

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

Markéta Červinková

ZEMĚDĚLSTVÍ V OBCI VLKOŠ V LETECH 1948-1960

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2014

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma Zemědělství v obci Vlkoš v letech 1948-1960 vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

Ve Vlkoši dne 28. dubna 2014

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Janě Burešové, CSc. za odborné vedení mé práce. Za radu, pomoc či obecněji za čas mi věnovaný děkuji panu Vladimíru Macháčkovi, Františkovi Červinkovi, paní Marii Černoškové a Jarmile Červinkové a všem ostatním pamětníkům, kteří mi věnovali čas a zavzpomínali na dobu minulou.

Obsah

Úvod.....	6
O pramenech a literatuře	8
1. Zemědělství v Československu ve 20. století	11
1.1. Vesnice na počátku 20. století	11
1.2. Zemědělská politika do roku 1948	13
1.3. Zemědělská politika v období 1948–1960	16
1.4. Jednotná zemědělská družstva.....	31
2. Obec Vlkoš	33
2.1. Historie obce Vlkoš v 1. polovině 20. století (do roku 1948)	33
2.2. Pozemková reforma ve Vlkoši	35
2.2.1. Farnost Vlkoš a pozemková reforma	36
2.3. Vliv MNV ve Vlkoši na život vesnice a kolektivizaci	38
2.3.1. Členové MNV ve Vlkoši.....	38
2.3.2. Povinné dodávky	43
2.3.3. Půda jako nástroj perzekuce	52
2.3.4. Posudky na občany.....	54
2.4. Sedláci a jejich role ve Vlkoši	56
2.4.1. Oldřich Macháček	57
2.4.2. František Macháček	73
2.4.3. Metoděj Černošek	77
2.5. Role drobných a středních zemědělců	81
2.5.1. Hospodaření Josefa Hrabala a Františka Červinky	82
2.5.2. Role středních zemědělců v kolektivizaci.....	85
2.6. Jednotné zemědělské družstvo ve Vlkoši	87
Závěr	93

Seznam zkratek	95
Literatura	97

Úvod

Do dnešních dní se žádný historik či historický nadšenec nepokusil sepsat historii zemědělství v obci Vlkoš. Přestože tato obec leží v úrodné oblasti Hané a většina místních lidí se zabývala zemědělstvím, kolektivizace se zde až do roku 1956 nesetkala s větším ohlasem. I z tohoto poněkud chladného ohlasu na kolektivizační politiku je zajímavé podívat se na tuto část dějin blíže.

Předkládanou práci lze chápat jako snahu přispět k bádání o dějinách kolektivizace zemědělství v Československé republice a také jako snahu přispět k bádání o regionálních dějinách. Období, na které se práce zaměřuje, začíná rokem 1948, tedy dobou nástupu komunistického režimu k moci v Československu a prvními opatřeními v rámci kolektivizace zemědělství. Práce končí rokem 1960, kdy byla kolektivizace v ČSR prohlášena za ukončenou. Nahlédnutí do dějin zemědělství v letech 1948–1960 v malé obci může být dle mého názoru přínosem pro chápání dějin tohoto období v kontextu „velikých“ celostátních dějin. Vždyť celostátně vydanými zákony a vládními nařízeními se řídily orgány nižší státní správy a implementovaly je na obyvatele.

Při psaní práce byla použita metoda analýzy zvolených pramenů a jejich vzájemná komparace. Pracovala jsem i metodou oral history. Informace získané ze spisů, archivních fondů a kronik jsem dále konfrontovala s výpověďmi pamětníků. Výsledkem práce je charakteristika významu kolektivizačních opatření na zemědělství v obci Vlkoš, představení rozdílů v jejich uplatnění na sedláky a na střední zemědělce v obci. Taktéž jsem vybrala několik nejdůležitějších osob z obce, o kterých lze nalézt dostatek archivních materiálů, a sestavila jsem průběh jejich života ve vybraném období spolu s komparací vzpomínek pamětníků.

Práce je rozdělená na dva větší celky, přičemž první seznamuje čtenáře se situací v zemědělské politice v Československé republice a druhá část se zaměřila na dějiny zemědělství ve Vlkoši. Druhá část práce čtenáři představuje v první řadě význam jednotlivých opatření komunistického režimu uplatněných ve Vlkoši v boji za kolektivizaci vesnice a roli Místního národního výboru ve Vlkoši. Druhá část kapitoly o dějinách zemědělství v obci Vlkoš se věnuje osudům místních sedláků a středních rolníků. Zaměřuje se hlavně na osud Oldřicha Macháčka, který byl odsouzen v politicky motivovaném procesu, na osud jeho bratra Františka Macháčka

a zemědělce Metoděje Černoška. Osudy těchto zemědělců jsou dány do kontextu s osudy středního zemědělce Františka Červinky a drobného zemědělce Josefa Hrabala. Čtenář tedy vidí vliv MNV ve Vlkoši na kolektivizaci a na druhé straně je konfrontován s konkrétními případy dopadů kolektivizačních opatření.

O pramenech a literatuře

Většina pramenů využitých v této práci je uložena ve Státním okresním archivu v Přerově. Nejdůležitějším zdrojem informací byl fond s názvem Místní národní výbor Vlkoš a Místní národní výbor Kanovsko. Největší část těchto fondů tvoří účetní knihy a pokladní deníky. Ve fondech se nachází i spisový materiál a knihy zápisů jednání rad MNV či jednání MAV NF. V průběhu studia těchto materiálů jsem zjistila, že existuje málo informací zabývajících se konkrétními opatřeními ke kolektivizaci nebo k situaci v zemědělství v obci. Zápisy z jednání MNV ve Vlkoši se v otázce zemědělství věnují převážně opatřením ke žnám. Ve fondu MNV Vlkoš byly dále nalezeny informace o pozemkové reformě, povinných dodávkách, povinném nájmu půdy, funkcionářích JZD. Využitým fondem byl také fond Okresní národní výbor v Přerově. Informace získané z tohoto fondu byly použity jako potvrzení a doplnění informací získaných z fondu MNV ve Vlkoši. Ve fondu NF Přerov byla nalezena Kniha zápisů z jednání MAV NF, která se zemědělství věnuje pouze v jednom zápisu.

Při využití pramenů jsem se setkala s problémem nezpracovaných fondů. Jedním z nich byl fond Jednotného zemědělského družstva ve Vlkoši. Přestože se jedná o rozsáhlý nezpracovaný fond, bylo mi umožněno nahlédnout do knihy zápisů představenstva a plenárních zasedání, které pocházejí z roku 1958, tedy z doby, kdy již většina zemědělců z obce byla členy družstva. Tyto zápisy se ve většině případů věnují problémům s adaptací budov a s pracovními normami. Nenalezneme zde informace týkající se problematiky přijímání nových členů či informace o plnění povinných dodávek. Informace o JZD mezi lety 1956–1958 se navíc nepodařilo dohledat.

Nejzajímavější a nejcennější informace k osudům jednotlivých rolníků byly získány z fondu Okresního soudu v Přerově. Přestože se jedná o nezpracovaný fond, bylo mi umožněno do něj nahlédnout. V tomto fondu se podařilo dohledat spisový materiál na většinu souzených osob v obci. Hlavně na Oldřicha Macháčka, Františka Macháčka, Metoděje Černoška a Františka Rozkošného. Materiál získaný z tohoto fondu obsahoval nejen průběh vyšetřování, výslechy svědků, rozsudky, ale po prostudování podal ucelenější pohled na hospodaření jmenovaných. K tomuto fondu bylo nutné přistupovat s opatrností a s kritičností, neboť existuje pravděpodobnost,

že daný materiál podléhal tendenčním požadavkům a výsledky či ostatní zápisy byly upravované dle potřeb vyšetřovatele. Proto byly takto získané informace konfrontovány s žijícími potomky či pamětníky.

Důležité informace poskytla oral history, která pomohla dotvořit obraz vesnice ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století. V průběhu zpracování práce jsem navštívila několik místních pamětníků, se kterým jsem hovořila o problematice kolektivizace v obci a také o osudech jejich rodin. Během těchto rozhovorů jsem narazila na problémy, na které bylo při psaní práce nutné brát ohledy. V první řadě se jednalo o subjektivní vzpomínky. Pamětníci si často vzpomínky upravují tak, aby vyhovovaly jejich názorům a jejich pohledu na dobu a na daný problém. Mnoho vzpomínek a informací nebylo možné doložit archivními materiály a potvrdit tak jejich pravost. V druhém případě bylo potřeba brát zřetel na postavení pamětníka a jeho rodiny v období kolektivizace. I přes veškeré zmíněné problémy poskytli pamětníci důležité informace k životu na vesnici v období komunismu a jejich vzpomínky posloužily k dotvoření a doplnění informací získaných při studiu archivních pramenů.

Zajímavé informace jsem získala z kroniky obcí Vlkoš a Kanovsko, které jsou uchované ve fondech Archiv obce Vlkoš a Archiv obce Kanovsko. Kronika obce Vlkoš byla ve sledovaném období psána velmi tendenčně, kdy zmiňuje hlavně osvětové akce školy, zájezdy pořádané MNV ve Vlkoši, ale minimálně se věnuje problematice zemědělství v obci, ať už jde o založení JZD, povinné dodávky nebo soudní přelíčení s místními sedláky. Za zmínku stojí také kronika Farnosti Vlkoš, uložená u místního farního úřadu. V případě farní kroniky se místní faráři nespokojili se strohými zprávami a uveřejnili i osobní názory na politickou situaci ve státě a v obci.

V současné době není otázka historie obce Vlkoš a kolektivizace v obci či v okrese Přerov nijak odborně zpracována. Mezi lidmi je nejvíce využívána brožura vydaná v roce 1994 u příležitosti výročí 700 let od první zmínky o Vlkoši a publikace místní rodačky věnovaná dějinám Kanovska. V prvním případě se jedná o publikaci nespolehlivou, vycházející z poznámek a vzpomínek obyvatel a z informací obecních kronik. Některé zde uvedené informace jsou navíc dosti nepřesné. Kniha o dějinách Kanovska využívá archivních pramenů, ale tyto prameny nepodrobuje dalšímu zkoumání a konfrontaci.

Významnou část pramenů tvořily zákony. Během psaní práce jsem se setkala s mnoha odkazy na zákony nebo přímo s citacemi jednotlivých paragrafů. Považovala jsem za důležité tyto prameny prostudovat, a pokud to bylo ku prospěchu práce, citovat přímo jednotlivé paragrafy. Zmíněné zákony, amnestie a vládní nařízení jsou dnes dostupné on-line v aplikaci ministerstva spravedlnosti a je zde možné se věnovat jejich neomezenému studiu.

Otázka kolektivizace v Československu v posledních letech zaznamenala několik nových publikací věnující se této problematice. Několik z nich bylo využito při zpracování této práce. Mezi hlavní publikace, z kterých bylo čerpáno, patří Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy autora Karla Jecha, Venkov pod kolektivizační knutou, jehož autorem je Jiří Urban.

Kromě monografií jsem využila také sborníky. Jedním z nich byl sborník s názvem Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960, který editovali: Petr Blažek a Michal Kubálek. Národní zemědělské muzeum Praha věnovalo 41. díl edice Prameny a studie problematice zemědělství a 50. let.

Prací věnujících se kolektivizaci je možné dohledat více, ale většina se zaměřuje na konkrétní oblast nebo na sedláky.

1. Zemědělství v Československu ve 20. století

1.1. Vesnice na počátku 20. století

Vesnice po I. světové válce zažily krátkou hospodářskou konjunkturu, která byla utlumena hospodářskou krizí na konci dvacátých let 20. století. Zemědělství v Československu v důsledku hospodářské krize nepocítilo výraznější pokles výroby, ale pocítilo výrazný pokles cen. „Velkostatky hledaly východisko z této krize v částečném odklonu od pěstování technických plodin. Malovýrobci však měli manévrovací prostor omezený. Zejména ti z nich, kteří získali přídělky z pozemkové reformy, upadali do zvýšeného zadlužení a jejich hospodářství krachovala.“¹ Státem zavedená protikrizová opatření (zvýšení agrárních cel, regulace vývozu a dovozu, zavedení obilného monopolu) byla prospěšná spíše velkým sedlákům než malovýrobci. Agrární krize od poloviny třicátých let začala pomalu ustupovat, ale menší či větší problémy přetrvávaly až do II. světové války (např. nedokončená pozemková reforma, zadlužení zemědělců).

Na vesnici dříve žilo dosti diferenciované obyvatelstvo. Nejpočetnější skupinou bylo drobné rolnictvo, které trpělo nedostatkem půdy a často zápasilo se zadlužením. Další skupinu tvořili domkaři a chalupníci, kteří hospodařili na malé výměře vlastní či pronajaté půdy a vypěstované plodiny sloužily pro jejich vlastní spotřebu. Mezi obyvatelstvem nalezneme i malorolníky, jejichž hospodářství jim neposkytovalo dostatečný příjem, proto si přivydělávali u větších zemědělců či v lesnictví. Kovorolníci a stavorolníci tvořili zvláštní skupinu obyvatelstva, neboť jejich příjem plynul ze zaměstnání v nezemědělském sektoru. Vedle své stálé práce obdělávali kousek půdy a chovali drobné hospodářské zvířectvo pro svoji spotřebu. Významnou skupinu tvořilo hospodářství středních rolníků, které bylo závislé na činnosti členů rodiny a jen minimálně závislé na sousedské výpomoci při sezónních pracích. Díky své nezávislosti tato hospodářství patřila k nejstabilnějším ekonomickým podnikům v obci.

¹ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 38.

Významné místo na vesnici zaujímalí sedláci se svými hospodářstvími, která patřila ke stabilním a konkurenčně odolným podnikům. Před II. světovou válkou se za selské hospodářství považovala usedlost o výměře od 15 do 50 hektarů, v níž vypomáhali kočí, děvečka a sezonní síly.² V těchto hospodářstvích se používaly koňské potahy, lehčí traktory, secí stroje, sklizňové mlátičky a další drobné nářadí. Po roce 1948 se právě tato hospodářství stala hlavním cílem komunistického režimu.

² JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 39.

1.2. Zemědělská politika do roku 1948

Československé zemědělství bylo do nástupu komunistického režimu výrazně maloplošné, ale produkce zemědělských plodin byla vysoká a hektarové výnosy obilovin byly vyšší než v jiných západoevropských zemích.³

Po II. světové válce byla Košickým vládním programem ze dne 5. dubna 1945 zakázána agrární strana, která sloužila jako předválečná opora zemědělců. Zákaz strany měl za následek oslabení vlivu selského stavu na vývoj politické situace v poválečném Československu. Zároveň přestala existovat jediná politická strana, jejímž programem bylo hájit zájmy zemědělců.⁴ O přízeň a hlasy zemědělců začaly bojovat povolené politické strany v čele s komunistickou stranou.

Vláda po roce 1945 podporovala rozvoj malovýroby, ale řada opatření byla výhodná i pro hospodářství selského typu, např. státní intervence cen zemědělských výrobků, rostoucí nabídka cenově dotovaných domácích a dovážených zemědělských strojů.⁵

Nejvýznamnější politickou akcí v zemědělské oblasti po roce 1945 byla pozemková reforma. Pozemková reforma z roku 1919 nesplnila očekávání v otázce vyvlastnění půdy, proto ji měl upravit dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkových převodů z Protektorátu a o správě majetku Němců, Maďarů, kolaborantů a některých organizací, který byl počátkem nové pozemkové reformy.⁶ Dekret anuloval převody majetku v důsledku arizace a na místa státně nespolehlivých vedoucích podniků umožnil dosadit obyvatele národnostně spolehlivé. V otázce konfiskace půdy Němcům a Maďarům se řídil ideologií, že půda patří českému národu. Náhrada za zabavený majetek neměla být lidem poskytnuta za zrady způsobené v době okupace. Na dekret č. 5/1945 Sb. navazoval dekret č. 28/1945 Sb. ze dne 20. července 1945 upravující

³ FEIERABEND, Ladislav Karel: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary 2007, s. 14; *Statistická ročenka republiky Československé 1958*. Praha 1958, s. 451–456.

⁴ MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 49.

⁵ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 44.

⁶ Tamtéž, s. 39.

podmínky přidělení půdy. Tímto dekretem pozbývaly osoby německé a maďarské národnosti občanství, o jehož navrácení mohly požádat.⁷

Vysídlení maďarského a německého obyvatelstva z Československa a zabránění jejich majetku mělo za následek, že v pohraničních oblastech se ocitly hospodářské usedlosti a půda bez majitelů a pracovních sil. Reakcí na konfiskaci půdy v pohraničí byla vnitřní migrace, kdy obyvatelé z vnitrozemí odcházeli na uvolněné usedlosti do pohraničí. V pohraničí tito lidé naráželi na těžší podmínky pro hospodaření, na které nebyli připraveni.⁸

Otázka kolektivizace nebyla po II. světové válce komunisty veřejně probírána. Komunisté si byli vědomi toho, že rolníci by tyto plány jen stěží přivítali. Komunistická strana vydávala prohlášení, že v Československu nebudou vznikat kolchozy sovětského typu a předstírala, že plně respektuje tradice československého zemědělství, zejména soukromého vlastnictví půdy.⁹ Reformy v zemědělské oblasti přesto znamenaly pro KSČ celkem úspěšnou politiku, která vyvrcholila vyhranými volbami do Ústavodárného shromáždění Československé republiky v květnu roku 1946. Po volbách obsadil křeslo ministra zemědělství člen komunistické strany Július Ďuriš, který v rámci své politiky vydával přidělové dekrety na půdu.¹⁰ Touto svojí politikou získal komunistické straně značnou podporu obyvatelstva.¹¹ Komunistická strana po volbách v roce 1946 obsadila klíčová ministerstva (zemědělství, obrany, vnitra). Přestože se zemědělská politika komunistické strany musela nadále řídit společně dohodnutým vládním programem, postupem času se začaly prosazovat úzké stranické zájmy komunistické strany. Nekomunistické strany si byly vědomy komunistické linie a začaly se stále více a ostřeji angažovat v ochraně zájmů a principů soukromého zemědělského podnikání s důrazem na úlohu středních hospodářství rodinného typu.¹²

⁷ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 39.

⁸ Tamtéž, s. 44.

⁹ MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 49; JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 47.

¹⁰ MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 49.

¹¹ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 47.

¹² JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 48.

V roce 1947 začala nová fáze boje za získání venkova. Komunisté přistoupili k druhé fázi pozemkové reformy namířené hlavně proti velkým českým vlastníkům. Ministr Júlis Ďuriš přednesl v Hradci Králové projev, ve kterém formuloval základní body svého zemědělského programu. Kladl si za cíl dokončit revizi první pozemkové reformy z roku 1919, revizi zbytkových státků, velkostatků a dosáhnout nové pozemkové reformy s parcelací půdy nad 50 ha. Chtěl vytvořit jednotnou zemědělskou daň, národní pojištění rolníků, zemědělský úvěr, urychlit mechanizaci, vyvlastnit spekulativní půdu a scelit půdu.¹³ Tyto body vešly ve známost pod názvem Hradecký program.

Návrh druhé pozemkové reformy vzbudil v roce 1947 u nekomunistických stran veliké rozpaky. Za konfiskované pozemky měla náležet náhrada v cenách původní pozemkové reformy, tedy ceny z let 1913–1915. Strany vystoupily proti úplnému vykoupení půdy a placení náhrad podle cen z let 1913–1915. Komunistická strana byla nucena ustoupit. Zákon o pozemkové reformě byl sice schválen, ale nikoli v původní podobě. Pozemková reforma vyšla jako zákon č. 142/1947 Sb. o revizi první pozemkové reformy. Zákon garantoval minimální výměru 50 ha půdy, která nemohla být nuceně vykoupěna. Konečná verze pozemkové reformy sice nesplnila požadavky komunistů, přesto pro ně znamenala velký úspěch.

Komunistický převrat ze dne 25. února 1948 politickou situaci v zemi zásadně změnil. K moci se dostala komunistická strana, která začala naplno a otevřeně realizovat svoji politiku v čele s likvidací soukromého vlastnictví a soukromého zemědělského sektoru.

¹³ MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 49.

1.3. Zemědělská politika v období 1948–1960

Situace po únoru 1948

Po únorovém převratu v roce 1948 komunistická strana ovládla celou zemědělskou sféru. Začaly přeměny sociálních struktur, které směřovaly k vytvoření společnosti bez „soukromých vlastníků výrobních prostředků“.¹⁴ Vláda a parlament v novém složení schválily soustavu opatření ministra zemědělství Július Ďuriše, tzv. Ďurišovy zákony. Byla provedena nová pozemková reforma na základě zákona č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě) ze dne 21. března 1948. Reforma vyvlastňovala půdu, na které vlastník trvale sám nepracoval, půdu ve vlastnictví právnických osob a půdu nad 50 ha ve vlastnictví jediné osoby. Vlastnické poměry k půdě měly být upraveny podle zásady, že půda patří těm, kdo na ní pracují.¹⁵ Půda, na kterou se vztahoval zákon o pozemkové reformě, byla státem za náhradu vykoupena a přidělena oprávněným uchazečům.

Agrárním požadavkem bylo stanovení horní hranice vlastnictví nebo držby půdy v rukou jedné osoby či rodiny. Cílem stanovení této horní hranice bylo poskytnutí právní jistoty menším a středním rolníkům a uklidnění bohatších sedláků, kteří se začali obávat o svůj majetek. Tuto právní jistotu přinesla Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948 v paragrafech § 158 a § 159, které zaručovaly vlastnictví půdy do výměry 50 ha.¹⁶

¹⁴ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 45.

¹⁵ § 1 zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). In: Sbíрка zákonů 1948, částka 21, s. 425. Dostupný on-line <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1948&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=9> [cit. 18. 10. 2013]

¹⁶ § 158 (1) Soukromé vlastnictví drobných a středních podniků do 50 zaměstnanců je zaručeno. (2) Osobní majetek občanů je nedotknutelný. Toto ustanovení se týká zejména předmětů domácí a osobní spotřeby, rodinných domků a úspor nabytých prací, jakož i dědického práva na ně. § 159(1) Nejvyšší přípustná výměra půdy, která smí být v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo spoluvlastníků nebo společně hospodařící rodiny, je 50 hektarů. (2) Soukromé vlastnictví půdy je u zemědělců, kteří na ní sami pracují, do výměry 50 hektarů zaručeno. (3) Podrobnosti stanoví zákon. - Ústava ze dne 9. května 1948. In: Sbíрка zákonů 1948, částka 52. Dostupná on-line: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html [cit. 18. 10. 2013]

Před únorem 1948 a bezprostředně po něm se mohla komunistická strana spolehnout na podporu bezzemků a rolnictva. Postupem času si však začali stoupenci ministra zemědělství uvědomovat, že tato podpora byla poskytnuta komunistické straně do úrovně šesti zemědělských zákonů, tzv. Ďurišových zákonů, ovšem ne nad jejich rámec, tj. ve směru kolektivizace.¹⁷

Podnětem ke spuštění kolektivizace v Československu se stalo zasedání Informbyra v červnu 1948. Na tomto zasedání byl odsouzen samostatný postup Jugoslávie a nerespektování sovětských poznatků. ÚV KSČ přijal stanovisko Informbyra a zdůraznil, že nestrpí žádné odchylky od sovětského modelu kolektivizace.¹⁸ Po tomto zasedání KSČ spustila propagandu proti sedlákům, kteří byli označeni za vesnické boháče, tzv. kulaky¹⁹. Komunisté v Československu se snažili držet krok se sovětskými komunisty, dokonce i při zavádění a uplatňování sovětským metod v praxi.²⁰ Satelizace Československé republiky se upevnila v souvislosti s institucionalizováním sovětského velmocenského bloku v rámci RVHP, což vedlo k povinnosti konzultovat každou závažnější vnitropolitickou otázku s Moskvou a podrobovat se sovětských poradců.²¹

Průběh kolektivizace můžeme rozdělit do několika etap. První etapu lze vymezit lety 1949–1950, kdy kolektivizace narazila na neočekávaný odpor rolníků. Druhá etapa byla vyhlášena v roce 1952 a byla obdobím masového vstupu středních rolníků do družstev. Tato etapa skončila v letech 1953–1954. Poslední etapa začala v roce 1955 a skončila v roce 1960 vyhlášením kolektivizace za ukončenou.

¹⁷ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 55.

¹⁸ PERNES, Jiří: *Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 84.

¹⁹ Kulak - pro označení majetnějších rolníků se komunisté inspirovali v Sovětském svazu, kde se používalo označení „kulak“ pro nepohodlné rolníky. Tento výraz neměl v češtině výstižný ekvivalent. Ukázalo se, že termíny „kulak“ a „vesnický boháč“ byly schopné podněcovat závist a nenávist vůči větším a zámožnějším hospodářům. Oba tyto termíny se začaly používat od podzimu roku 1948 a staly se součástí politických projevů, směrnic, soudních rozsudků. JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 59–60.

²⁰ STRNADOVÁ, Dana: *Sovětský svaz – vzor československého zemědělství 50. let 20. století*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 100.

²¹ MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 48.

Soukromě hospodařící rolnictvo jako sociální vrstva zaniklo.²² Avšak jednotlivci, kteří se věnovali soukromému hospodaření v menší míře, nadále zůstali.

Program likvidace rolnictva

Od poloviny roku 1948 se rozvíjel program likvidace soukromě hospodařícího rolnictva, který se v praxi rozběhl na jaře roku 1949.²³ Na podzim roku 1948 vedení KSČ vyznačilo způsoby a metody pro omezování a zatlačování vesnických boháčů, které se staly základem boje proti vesnickým boháčům. Opatření byla rozdělena do tří skupin.

První skupina se týkala soukromého vlastnictví a užívání půdy. Ústavou ČSR z 19. května 1948 bylo zaručeno vlastnictví půdy do 50 ha, ale tato záruka začala být ještě téhož roku porušována. Detailní plánování dodávek rostlinných a živočišných výrobků mělo zajistit, že zemědělci nebudou schopni povinné dodávky plnit. Zákon umožňoval sedlákově, který neplní dodávky, udělit peněžitou pokutu nebo půdu odejmout.²⁴

Druhé opatření mělo zajistit, aby mechanizační prostředky mohly získávat jen státní strojní stanice, menší stroje místní strojní družstva a v omezené míře soukromí malovýrobci. „Velcí zemědělci se z přidělů vylučovali. Jen výjimečně a za zvýšené ceny směli koupit menší stroj. Dříve nakoupené stroje zůstaly ve vlastnictví zemědělců, měly však být kdykoli dány k dispozici místním strojním družstvům a strojním traktorovým stanicím pro přednostní obdělání půdy, sklizeň či výmlat družstev a malorolníků.“²⁵ Sedláci měli být postupně ze strojních družstev vytlačeni a odkázáni na pomoc STS.

Třetím prostředkem v boji proti tzv. kapitalistickým živlům byla finanční politika. Vedle cenových nástrojů, jako bylo zvýšení ceny za práci STS, cen za koupi hnojiv, uhlí, pohonných hmot, se týkala „zvýšení zemědělské daně při zrušení daňových úlev, zvýšení úrokových sazeb a odbourání státních cenových

²² KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 47.

²³ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 46.

²⁴ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 62.

²⁵ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 63.

intervencí.“²⁶ Tato opatření měla zajistit odčerpávání finančních prostředků z hospodářství.

V souvislosti s kolektivizací se vyskytl problém se zákony, které by ji legalizovaly a zároveň potrestaly negativní postoj sedláků k ní. Tato otázka byla vyřešena často až násilným vyložením stávajících zákonů.

Používaným zákonem byl zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci zemědělcům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, který stanovoval povinnost řádně obdělávat veškerou půdu podle zemědělského plánu a uvaloval sankce za zanedbání výroby. Zákon č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu začal sloužit ve smyslu ochrany lidově demokratické republiky. Jako černý obchod byl trestán volný prodej masa, tuků, mouky a dalších potravin, na které se vztahoval přidělový systém. Zákonem znějícím v neprospěch selského hospodaření byl zákon č. 46/1948, tzv. scelovací zákon, který stanovil, že při scelování půdy dostanou vesničtí boháči náhradou za svou půdu méně výnosnou půdu na okraji katastrů a vzdálenou jejich usedlostem.²⁷

Vesničtí boháči byli vyloučeni z vysokých vesnických funkcí v místních národních výborech a byl jim zakázán příděl technických strojů. Pro urychlení postihování projevů nesouhlasu s režimem bylo podle nového trestního zákoníku č. 86/1950 Sb. umožněno udělovat tresty odnětí svobody nejen soudům, ale také trestním komisím při krajských národních výborech (KNV) a při ONV. V roce 1950 navíc místa většiny prokurátorů obsadili tzv. „dělničtí prokurátoři“, kteří absolvovali jednoletý rychlokurz a měli úzké styky s funkcionáři KSČ.²⁸ Justice se postupem času stala nástrojem komunistického režimu.

Průběh kolektivizace mezi lety 1949–1951

Politika režimu byla řízena ze stranického centra podle jednotlivých závazných zásad, přesto se kolektivizace v jednotlivých krajích a obcích vykazovala rozdíly způsobenými přírodními podmínkami, sociálním rozvrstvením obyvatelstva

²⁶ Tamtéž, s. 63.

²⁷ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 64–65.

²⁸ Tamtéž, s. 69.

a ekonomickými činiteli.²⁹ Zakládání družstev podporovali zemědělci, kteří byli členy strany, chudší vrstvy obyvatelstva, zemědělstí dělníci, kovozezemělci a bezzemci.³⁰ Kolektivizaci provázely různé formy nátlaku a násilí a rozdílný přístup režimu k různým vrstvám rolnictva, kdy určitému tlaku režimu byly vystaveny všechny vrstvy.³¹ Obzvláště tvrdě si komunistický režim počínal v boji proti velkým rolníkům neboli vesnickým boháčům, které prohlašoval za nepřátele režimu a brzdu kolektivizace. Režim usiloval o jejich úplnou likvidaci a nepočítal s kulaky jako s aktivními účastníky kolektivizace.³² Rozhodnutí o tom, kdo je či není kulak, spočívalo v rukou místních národních výborů, což vedlo k zneužívání a vyřizování si osobních účtů.³³ Do skupiny kulaků nejprve patřili rolníci s výměrou větší jak 20 ha půdy, ale později byla minimální hranice stanovena na 15 ha půdy. Nakonec mohli být za kulaka prohlášeni i rolníci s menší výměrou v případě, že nesouhlasili s kolektivizací.³⁴

Strategie KSČ byla jednoduchá. Vytvořit takové podmínky (například nuceným odprodejem zemědělských strojů a zároveň zvyšováním povinných dodávek), jež soukromí zemědělci nebudou schopni splnit, a pak je exemplárně potrestat. Exemplární tresty byly udělovány s cílem zastrašit ostatní rolníky a donutit je k „dobrovolnému“ vstupu do JZD.³⁵ K tomuto cíli měly sloužit různé nástroje, které se vyznačovaly psychologickým účinkem, kdy pod hrozbou pokut a trestů vstupovali lidé do JZD. Mezi nástroje patřil třídní rozpis povinných dodávek, nucená výměna blízkých polí za pole vzdálená, zabavení zemědělských strojů, nezaplacení za povinně dodané zemědělské výrobky, policejní a milicionářské prohlídky stavení,

²⁹ PÁTEK, Zdeněk: *K otázkám specifických rysů v kolektivizaci zemědělství*. In: Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti. Praha 2008, s. 191.

³⁰ BŘEZINA, Vladimír: *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955–1960*. In: Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti. Praha 2008, s. 129.

³¹ PÁTEK, Zdeněk: *K otázkám specifických rysů v kolektivizaci zemědělství*. In: Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti. Praha 2008, s. 191.

³² Tamtéž, s. 47.

³³ BŘEZINA, Vladimír: *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955–1960*. In: Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti. Praha 2008, s. 129.

³⁴ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 47.

³⁵ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 71–78.

zabavení potravinových zásob a nucený nájem půdy. Cílem režimu bylo zmocnit se rozsáhlého majetku těchto osob. Pro legitimizaci tohoto cíle byla uplatněna štvavá kampaň, která tuto vrstvu obyvatelstva očernila v očích veřejnosti jako hlavního škůdce, vykořisťovatele a sabotéra zemědělské výroby.³⁶ V rámci této kampaně bylo obratně využito novin, televize a filmu.

Dne 23. února 1949 parlament schválil zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech.³⁷ Po vydání tohoto zákona se očekávala rychlá kolektivizace. V KSČ se vyskytly rozdílné názory v otázce průběhu, tempa a podoby kolektivizace. Na jedné straně stáli zastánci tzv. rychlé kolektivizace, kteří předpovídali, že rolníky budou muset brzdit v jejich touze po společném hospodaření.³⁸ Mezi tyto zastánce patřil J. Ďuriš a J. Smrkovský. Na druhé straně stáli zastánci důkladné politické přípravy kolektivizace, v čele s Kl. Gottwaldem.

V roce 1950 proběhl nucený výkup zemědělských strojů od rolníků, který tvrdě prosazovali komunisté. Ve skutečnosti akce narážela na odpor nejen u majitelů strojů, ale také u ostatních zemědělců.³⁹ Po odebrání strojů zemědělci často nebyli schopni dodržovat povinné dodávky zemědělských produktů a nevyhnuli se potrestání. Po roce 1950 zemědělská družstva odmítala přijmout kulaky, a ti, kteří do JZD vstoupili dříve, z nich byli vyloučeni. Sedlák-kulak představoval pro režim nebezpečí, i jako člen JZD. Komunistická strana trpěla představou, že za všechny potíže spojené s fungováním JZD mohou kulaci, kteří se do nich vetřeli a nyní je zevnitř rozkládají.⁴⁰

Ministr zemědělství Július Ďuriš považoval dosavadní opatření proti vesnickým boháčům za nedostatečná a prosazoval zpřísnění represí. Bylo rozhodnuto, že za odebrané stroje nebude vyplácena finanční náhrada a kulakům

³⁶ VOMELA, Martin: *Kolektivizace v Československu a její politické motivy*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 121.

³⁷ Zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech. In: *Sbírka zákonů 1949, částka 22*. Dostupný on-line <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1949&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=7> [cit. 22. 10. 2013]

³⁸ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 46.

³⁹ Tamtéž, s. 48.

⁴⁰ MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 51.

bude znemožněn prodej půdy, aby nemohli uniknout z „kulacké třídy“.⁴¹ V rámci kolektivizace a nátlaku na založení JZD vytipovaly komunistické instituce obce, ve kterých existovaly dobré podmínky pro založení JZD, a do těchto obcí vysílaly agitační brigády. Do agitace se zapojili členové komunistické strany a MNV, učitelé a příslušníci Lidových milicí. Pořádány byly společné schůze, besedy a přednášky. Agitační brigády navštěvovaly rolníky a přesvědčovaly je ke vstupu do družstva. Rolníci mohli být také předvoláni na národní výbor, kde byli často přesvědčováni několik dní a nocí.⁴²

Trestní řízení u soudu bylo vyhrazené pro závažné případy, v kterých se trestalo za většinou smyšlenou protistátní či teroristickou činnost. Mezi rozsudky nechyběl trest odnětí svobody, ztráta majetku, ztráta občanských práv či trest smrti. Potrestání v těchto soudních řízeních nebyli jen samotní sedláci, ale také jejich rodinní příslušníci, kterým byl ukládán trest zákazu pobytu v místě dosavadního bydliště, a dětem bylo znemožněno studovat na odborných školách.

Výsledkem dosavadního průběhu kolektivizace a zatlačování vesnických boháčů byl negativní ekonomický dopad na obyvatelstvo, který byl podpořen jednostranným zaměřením na zbrojní a průmyslovou výrobu. Rostoucí nespokojenosti obyvatelstva dokázali komunisté pomocí propagandy obrátit v boji proti kulakům, kteří dle teorie režimu měli trh s potravinami záměrně sabotovat. Společná spolupráce ministra národní bezpečnosti Ladislava Kopřivy, ministra vnitra Václava Noska a ministra spravedlnosti Štefana Raise vedla k přípravě rozsáhlejší akce proti sedlákům.⁴³

Začátek Akce K (kulak)

Podnětem k rozpoutání Akce K (kulak) se stala vražda tří funkcionářů MNV v Babicích ze dne 2. července 1951. Následovalo rozsáhlé zatýkání, zastrašující soudní procesy a vystupňování kampaně proti odpůrcům kolektivizace.⁴⁴ Události, v Babicích dokázala komunistická propaganda využít i ve filmovém zpracování např. v seriálu 30 případů majora Zemana.

⁴¹ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 86.

⁴² KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 48.

⁴³ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 102.

⁴⁴ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 103–105.

Do Akce K (kulak) byly aktivně zapojeny na různé úrovni orgány KSČ, KNV a ONV, ministerstva vnitra, ministerstva spravedlnosti, ministerstva práce a sociálních věcí, ministerstva školství a osvěty. Hlavním garantem akce byla StB. Tajným rozkazem ministra národní bezpečnosti č. 27 ze dne 22. října 1951 bylo vydáno rozhodnutí o násilné kolektivizace venkova v Československu.⁴⁵ Na rolníky, kteří byli považováni za iniciátory odporu a které by v případě jejich souhlasu se vstupem do JZD následovali další rolníci, měl být vystupňován politický nátlak. Tito sedláci byli místními i okresními funkcionáři diskriminováni, bylo jim vyhrožováno a byli považováni za třídní nepřátele a odpůrce režimu. „Perzekuce dolehla i na jejich děti při přijímání na studia či výběru učňovského oboru.“⁴⁶ Sedláci se stali součástí politicky vykonstruovaných soudních procesů. Sedlák byl zažalován za nedodávky nebo za jinak vykonstruovaný čin, který mu měl být odpuštěn, podepíše-li přihlášku do JZD.⁴⁷ Na vesnicích byla vytvořena obecná atmosféra strachu. „Nemilosrdné zacházení s kulaky mělo sloužit jako odstrašující příklad pro odmítající nebo váhající malé a střední rolníky.“⁴⁸

Zintenzivnění procesů nepředstavovalo podle ministra spravedlnosti, vnitra a národní bezpečnosti dostatečný boj proti kulakům. Tito tři ministři vydali koncem října tzv. „směrnici tří ministrů“, která měla zajistit, aby se v soudních procesech s vesnickými boháči více využívalo trestu zákazu pobytu v místě trvalého bydliště. V listopadu 1951 proběhly první přesuny obyvatelstva, které však narazily na překážky. Státní statky nebyly připraveny na přijetí přesídlenců, JZD zase nebyla připravena na převzetí půdy a živého inventáře bez pracovních sil. Z těchto důvodů byla celá akce tajemníkem ÚV KSČ Jindřichem Uherem v květnu 1952 pozastavena.

⁴⁵ MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 51.

⁴⁶ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 48.

⁴⁷ Tamtéž, s. 48.

⁴⁸ BŘEZINA, Vladimír: *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955–1960*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 129.

Přerušení Akce K (kulak)

Pozastavením Akce K (kulak) represe vůči sedlákům neskončily. Na návrh ministra zemědělství Josefa Nepomuckého a spolupracujícího ministra školství a osvěty Zdeňka Nejedlého proběhlo v létě 1952 vylučování dětí sedláků ze středních a vysokých škol.⁴⁹ Provedena byla nová vlna očisty místních národních výborů od sedláků, očista dobrovolných požárních sborů a byly zrušeny kampeličky, Jednotný svaz českých zemědělců a Jednotný svaz slovenských rolníků.

Nátlak na vesnické boháče se nadále projevoval ve dvou liniích. V první řadě šlo o hospodářský nátlak, kdy byli rolníci nuceni k dodávkám potravin na samé hranici únosnosti. Vládním nařízením č. 57/1952 Sb. byly kulakům zvýšeny povinné dodávky o 10 % oproti ostatním zemědělcům, kterým se dodávky nezvýšily. K tomuto účelu místní a okresní národní výbory sestavily seznamy „vesnických boháčů“.⁵⁰ Jednalo se o další zpřísnění represálií, které vyústilo z vnitrostátní situace. O měsíc později získaly ONV pravomoc navyšovat daně vesnickým boháčům až o 30 %.⁵¹ Přes všechna tato opatření se našli rolníci, kteří dokázali vzdorovat a dále pokračovat v hospodaření i za podmínek drobného neplnění. Vesnické boháče, kteří neplnili povinné dodávky na 100 %, režim označil za sabotéry a kriminalizoval jejich činy.⁵² Tito sedláci stanuli před soudem ve vykonstruovaných procesech.

Druhým způsobem jak zastrašit zemědělce bylo vyvolání atmosféry strachu, která měla postupně pohltnout celou společnost. K tomu sloužily množství procesů s „protistátními záškodnickými skupinami“ zaměřené na vesnické obyvatelstvo, hlavně na vesnické boháče.⁵³

⁴⁹ MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 55.

⁵⁰ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 150.

⁵¹ § 7, zákon č. 77/1952 Sb., o zemědělské dani. In: *Sbírka zákonů 1952, částka 37*, s. 341.

Dostupný on-line

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1952&typeLaw=zakon&What=Rok> [cit. 24. 10. 2013]

⁵² MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 52.

⁵³ MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 52.

Přestože byla Akce K (kulak) pozastavena, soudy nadále ukládaly tresty zákazu pobytu. Přesídlování se tehdy dělo pouze v rámci krajů, neboť centrální organizace nefungovala. V srpnu 1952 na schůzi sekretariátu ÚV KSČ byl schválen další postup proti kulakům. Bylo rozhodnuto o vzniku mezirezortní skupiny pro koordinaci Akce K (kulak), která byla obnovena k 1. listopadu 1952.⁵⁴ V nové fázi akce bylo problémem financování přesídlování a kontraproduktivní přebírání zemědělské půdy, kterou JZD přebírala do své správy bez pracovních sil. Zároveň měly průmyslové závody zakázáno najímat lidi ze zemědělství, což znamenalo nemožnost dostat se ze zemědělství do jiného zaměstnání. Výjimku dostal nábor do uhelných dolů v Ostravě, který měl přednost i před zemědělstvím. Vzniklá JZD byla nucena přistoupit k extenzivnímu hospodaření, které vedlo k poklesu výnosů. Negativní výsledky zemědělské politiky státní představitelé neviděli. Z jejich pohledu probíhala kolektivizace velmi úspěšně, protože se počet JZD zvyšoval, scelovaly se pozemky a JZD přecházela na vyšší úroveň. Za strůjce případných problémů byli komunistickou propagandou opět označeni vesničtí boháči.⁵⁵

Změna politického kurzu

Změna v politickém kurzu nastala v roce 1953. Smrt Josefa Vissarionoviče Stalina a Klementa Gottwalda, nástup prezidenta Antonína Zápotockého a předsedy vlády Viliama Širokého, to vše mělo vliv na přehodnocení priorit a polevení v protikulacké akci. Smrt J. V. Stalina umožnila řešení problémů způsobených krizovým stavem režimu. Představitelé komunistické moci si uvědomili negativní důsledky velmocenské politiky a neschopnost dosáhnout vytyčených cílů.⁵⁶

Období mezi lety 1953–1955 lze označit za poklidný mezičas mezi dvěma fázemi kolektivizace. Koncem roku 1953 a počátkem roku 1954 byli zemědělci trestáni převážně za nerespektování výrobních plánů a neplnění dodávek zemědělských výrobků.⁵⁷ Uvolnění kolektivizace ovšem bylo dočasným jevem a mělo negativní vliv na působení již vzniklých JZD. Mocenský boj, který se odehrával v SSSR, vyvolal nejistotu v československé politice a vedl k odsunu

⁵⁴ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 163.

⁵⁵ Tamtéž, s. 163–180.

⁵⁶ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 63.

⁵⁷ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 208.

některých rozhodnutí. Zároveň se objevily pochybnosti, zda likvidace vesnických boháčů přináší očekávané výsledky.⁵⁸

Dne 4. května 1953 vyhlásil prezident Zápotocký amnestii. Amnestie se vztahovala na vedlejší tresty, u kterých promíjela peněžité tresty nepřevyšující 20 000,- Kčs, a také na náhradní tresty, které byly nebo měly být pravomocně uloženy za trestné činy spáchané přede dnem vydání amnestie.⁵⁹ Reakcí na amnestii bylo propuštění nebo ukončení stíhání mnoha kulaků nebo zemědělců, kteří neplnili povinné dodávky.

V celé zemi zároveň rostla nespokojenost obyvatelstva s režimem, která donutila komunistické představitele k učinění několika taktických ústupků. V zemědělské otázce se jednalo o rozkaz ministra zemědělství Karola Bacílka k opětovnému zastavení Akce K (kulak) v roce 1953, který měl za následek ukončení centrální organizace, ale na úrovni krajů a okresů vystěhování ještě nějakou dobu pokračovala.

V ÚV KSČ byl prosazen názor, že při zakládání JZD nelze používat násilí. Zákonem č. 102/1953 Sb., kterým se mění a doplňují některá ustanovení trestního práva správního, byla zrušena povinnost zvýšených dodávek o 10 % u kulaků.⁶⁰ Nařízením ministrů financí a zemědělství č. 86/1953 Sb. o finanční pomoci jednotným zemědělským družstvům a soukromě hospodařícím rolníkům bylo rozhodnuto o omezení trestní pravomoci národních výborů a umožněno poskytovat finanční pomoc soukromně hospodařícím zemědělcům.⁶¹ V roce 1954 ÚV KSČ zrušil směrnici tří ministrů z důvodů „nedostatečného politického zajištění a nesprávného provádění, neboť akce nesplnila svůj účel“.⁶² Tímto byla Akce K (kulak) oficiálně zrušena.

⁵⁸ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 190.

⁵⁹ Rozhodnutí presidenta republiky a vlády ze dne 4. května 1953 o amnestii. (č. 1/1953 Ú.l.). Dostupné on-line: <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/amnestie-z-4-kvetna-1953> [cit. 6. 11. 2013]

⁶⁰ Zákon č. 102/1953 kterým se mění a doplňují některá ustanovení trestního práva správního. In: Sbírka zákonů 1953, částka 59, s. 390. Dostupný on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1953&typeLaw=zakon&What=Rok> [cit. 6. 11. 2013]

⁶¹ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 200.

⁶² JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 205.; MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 53.

V roce 1954 se konal X. sjezd KSČ, který vyzval k opětovnému zesílení trestání neplničů a vesnických boháčů. Zesílena byla propaganda, nebyla připuštěna možnost existence soukromého sektoru a bylo trváno na likvidaci selského stavu. ÚV KSČ rozhodl o důsledném provádění politiky omezení a zatlačování vesnických boháčů s cílem dokončit kolektivizaci. Jako důvod ke splnění cílů kolektivizace působila i skutečnost, že dokončená kolektivizace byla jedním ze sloupů československého socialistického systému a funkcionáři ČSR toužili být po SSSR druhou zemí na světě s vybudovanými základy socialismu.⁶³

Situace po roce 1955

V roce 1955 začala nová vlna kolektivizace. Funkcionáři na MNV ve většině obcí odmítali přesvědčovat své sousedy o výhodách JZD, a tak přijížděly do vesnic tzv. přesvědčovací brigády z okresu, ale rolníci s nimi odmítali hovořit. Kampaň zůstala bez úspěchu, a tak nastoupily tvrdší metody ve formě nátlaku, výhrůžek, perzekuce a represe rolníků a jejich rodin.⁶⁴ K nátlaku na sedláky se využívaly i mimosoudní prostředky, jako byly prohlídky v usedlostech (vykonávali je hlavně pracovníci ONV), rozšiřování letáků proti sedlákům. Stále větší tlak byl vyvíjen na urychlení zániku soukromých hospodářství selského typu a co nejvýhodnější převedení živého a mrtvého majetku do užívání JZD. Měla být dokončena naprostá izolace dosavadních vlastníků selských hospodářství a jejich vyloučení z politického a hospodářského vlivu na vesnici. K perzekuci byly opět využity povinné dodávky. „Většina zemědělských závodů při nedostatku mechanizace, pracovních sil a finančních prostředků zaostávala v direktivně stanovených výnosech a dodávkách rostlinných výrobků, v obdobně diskriminačně určených zástavech skotu, ovcí, drůbeže apod. tedy i v plnění dodávek masa, mléka, vajec.“⁶⁵ To poskytovalo příležitosti ke kriminalizaci výsledků jejich hospodaření a k dalším postihům, „a to zdaleka ne jen pod záminkou nedbalosti, ale často z vykonstruovaných sabotážních a nepřátelských důvodů.“⁶⁶ Hospodářství, která neplnila dodávky, začala být označována za hospodářství úpadková, přičemž se nepřihlíželo k reálným

⁶³ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 247.

⁶⁴ Tamtéž, s. 248.

⁶⁵ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 213.

⁶⁶ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 213.

možnostem a vynaloženému fyzickému úsilí selské rodiny. Úpadkovost byla spojována s nepřátelskými postoji a kulackou podstatou sedláků. Vesničtí boháči tehdy mohli být přijímáni pouze do stabilních JZD, což mělo zajistit, že je nebudou moci rozvracet.

Vlna kolektivizace po roce 1955 se vyznačovala novým jevem, kdy kovorolníci odmítali vstoupit do družstev. „V letech 1949–1953 tvořili velkou část členů družstev vlastníci výměry menší než 2 ha půdy, tzv. kovorolníci. Po roce 1955 většinou vstup do družstva odmítali, neboť patřili mezi sociálně nejsilnější vrstvy na vesnici.“⁶⁷ Kovorolníci měli dvojí příjem, a to ze svého zaměstnání a ze svého drobného hospodářství. Vstupem do JZD by měli jen jeden příjem a pole o maximální výměře 0,5 ha půdy, čímž by si značně pohoršili. Po roce 1955 začali do zemědělských družstev více vstupovat střední rolníci. „Komunisté tvrdili, že hlavním důvodem masového vstupu dosud soukromě hospodařících rolníků byla zvyšující se prosperita zemědělských družstev.“⁶⁸ Hlavní důvod však lze spatřovat v situaci ve státě samotném, kdy rolníci pochopili, že státní a stranické vedení preferuje kolektivní hospodaření a soukromé hospodaření nemá žádnou budoucnost. Střední rolníci tedy do družstev vstupovali pod politickým, společenským, ekonomickým a psychologickým tlakem.⁶⁹

S rokem 1956 jsou spjaté změny v pohledu na přijímání a členství kulaků v JZD. Závěry konference KSČ konané v červnu 1956 reagovaly na podněty únorového XX. sjezdu KSSS. Závěry hovořily o možném individuálním povolení přijímání kulaků do JZD, ale pouze za předpokladu, že nebudou vyvíjet nepřátelskou činnost proti lidově demokratickému režimu.⁷⁰ Usnesení však neznamenal, že by boj proti kulacké třídě byl skončen. Někteří funkcionáři si však usnesení vyložili nesprávně, což mělo za následek nabírání kulaků do JZD, kde zaujali vedoucí postavení.

⁶⁷ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 247.

⁶⁸ BŘEZINA, Vladimír: *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955–1960*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 132.

⁶⁹ Tamtéž, s. 132.

⁷⁰ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 220.

V květnu 1958 bylo byrem ÚV KSČ konstatováno, že někteří funkcionáři špatně pochopili usnesení z roku 1956 o individuálním posuzování přijímání kulaků do JZD a vyložili si je jako pokyn k masovému náboru. K ujasnění těchto vztahů byl vydán dokument s názvem Problémy likvidace kulactva jako třídy v souvislosti s dovršením výstavby socialismu v naší zemi. Tento dokument stanovil a upřesnil již používané principy: 1) „další začleňování kulaků do JZD se bude i nadále posuzovat individuálně, jen se souhlasem OV KSČ a rady ONV, a to pouze do většinových, politicky a hospodářsky upevněných JZD, kde je již vytvořeno pevné vedoucí jádro z malých a středních rolníků, 2) kulak musí vložit do nedělitelného fondu JZD nejméně 50 % hodnoty vneseného živého i mrtvého inventáře, neboť tento majetek získal vykořisťováním námezdních dělníků, drobných a středních rolníků, tento princip je nutno uplatnit i na dříve přijaté kulaky,“⁷¹ další ustanovení se týkala zákazu zastávání funkcí v JZD kulaky a nařizovala kulakům manuálně pracovat pod kontrolou stranických organizací a družstevního kolektivu. Byla zdůrazněna nutnost převychovat děti kulaků a početnou vrstvu odborné zemědělské inteligence kulackého původu.

Hlavní náplní zemědělské politiky komunistické strany až do konce padesátých let byla politika orientovaná na likvidaci kulactva jako třídy. „Splnění tohoto záměru chápaly vedoucí orgány strany a státu jako výsostný předpoklad ke kýženému vyhlášení do celého světa, že socialismus v Československu plně zvítězil a že náplní dalších let už bude budování vyspělé socialistické společnosti.“⁷² Jedním z úkolů, který souvisel s likvidací kulacké třídy, byla otázka naložení s vlastnictvím a využíváním majetku likvidovaných usedlostí. Konkrétně se jednalo o obytné domy, hospodářské budovy, které byly v počátcích kolektivizace odňaty svým majitelům, ale vlastnická práva jim zůstala. Dokument ministra financí J. Ďuriše ze dne 20. října 1959 pod názvem Využití domovního majetku a hospodářských budov na vesnici opuštěných v souvislosti se socializací se zabýval převážně kulackými majetky a řešil otázku vlastnických práv. Dřívější praxe ukázala, že majetek vesnických boháčů, který z části propadl ve prospěch státu a stal se majetkem národním, byl začleněn do užívání JZD. Vlastnické právo ovšem zůstalo zachováno sedlákům a JZD či státní statky podle platných zákonů s takovýmto majetkem

⁷¹ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 221–222.

⁷² Tamtéž, s. 223.

nemohly neomezeně disponovat, i když v praxi se tak běžně dělo. Řešením se stal širší výklad vládního nařízení č. 50/1950 Sb. o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby ze dne 21. září 1950. Vládní nařízení mělo zabezpečit, aby organizace socialistického sektoru mohly přikázaný majetek užívat a také s ním neomezeně nakládat (přestavovat, demolovat apod.). Přestavbou či demolicí těchto stavení měla být i fyzicky vymazána paměť o selských rodech.⁷³

V červenci roku 1960 bylo prezidentem Antonínem Novotným vyhlášeno vítězství socialismu v Československu. Skončilo organizované omezování a likvidace selského stavu. Přestože počty sedláků za dobu perzekuce rapidně klesly, po roce 1960, pokračovalo v soukromém hospodaření několik zemědělců, kteří nevstoupili do JZD.⁷⁴

V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století probíhalo v ČSR spojování jednotlivých JZD do větších celků s cílem dosažení socialistického ideálu „všelidového společného vlastnictví“. Tohoto cíle však nebylo dosaženo.

⁷³ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 225.

⁷⁴ Tamtéž, s. 225.

1.4. Jednotná zemědělská družstva

Zakládání JZD formálně upravoval zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech ze dne 15. března 1949. Tímto zákonem přestala dřívější zemědělská družstva existovat a byla nucena přejít do nových jednotných zemědělských družstev. Při zakládání nových JZD obzvláště ve vesnicích, kde dříve zemědělská družstva neexistovala, se používaly tzv. přechodné typy (I. a II. typ). Cílem těchto přechodných typů bylo překonat mentalitu zemědělců jako individuálních výrobců a postupně je adaptovat na kolektivní způsob práce. Kromě přechodných typů existoval ještě III. a IV. typ.

Vstup do JZD byl sice dobrovolný, ale členové byli hlavně získáváni za pomoci přesvědčování, represí a dalších hrozeb. Neúspěchy při zakládání JZD a pomalá kolektivizace způsobily, že na počátku roku 1950 ÚV KSČ rozhodl o zrychleném zakládání družstev. Důraz byl kladen na přechod družstev I. a II. typu k III. a IV. typu. Nově zakládaná JZD přecházela rovnou na III. či IV. typ. V mnoha aspektech života bylo možné pozorovat zvýšený tlak na soukromé zemědělce, kteří měli vstoupit do JZD. Reakce na tento nátlak ze strany zemědělců byla opačná, protože začalo vystupování rolníků z KSČ či JZD. Zároveň byla rozběhnuta čistka, jejímž výsledkem bylo vylučování vesnických boháčů z JZD. Počátky většiny nově založených JZD nebyly snadné. Hospodářské výsledky byly špatné, mezi členy se rozhořely spory, pracovní ohodnocení zůstávalo nízké.⁷⁵ Chyběli zkušení odborní pracovníci, protože kovozezemědělci nebyli odborníky v zemědělské výrobě a naopak sedláci do JZD nebyli přijímáni.

Jednotná zemědělská družstva můžeme rozdělit do čtyř typů dle způsobu hospodaření a vlastnictví majetku. V I. typu měli členové za úkol uskutečnit nějaký společný projekt (např. prádelna, líheň kuřat). Pozemky zůstaly soukromým majetkem zemědělce a v platnosti zůstaly i hranice těchto pozemků. Obhospodařování půdy probíhalo společně za účasti celé vesnice. V II. typu se hranice pozemků a mezí rušily a rozorávaly. Tyto spojené pozemky byly obdělávány celou vesnicí, přičemž rozloha pole a pracovní příspěvek členů

⁷⁵ BŘEZINA, Vladimír: *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955–1960*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 134.

se zaznamenávaly. Každý vlastník půdy dostával podíl úrody, která mu náležela úměrně k rozloze jeho pole a pracovnímu příspěvku. Soukromé vlastnictví nebylo zrušeno a každý člen nadále choval vlastní dobytek a drůbež. Ve III. typu bylo nastoleno společné řízení. Vypěstované plodiny již nepatřily členům, ale JZD. Majitelé pozemků se vzdali všech práv k nim, která souvisela se samostatným hospodařením, a také práv dispozičních. Pozemky však byly nadále vedeny v pozemkových knihách jako majetek členů, nikoli jako majetek JZD. Členové odevzdali svůj dobytek k ustájení do společných stájí.⁷⁶ „Člen si směl ponechat jednu krávu a tele, prasata, ovce, kozy a drůbež, které využil pro svou vlastní potřebu pro přilepšení nikoli pro podnikání. Také měl nárok na záhumenku, v průměru o výměře 0,50 hektaru.“⁷⁷ Odpracované jednotky členů JZD se zaznamenávaly a zisk byl mezi členy rozdělen podle odpracovaných jednotek. Posledním typem družstev byl tzv. IV. typ, ve kterém se nevyplácely kompenzace za poskytnutou půdu, a zisk z hospodaření byl rozdělován členům v poměru k odpracovaným jednotkám. Dobytek byl ustájen ve společných stájích a členové měli nárok na záhumenku. V III. a IV. typu byly výrobní prostředky, které člen družstvu poskytnul, oceňovány podle platných tržních cen a družstvo je mělo pouze v zápůjčce do doby, dokud je nesplatilo. Členům družstva byla v průběhu roku vyplácena za práci peněžní či naturální záloha.⁷⁸

⁷⁶ FEIERABEND, Ladislav Karel: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary 2007, s. 68–69.

⁷⁷ Tamtéž, s. 69.

⁷⁸ Tamtéž, s. 69.

2. Obec Vlkoš

2.1. Historie obce Vlkoš v 1. polovině 20. století (do roku 1948)

Obec Vlkoš leží v oblasti Hané, v nadmořské výšce 195–203 m, 8 km jižně od města Přerova. Obec se dříve skládala ze dvou vesnic (z Vlkoše a Kanovska), které byly roku 1951 spojeny v jednu obec pod názvem Vlkoš. V obou vesnicích (ve Vlkoši a na Kanovsku) byla hlavním zaměstnáním obyvatelstva zemědělská činnost,⁷⁹ ale žilo zde i několik živnostníků, kteří se věnovali řemeslné činnosti (košíkář, stolař, metlař, mlynář, máslač, pekař, kolář).

Nejvýnosnější zde pěstovanou plodinou byla cukrová řepa, která se dovážela do okolních cukrovarů, např. Brodek, Prosenice, Hulín, Němčice na Hané, Kojetín, Chropyně. Z obilnin se nejvíce pěstoval ječmen, který vykupoval pivovar v Přerově nebo sladovna v Říkovcích. Ostatní druhy obilovin se prodávaly na trhu nebo okolním mlynářům, např. J. Vávrovi z Vlkoše nebo do mlýna v Kojetíně. Z hovězího dobytka se nejvíce choval skot bernsko-hanácký.⁸⁰

K rozvoji a zkvalitnění zemědělství v obci přispěl vznik hospodářské školy v Přerově. Tuto školu navštěvovaly děti z Vlkoše a z Kanovska, které se zde připravovaly na budoucí zemědělské povolání. Rozvoj zemědělství v obou obcích je také spojen s peněžnictvím. Roku 1872 vznikla ve Vlkoši záložna, která sloužila i hospodářům ze sousedního Kanovska.⁸¹ Vznik záložny znamenal možnost nákupu nových hospodářských strojů, které ke konci 19. století začaly stále více nacházet uplatnění v zemědělství. Koncem 19. století byla zakoupena první mlátička, první pluh koupil Alois Hradil ve dvacátých letech 20. století a ve třicátých letech se v obci objevily první traktory značky Ford a Škoda.⁸²

Zhoršení situace v zemědělství přinesla I. světová válka. V této době byla odvedena většina místních hospodářů do armády a o usedlosti se museli postarat

⁷⁹ Tamtéž, s. 3.

⁸⁰ SOkA Přerov, fond Archiv obce Kanovsko, inv. č. 1, *Pamětní obce*, s. 5.

⁸¹ Tamtéž, s. 61.

⁸² Tamtéž, s. 63.

jejich rodiče a manželky. Vedle odchodu práceschopných mužů postihl obec i odvod koní a vozů. Taktéž byl stanoven předpis povinných dodávek pro vojenské účely, které musely být pod hrozbou trestu dodávány.

Konec I. světové války a vznik Československa znamenal pro zemědělce také několik problémů. Jedním z nich bylo rekvírování polních plodin, které přetrvalo z období války. V roce 1920 se proti odebrání plodin postavili místní obyvatelé. Odmítli vydat vypěstované plodiny, které měly původně sloužit pro obživu jejich rodin a o které měli nyní bez možnosti náhrady přijít.⁸³ Za účelem klidného proběhnutí odebrání plodin byla do Vlkoše povolána vojenská jednotka, která obec obsadila a rekvizice plodin tak proběhla pod vojenským dohledem.

Na konci dvacátých let 20. století začal postupný odchod obyvatelstva ze zemědělství do jiných zaměstnání. Migrace obyvatelstva byla způsobena stavbou průmyslových továren v Přerově, stavbou továrny na dřevovýrobu ve Vlkoši a počínající hospodářskou krizí. Zlepšování hospodářské situace bylo zastaveno II. světovou válkou, v jejímž průběhu museli muži opět narukovat do armády a o hospodářství se opět starali rodiče a manželky. Znovu byl prováděn odvod dobytka, vozů a koní, znovu byly zavedeny povinné dodávky, jako byla povinná dodávka mléka (za litr mléka dostávali lidé 1,5,- K až 2,- K)⁸⁴ nebo dodávka vajec. Ve Vlkoši a Kanovsku byly konány přepadové revize, které kontrolovaly stavy hospodářství. „Každý rolník musel mít všechno své obilí přesně zváženo a označeno na sýpce. Při zabíjačkách chodila kontrola na váhu zabíjeného vepře, z kterého se odvádělo sádlo do přerovské sběrný.“⁸⁵ Zajímavé jsou vzpomínky místních pamětníků, kteří na německé vojáky vzpomínají pozitivně, naopak na ruské vojáky mají převážně záporné vzpomínky. Může se zdát, že lidé ve Vlkoši byli nacisticky ladění. To je omyl. Lidé i zde doufali v lepší budoucnost a byli rádi, když byli osvobozeni Rudou armádou.

⁸³ SOkA Přerov, fond Archiv obce Vlkoš, inv. č. 1, *Pamětní obce I.*, s. 47–48.

⁸⁴ Tamtéž, s. 106.

⁸⁵ Tamtéž, s. 106.

2.2. Pozemková reforma ve Vlkoši

Rada MNV ve Vlkoši jednala o nové pozemkové reformě na své schůzi dne 9. prosince 1948. Předseda Jindřich Horák poskytl referát o pozemkové reformě a upozornil na povinnost podání soupisové přihlášky u majitelů, kteří na půdě trvale nepracují.⁸⁶ Tito majitelé byli povinni předložit do 45 dnů soupis své půdy na příslušném místním národním výboru. MNV soupisové přihlášky poté postoupil dalším úřadům, které vyhodnotily, zda se zákon na sepsanou půdu vztahuje či nikoliv. V případě kladného vyjádření stát půdu vykoupil a pronajal oprávněným uchazečům.⁸⁷ Rada MNV ve Vlkoši na svém zasedání rozhodla o obeslání následujících osob: Farní úřad Vlkoš, Božena Černá, Marie Polová, Marie Rozkošná, Zdenka Balejová, Marie Jašková, F. Jančíková, Jan Večerka, Bohuška Navrátilová, Františka Daňková, Martilíková, František Olšanský a Boh. Vymětal.⁸⁸

Na základě dodaných soupisových přihlášek vydala ONV v Přerově výměry, podle kterých byla půda vykoupena pouze Farnímu úřadu Vlkoš. Ostatním majitelům byla ponechána na základě § 1 odst. 4 nebo odst. 5 zákona č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě),⁸⁹ a to z důvodů, že se jednalo o půdu do výměry 4 ha, majitelé na ní sami hospodařili nebo ji potřebovali pro zvýšení svého daněprostého minima.

⁸⁶ SOkA Přerov, Fond MNV Vlkoš, inv. č. 1, *zápisů ze schůzí MNV*.

⁸⁷ Oprávněnými uchazeči, kteří směli žádat pronajmutí této půdy, byli dle zákona č. 46/1948 Sb. malozemědělci, drobní pachtýři, malí a střední zemědělci (jimž byla půda po roce 1930 vyvlastněna na stavby cest, železnic a jiných objektů veřejného zájmu), dělníci (do výměry 0,50 ha). Zákon č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě) In: Sbírka zákonů 1948, částka 21, s. 430. Dostupný on-line <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1948&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=9> [cit. 6. 11. 2013]

⁸⁸ SOkA Přerov, Fond MNV Vlkoš, inv. č. 1, *zápisů ze schůzí MNV*.

⁸⁹ Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). In: Sbírka zákonů 1948, částka 21, s. 425. Dostupný on-line <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1948&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=9> [cit. 4. 11. 2013]

2.2.1. Farnost Vlkoš a pozemková reforma

MNV ve Vlkoši vyzvala místní farnost k podání soupisové přihlášky na základě zákona č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). Farnost v té době vlastnila 9,67 ha půdy⁹⁰, kterou pronajímala obyvatelům z Vlkoše a z okolních obcí. Peníze z pronájmu těchto pozemků sloužily pro obživu farnosti.

Místní farář, P. Martin Vitovský, se dostavil na Místní národní výbor ve Vlkoši dne 25. května 1949, aby zde provedl soupis církevního majetku pod dohledem předsedy MNV ve Vlkoši Vladimíra Kroupy, místopředsedy MNV Josefa Nesvadby a úředníka berního úřadu. Farář odmítl soupis učinit, opíraje se o tvrzení, že soupis vykoná na rozkaz konsistoře po dohodě s vládními činiteli.⁹¹ Soupisová přihláška byla sepsána o několik dní později a následně odeslána vyšším úřadům.

Výměr Okresního národního výboru v Přerově ze dne 29. června 1949 stanovil, že farnosti bude vykoupěna půda dle § 1 odst. 3 zákona č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě. Stát vykoupil z pozemkového vlastnictví farnosti půdu o celkové výměře 8,4499 ha z důvodu, že na ní farnost sama trvale nepracovala, naopak půda o výměře 1,2285 ha byla farnosti ponechána.⁹² Za vykoupěné pozemky měla být farnosti vyplacena finanční náhrada, která však vyplacena nikdy nebyla. Pozemky, tak byly odebrány farnosti bez jakékoliv náhrady.⁹³

Rozhodnutím ministerstva zemědělství ze dne 15. února 1950 byly vykoupěné pozemky odevzdány do vlastnictví Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství a v následujícím řízení převedeny do správy a užívání MNV ve Vlkoši s podmínkou, že zůstávají rezervovány pro budoucí přiděl. Vlastnické právo bylo ponecháno Farnosti ve Vlkoši.⁹⁴

Na schůzi Místního národního výboru ve Vlkoši dne 10. srpna 1950 bylo jednáno o pronájmu těchto pozemků místním občanům.⁹⁵ Půda byla pronajata

⁹⁰ SOKA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 142, *Výměr pro farnost*.

⁹¹ Farní kronika, s. 86, uložena u Římskokatolické farnosti Vlkoš.

⁹² SOKA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 142, *Výměr pro farnost*.

⁹³ Dnes je tato skutečnost napravována v rámci církevní restituce, kdy stát navrácí církvím odebraný majetek.

⁹⁴ Tamtéž, *Výměr pro farnost*.

⁹⁵ SOKA Přerov, Fond MNV Vlkoš, inv. č. 1, *zápisů ze schůzí pléna MNV*.

místním občanům, kteří půdu dostali do tzv. dobrovolného pachtu. Po vzniku JZD ve Vlkoši v roce 1956 byly tyto pozemky dány k využívání a obhospodařování zemědělskému družstvu.

Na pozemkovou reformu navazoval zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Tímto zákonem se Farnost Vlkoš dostala pod kontrolu státu a místní farář v budoucnu dostával mzdu a finance potřebné pro chod farnosti od státu.⁹⁶

⁹⁶ Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. In: Sbírka zákonů 1949, částka 67, s. 640. Dostupný on-line <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1949&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=3> [cit. 6. 11. 2013]

2.3. Vliv MNV ve Vlkoši na život vesnice a kolektivizaci

2.3.1. Členové MNV ve Vlkoši

Podružnou, nikoli však bezvýznamnou roli v procesu kolektivizace na vesnicích hrály místní národní výbory, které v průběhu roku 1945 nahradily obecní úřady. Po válce byla jejich agenda rozšířena o poválečné úkoly, např. o konfiskaci majetku Němců a kolaborantů, konfiskaci zemědělského majetku, trestní provinění proti národní cti, řešení válečných škod, odsun německého a maďarského obyvatelstva, ustanovení národních správ, evidenci a náhradu válečných škod.

Dne 12. května 1945 byl ustanoven tzv. Revoluční místní národní výbor ve Vlkoši. Předsedou byl zvolen Josef Nenutil, místopředsedou Josef Kozák. Členy byli Ferdinand Kozák, Josef Rak, Antonín Otáhal, Jan Sovják, František Bajgar, František Hánečka, Antonín Rozsypal, Alois Bednařík, Rudolf Černošek, Josef Dvorský, František Červinka, Josef Benda.⁹⁷ Převahu měli dělníci a domkaři, ale mezi členy nechyběli ani rolníci. V prosinci 1945 byla zvolena finanční komise, ve které zasedl místní sedlák Metoděj Černošek.⁹⁸

Revoluční místní národní výbor v Kanovsku byl obnoven dne 9. července 1945 v čele s předsedou Vladimírem Sobkem, místopředsedou Františkem Smýkalem, členy Theodorem Poštulkou, Josefem Hudečkem, Hynkem Obrtelem, Josefem Horákem, Františkem Bajgarem, Teodorem Koplíkem, Aloisem Štiborou, Adolfem Vodičkou. Šest členů MNV pracovalo jako samostatně hospodařící zemědělci (v čele s předsedou a místopředsedou). Dva členové byli zemědělství dělníci, jeden pracoval jako kovář a jeden jako železniční dělník.⁹⁹ Povolání členů místních národních výborů (ve Vlkoši a na Kanovsku) odpovídala rozvrstvení obyvatelstva, kdy v obci Kanovsko žilo více zemědělských obyvatel než ve Vlkoši.

Volbami konanými v roce 1946 byl zvolen MNV ve Vlkoši s předsedou Antonínem Rozsypalem, náměstkem předsedy Adolfem Klimešem. Za

⁹⁷ SOKA Přerov, fond Archiv obce Vlkoš, *Pamětní obce I. díl*, s. 153.

⁹⁸ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 346, inv. č. 575, *MNV ve Vlkoši*.

⁹⁹ Tamtéž, *MNV ve Vlkoši*.

Komunistickou stranu Československa byl zvolen Josef Pumpřla, za Československou stranu lidovou František Hánečka a za Národně socialistickou stranu Ladislav Daněk. Zemědělskou komisi tvořili Alois Vodička, Rudolf Černošek, Josef Řihošek, František Kovařík, František Raška, František Červinka, Viktor Ondruška a Josef Dvorský. Kromě této komise byly vytvořeny ještě komise stavební, finanční, regulační, plánovací a zásobovací.¹⁰⁰ Složení MNV podle politické příslušnosti bylo rovnoměrné. Zastoupení strany lidové a národní strany bylo po pěti členech a čtyři členové byli za komunistickou stranu.

V roce 1946 byl obnoven MNV v Kanovsku. Předsedou se opět stal Vladimír Sobek, člen Národně socialistické strany, místopředsedou Josef Horák, člen Československé sociální demokracie. Dalšími členy byli František Hudeček, Bohumil Hanák, Teodor Koplík, Cyril Macháček Adolf Vodička, Alois Štibora, František Dočkal, Josef Kroupa, Josef Hrabal a Oldřich Macháček st. (nar. 1900), který byl v pozdějších letech souzen v politicky motivovaném soudním procesu. Členové byli převážně zemědělci, kterých bylo devět, a tři zaměstnanci ČSD. Podle stranické příslušnosti byli dva členové Komunistické strany Československé, dva za Československou stranu lidovou, pět za Národně socialistickou stranu a tři za Československou sociální demokracii.¹⁰¹

Funkce ve veřejné správě byly po II. světové války dostupné všem obyvatelům bez rozdílu povolání a třídního původu. Změna nastala po únoru 1948. Únorové události se také odrazily v nižších úrovních správy. Činnost lidové strany byla omezena, Národně socialistická strana byla oslabena a Československá sociální demokracie splýnula se stranou komunistickou. Podle usnesení AV NF v Přerově předseda MNV nesměl být příslušníkem strany lidové nebo Československé strany socialistické.¹⁰² Dosavadní předseda MNV ve Vlkoši Antonín Rozsypal musel rezignovat ze své funkce, protože byl příslušníkem Československé strany lidové. Místo něj nastoupil člen Komunistické strany Československa Vladimír Kroupa.¹⁰³

¹⁰⁰ SOkA Přerov, fond Archiv obce Vlkoš, *Pamětní obce I. díl*, s. 159.

¹⁰¹ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 354, inv. č. 575, *MNV v Kanovsku*.

¹⁰² SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 346, inv. č. 575, *MNV ve Vlkoši*.

¹⁰³ SOkA Přerov, fond Archiv obce Vlkoš, *Pamětní obce I. díl*, s. 175.

V MNV v Kanovsku zaujmul pozici předsedy místo Vladimíra Sobka Josef Horák.¹⁰⁴ Komunistická strana tímto získala vedoucí místo na místních úřadech.

Únorové události roku 1948 vedly k postupnému podřízení místní samosprávy KSČ. MNV řídily mateřské školy, základní školy, knihovny, kulturní zařízení, místní komunikace, komunální služby, prováděly opatření k zásobování, vedly evidenci obyvatelstva, dohlížely na ochranu lesů a půdy a také měly na starost rostlinnou a živočišnou výrobu.¹⁰⁵

Většina úkolů MNV ve Vlkoši spočívala na předsedovi a úzkém okruhu jeho spolupracovníků v radě. Plénum MNV sloužilo k dodatečnému schvalování činnosti rady. „Činnost vesnických MNV byla založena na dobrovolné práci a až do počátku padesátých let se musela obejít bez placeného úředního aparátu.“¹⁰⁶ V souvislosti s profesionalizací práce místních národních výborů byly zavedeny pravidelné úřední hodiny v odpoledních a večerních hodinách. Na základě vládního nařízení č. 72/1949 Sb. o újezdních tajemnicích ze dne 8. března 1949 byla zřízena funkce újezdního tajemníka, který měl být nápomocný předsedovi MNV při naplňování zemědělské a zásobovací agendy. „Ve skutečnosti však dozoroval a usměrňoval jeho práci, čímž měl napomoci centralizaci moci a likvidaci samosprávného charakteru MNV.“¹⁰⁷

Ve stranách a spolcích se začaly zakládat akční výbory, které byly politickým nástrojem pro uvědomování lidu na jeho cestě k socialismu.¹⁰⁸ Ustanovující schůze MAV NF ve Vlkoši se konala 2. března 1948. Předsedou byl zvolen Vladimír Kroupa za stranu KSČ, místopředsedou J. Koplík, jednatelem Jar. Horák. Za Československou stranu socialistickou byli navrženi František Kovařík, Jar. Horák a František Kroupa. Za Československou stranu lidovou byli navrženi a přijati J. Koplík, František Červinka a Josef Vašica. Za místní Sokol se členy stali Vladimír Filip a Miroslav Kozák, za JSČZ Jan Matlocha a František Lukáš. Další členové

¹⁰⁴ *Farní kronika*, s. 86, uložena u Římskokatolické farnosti Vlkoš.

¹⁰⁵ HLEDÍKOVÁ, ZD., JANÁK, J.: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha 2005, s. 453.

¹⁰⁶ URBAN, Jiří: *Venkov pod kolektivizační knutou*. Praha 2010, s. 57.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 57.

¹⁰⁸ MAV NF se ustanovovaly ze zástupců všech složek NF tj. politických stran a celonárodních organizací jako ROH, JSČZ, Svaz bojovníků za svobodu, Svaz české mládeže, SČSP, Sokola, hasičů, družstev.

pocházeli z řad Svazu přátel školy, SČM a ROH.¹⁰⁹ MAV NF ve Vlkoši nebyl velmi aktivní ve své činnosti. Na schůzi PO NF v Přerově v roce 1956 Nesvadba sdělil, že kromě Svazu žen a SVAZARMu místní akční výbor pracoval od roku 1952 nedostatečně.¹¹⁰ Přesto hrál MAV NF ve Vlkoši významnou roli při rozpisu povinných dodávek a při vyšetřování důvodů jejich neplnění.

V roce 1950 proběhly nové volby do MNV ve Vlkoši. Předsedou se stal Bedřich Řihošek, mezi dalšími členy nalezneme Adolfa Klimeše, Vlad. Sládečka, Rud. Černoška, Jiřího Kroupu, Frant. Dragona. Z těchto členů byla ustanovena zemědělská komise v čele s Adolfem Klimešem.¹¹¹

Koncem roku 1951 bylo rozhodnuto o profesionalizaci práce vesnických místních národních výborů. Vládní nařízení č. 119/1951 Sb. o tajemnících místních národních výborů zrušilo systém újezdních tajemníků i organizačních pracovníků hospodářských družstev a mlékáren. Vazby těchto tajemníků na konkrétní obce se oproti újezdním tajemníkům daleko více prohloubily.¹¹² Tajemníkem MNV ve Vlkoši se stal František Kindl, horlivý zastánce zakládání JZD, který se spolu se Zdařilem stal vedoucí osobností při založení Jednotného zemědělského družstva ve Vlkoši.

Na nátlak komunistického režimu byly obce Vlkoš a Kanovsko v roce 1951 sloučeny do jedné pod názvem Vlkoš. Podle protokolů obce Kanovsko z roku 1950 byl do MNV v Kanovsku dosazen nadřízenými orgány Josef Hrdlička, jehož úkolem bylo tzv. „přípravit půdu“ pro sloučení těchto obcí. Po rezignaci Josefa Horáka se Josef Hrdlička dne 17. listopadu 1950 stal předsedou MNV. Zároveň v tento den bylo na schůzi MNV v Kanovsku schváleno sloučení obcí v poměru deset hlasů pro a pět proti.¹¹³

V roce 1954 se konaly volby do místního a okresního národního výboru.¹¹⁴ V místnosti bývalé MNV v Kanovsku bylo při té příležitosti zřízeno agitační středisko, kde byly pořádány schůze a pohovory s občany a besedy s kandidáty.

¹⁰⁹ SOKA Přerov, fond AV NF Přerov, inv. č. 80, *zápisů MAV Vlkoš*.

¹¹⁰ SOKA Přerov, fond NF Přerov, inv. č. 7, kart. 2, *Zápisy ze schůzí*.

¹¹¹ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 354, inv. č. 575, *MNV ve Vlkoši*.

¹¹² URBAN, Jiří: *Venkov pod kolektivizační knutou*. Praha 2010, s. 58.

¹¹³ SOKA Přerov, fond Archiv obce Kanovsko, *Pamětní obce*, s. 121–122.

¹¹⁴ Volby se konaly podle tzv. nového způsobu, kdy se nevolily strany, ale jednotliví kandidáti.

„Někteří občané však nejevili o volby patřičný zájem. Neuvědomovali si rozdíl voleb dřívějších a nyníjších v lidově demokratické republice, kdy mají nejen právo, ale i povinnost podílet se činně v lidosprávě.“¹¹⁵ Do volební kampaně se tehdy zapojili místní učitelé, kteří v obecním rozhlasu přednášeli rozpravy na témata: Volby do Národního výboru, Jaká byla situace v pohraničních okresech našeho kraje za první republiky a jak se žilo rolníkům?, Jak se stará vláda dnes o zemědělce v pohraničí?, Úkoly ČSČK v době voleb a Bezpečnostní orgány v boji za mír.¹¹⁶ Rozpravy se většinou zaměřovaly na vyzdvihnutí činů KSČ vykonaných pro blahobyt obyvatelstva. Kromě těchto relací byly pořádány předvolební akce, např. výstava předmětů, které žáci obdrželi za sběr odpadových surovin, a tzv. agitační neděle za spolupráce MNV, NF, výboru KSČ, masových složek a patronátního závodu Masného průmyslu v Přerově. Zároveň byly ustanoveny tzv. agitační dvojice, které hovořily s místními občany o volbách a vysvětlovaly jim, proč se mají k volbám dostavit.¹¹⁷ Volby byly připraveny velmi pečlivě.

Samotné volby se konaly dne 16. května 1954. Po celý den voleb vyhrávala hudba a první volič byl přivítán květinami. Do MNV ve Vlkoši byl zvolen Bedřich Řihošek jako předseda, tajemníkem se stal František Luňák. Dalšími členy se stali Josef Petřík, Rudolf Kučera, Ladislav Vymazal, Eduard Kellner, Jiří Kroupa, Marie Nesvadbová, Vlasta Štiborová, A. Tománková. Zemědělskou komisi tvořili Rudolf Kučera a A. Tománková.¹¹⁸ Nastavený kolektivizační kurz utlačování sedláků a středních zemědělců pokračoval nadále beze změny i s novým MNV až do roku 1956, kdy bylo založeno JZD ve Vlkoši.¹¹⁹

Nový MNV ve Vlkoši vzešel také z voleb konaných dne 19. května 1957. Předsedou se stal Antonín Otáhal, tajemníkem František Luňák. Členy byli zvoleni Vladimír Sládeček, Jaroslav Navrátil, Marie Nesvadbová, Hynek Obrtel, Josef Stojan, Oldřich Macháček ml. (nar. 1922), Josef Kučera, Josef Štibora, František Janoš, Eduard Kellner, Josef Petřík, Ladislav Novák, František Šilhánek, František

¹¹⁵ SOKA Přerov, fond Archiv obce Vlkoš, *Pamětní obce II. díl*, s. 56.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 56–57.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 58.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 60.

¹¹⁹ Zakládajícími členy JZD byli také členové MNV ve Vlkoši, Marie Nesvadbová a Eduard Kellner.

Krejčíř, Josef Lukáš, Oldřiška Zoubková.¹²⁰ Ze zvolených kandidátů byla vybrána zemědělská komise ve složení: František Krejčíř (předseda), členové Oldřich Macháček ml. (zootechnik), Josef Stojan a Josef Štibora.

2.3.2. Povinné dodávky

Povinné dodávky zemědělských výrobků a jejich výkup se staly charakteristickým rysem poválečné ekonomiky. Systém dodávek byl po únoru 1948 využit jako nástroj perzekuce zemědělského sektoru, hlavně sedláků.

Počátkem roku 1949 uzavíral Místní národní výbor ve Vlkoši s rolníky dvojí smlouvy, jednu na výrobu a druhou na výkup zemědělských produktů na základně zákona č. 218/1948 Sb. o Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky a Vládního nařízení č. 7/1949 Sb. o výkupu a dodávce zemědělských výrobků. Rozpis dodávek prováděl předseda a zemědělský referent MNV ve Vlkoši, kteří podle pokynů vlády a stranických orgánů měli dbát na rozepisování z „třídního“ hlediska. Nastavení často až neúměrně vysokých kvót pro odvod zemědělských komodit bylo zaměřeno na zemědělce, hlavně na sedláky. „Systém rozpisů zemědělské výroby a dodávek určoval každému zemědělci, jaké plochy musí osít kterými plodinami, jaký stav hospodářských zvířat musí držet a jaké množství své produkce musí odvést na povinný státní výkup.“¹²¹

V roce 1950 byl předchozí systém smluv shledán nedostatečným, bylo rozhodnuto o uzavírání společných smluv o zemědělské výrobě s obcemi a o dodávkách za všechny zemědělské závody v katastru obce. Od roku 1951 se zemědělské smlouvy uzavíraly s MNV ve Vlkoši, který potom rozepisoval výrobní a dodávkové úkoly pro jednotlivé rolníky. Dodávky se rozdělovaly na dvě skupiny: První skupinou byl povinný státní výkup, který byl realizován za velmi nízké ceny. Podle dodacích listů na cukrovou řepu od Josefa Hrabala se cena mezi lety 1948–1952 pohybovala v rozmezí mezi 60,60,- Kčs/q až 58,246,- Kčs/q.¹²² Druhou skupinou byl státní výkup, který přicházel v úvahu teprve po splnění kvót povinného výkupu a který se uskutečňoval za mnohem vyšší ceny. Rozdíl mezi výkupem

¹²⁰ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 354, inv. č. 575, *MNV ve Vlkoši*.

¹²¹ URBAN, Jiří: *Venkov pod kolektivizační knutou*. Praha 2010, s. 130.

¹²² Dodací listy do cukrovaru v Kojetíně – osobní archiv J. Červinkové, Vlkoš.

a státním výkupem lze vidět např. u již zmíněné cukrové řepy. V roce 1952 byla cena za výkup 60,- Kč/q, ale státní výkup byl realizován za 90,- Kč/q.¹²³

V průběhu roku 1951 přišlo zpřísnění kolektivizační politiky v podobě zákona č. 65/1951 Sb. o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy, který byl namířen proti kulakům s cílem zabránit jejich vymanění se z kulacké třídy, uniknutí přísnějším represáliím a získání nižších povinných dodávek.¹²⁴ Zákon se dotknul Františka Macháčka, který po II. světové válce rozdělil pozemky své usedlosti mezi sebe a syna Oldřicha ml. Syn Oldřich Macháček ml. po rozdělení usedlosti obhospodařovat 11,60 ha půdy a František Macháček hospodařil na cca 7 ha půdy. Toto rozdělení bylo po roce 1951 chápáno podle § 5 zmíněného zákona jako snaha o uniknutí z kulacké třídy s cílem získání nižších povinných dodávek. Na základně zákona bylo Františkovi Macháčkovi nařízeno pozemky opět spojit a hospodařit společně se synem na celkové výměře 19,89 ha půdy.¹²⁵ Opětovným spojením pozemků se změnila i výše povinných dodávek.

Dalším zemědělcem, kterého se dotkl zákon č. 65/1951 Sb. byl v roce 1955 František Písařík, který žádal o převod půdy (o výměře 0,40 ha) na syna Žijícího v Rokytnici. Žádost nebyla schválena s ohledem na výše zmíněný zákon, protože nebylo možné povolit přesuny, při kterých by zemědělské usedlosti po předání půdy byly přeřazeny do nižší velikostní skupiny pro výměr dodávek.¹²⁶

Vládní nařízení č. 57/1952 Sb. rozdělilo okresy do kategorií podle pěstovaných komodit. Vlkoš spadající do okresu Přerov byl v roce 1952 zařazen do kategorie I. v mléce, zrninách, mase a kategorii VIII. v bramborách.¹²⁷ Na toto nařízení

¹²³ *Statistická ročenka republiky Československé 1958*. Praha 1958, s. 330.

¹²⁴ V § 5 tohoto zákona bylo poznamenáno, že převody nebo pronájmy uskutečněné ze spekulacních důvodů po 1. lednu 1946 může ONV přezkoumat a prohlásit za neplatné. Zákon č. 65/1951 Sb., o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy. In: *Sbírka zákonů 1951, částka 34*. Dostupný on-line: <http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=onrf6mjzguvyv6nrvfuya&conversationId=1081017> [cit. 25. 11. 2013]

¹²⁵ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53.

¹²⁶ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 346, inv. č. 575, *MNV ve Vlkoši*.

¹²⁷ Vládní nařízení č. 105/1952 Sb., kterým se se vyhlašují dodávkové normy některých zemědělských výrobků a stanoví dodávkové oblasti pro rok 1953. In: *Sbírka zákonů 1952, částka 44*, s. 419.

navazovalo vládní nařízení č. 87/1952 Sb. (kterým se provádí zákon o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků), kterým byly dodávkové normy pro rok 1953 rozděleny do kategorií podle okresu a následně do sedmi skupin podle velikosti zemědělského podniku.¹²⁸ Pro každou velikostní skupinu byly dodávky progresivně odstupňovány podle pevných norem. Vesnickým boháčům byly dodávkové normy vládním nařízením č. 57/1952 Sb. (kterým se prováděl zákon o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků) dle § 17 zvýšeny o 10 %.¹²⁹ Toto opatření se dotklo např. o Františka Macháčka, Oldřicha Hánečky a Oldřicha Macháčka.

Předpis dodávek za rok 1953 pro Oldřicha Macháčka, který hospodařil na výměře více jak 20 ha půdy.¹³⁰ Tabulka ukazuje zvýšení povinných dodávek o 10%.

	110%	100%	norma z 1 ha
Hovězí maso	2 200	2 000	100
Vepřové maso	1 743	1 585	80
Mléko	17 204	15 640	780

Zdroj: SOKa Přerov, fond Okresní soud Přerov, T 358/55 Oldřich Macháček

Dostupný on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1952&typeLaw=zakon&what=Rok> [cit. 25. 11. 2013]

¹²⁸ Vládní nařízení č. 57/1952 Sb., kterým se provádí zákon o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků. In: Sbírka zákonů 1952, částka 33, s. 268. Dostupný on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1952&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=2> [cit. 26. 11. 2013]

¹²⁹ § 17 výše povinných dodávek se stanoví vesnickým boháčům podle dodávkových norem platných pro jednotlivé hospodařící rolníky zvýšených o 10 %. Vládní nařízení č. 57/1952 Sb., kterým se provádí zákon o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků. In: [Sbírka zákonů](#) 1952, částka 33, s. 269. Dostupný on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1952&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=2> [cit. 26. 11. 2013]

¹³⁰ Opět zmiňuji Oldřicha Macháčka, neboť pouze u něj se podařilo dohledat všechny informace k povinným dodávkám za roky 1951-1955. Zvýšení dodávek u Františka Macháčka, Oldřicha Hánečky potvrdili pamětníci a některé prameny.

Na podzim roku 1952 řádila v obci slintavka a kulhavka, která po sobě zanechala zdecimované stavy hovězího dobytka. Tyto nemoci zasáhly v různé míře všechny zemědělce v obci. Nemocné dojnice a březí krávy musely být odvezeny na jatka. V lepším případě se podařilo nemocné kusy vyléčit, ale jejich užitkovost se snížila. Důsledkem těchto nemocí bylo větší neplnění povinných dodávek za rok 1952 převážně v mléce a hovězím mase.¹³¹ Několik zemědělců bylo tehdy potrestáno pro nesplnění povinných dodávek mléka pokutou od ONV Přerov (např. František Červinka) nebo v těžších případech trestem odnětí svobody od Okresního soudu v Přerově (např. Oldřich Macháček, Metoděj Černošek).

Změna vnitropolitického kurzu v roce 1953 byla spojená se změnou názoru ÚV KSČ na zakládání JZD. Vládním nařízením č. 114/1953 Sb. o dodávkové povinnosti a o výkupu zemědělských výrobků, bylo v § 42 zrušeno navyšování povinných dodávek o 10 % pro vesnické boháče Oldřicha Macháčka, Oldřicha Hánečku, Františka Macháčka, Metoděje Černoška.

Uvolnění situace mělo za následek, že za nedodávky vzniklé v roce 1953 nebyl, dle dochovaných dokumentů, nikdo potrestán.¹³² O plnění povinných dodávek ve Vlkoši v roce 1953 hovoří zápis v místní kronice: „Zemědělci se snažili celkem dle svých možností splnit dodávky. Jsou však i u nás někteří zemědělci, kteří neplní z různých příčin povinnost vůči státu. Nesplnili dodávku masa, mléka, vajec a krmiva. Mezi nejvýznamnější, kteří dodávky nejen splňují, ale i překračující patří Kroupa J., Horák J., Hrdlička St. (větší zemědělci). Máme však i u nás hodně středních zemědělců, kteří překračují dodávky v mléce a to dosti ve velkém množství litrů. Za toto pochopení úkolů vůči státu dostanou tyto dobří plničů poukázky na krmivo, což je pro zemědělce velmi výhodné. Jinak se každý snaží dle své možnosti vyrovnat se s povinnými dodávkami.“¹³³

V roce 1954 si Rada MNV ve Vlkoši stěžovala na nedostatečné plnění dodávek v mase, mléce a vejcích a zároveň upozornila předsedu MNV

¹³¹ Potvrdili: rozhovor s Vladimírem Macháčkem, Vlkoš, dne 5. listopadu 2013; rozhovor s Františkem Červinkou, Vlkoš, dne 20. října 2013.

¹³² Zápis v kronice hovoří o neplnění dodávek některých zemědělců, v knize soudních sporů není za rok 1954 veden žádný soudní spor se zemědělcem z Vlkoše.

¹³³ SOkA Přerov, fond Obec Vlkoš, *Pamětní obce – II. díl.*, s 61.

na nedostatečné podchycení přehledu o plnění dodávek.¹³⁴ Postupem času se situace v plnění dodávek ve Vlkoši u jednotlivých hospodářství zhoršovala. Pamětníci uvedli, že hlavně větší zemědělská hospodářství nebyla schopna povinné dodávky plnit a byla označována za „úpadková hospodářství“, např. Metoděj Černošek.

Spolu se zpřísněním kolektivizace se v roce 1955 objevila nová vyšetřování neplničů sabotérů, kteří byli následující rok odsouzeni k trestu odnětí svobody. V reakci na tyto soudy a zhoršující se situaci v plnění povinných dodávek bylo v obci založeno JZD. Důsledkem bylo zlepšení v plnění povinných dodávek, neboť mezi zakladateli byli převážně velcí neplniči. Dodávky masa v letech 1956–57 byly v soukromém sektoru plněny velmi dobře. V soukromém sektoru bylo na hovězím mase dodáno skoro o 100 % více, mléka bylo dodáno nad plán, nedodávky vznikly pouze ve vajíčkách a ve vepřovém mase.¹³⁵ Do JZD ve Vlkoši vstoupilo v roce 1956 malé množství zemědělců. Většina z nich až do roku 1958 soukromě hospodařila.

Postihy, odměny, prominutí a zánik nesplněných dodávek

Nedodržování dodávkových úkolů bylo trestáno sankcemi, které postihly jak jednotlivce, tak celou obec. Jednalo se např. o zákaz volného prodeje nebo zákaz domácích porážek. Jednotliví neplniči byli také předvoláni k trestní komisi při ONV v Přerově, kde byly řešeny příčiny neplnění dodávek a zemědělci byli následně pokutováni, nebo předáni k dalšímu trestnímu stíhání.¹³⁶

Se splněním povinných dodávek souvisely také různé odměny, které rolníci obdrželi. Počátkem roku 1949 vstoupilo v platnost opatření týkající se tzv. šatenek.¹³⁷ Šatenky obdrželi zemědělci za splnění povinných dodávek, např. Josef Hrabal a František Červinka, za které si mohli následně koupit potřebné oblečení.

¹³⁴ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, inv. č. 1, *zápisů z jednání MNV ve Vlkoši*.

¹³⁵ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 590, inv. č. 984, *Plnění dodávek*.

¹³⁶ Více o trestání neplničů hovoří kapitoly o Oldřichovi Macháčkovi, Františkovi Macháčkovi, Metodějovi Černoškovi

¹³⁷ Šlo o nové odběrní listky na textil a obuv, na které neměli nárok všichni spotřebitelé. Šatenky totiž nesměly být vydány zemědělcům obhospodařujícím více než 15 ha půdy, zemědělcům neplnícím předepsané dodávky v předešlém roce, výměnkářům, živnostníkům, obchodníkům a příslušníkům volných povolání. Tito spotřebitelé byli odkázáni na nákup textilního zboží a obuvi na volném trhu. Na tomto trhu se zboží prodávalo za výrazně vyšší ceny.

Mezi další významné odměny patřilo povolení domácích porážek. Pamětníci vzpomínají, že o povolení se muselo žádat na MNV ve Vlkoši. MNV porážky povolil jen těm osobám, které měly povinné dodávky splněny. Oldřich Macháček v jednom z výsledků v roce 1955 uvedl, že jako neplnič dodávek nemohl dostat povolení pro domácí porážku.¹³⁸ O povolení porážky vepře žádal MNV ve Vlkoši také František Rozkošný. Žádost mu byla zamítnuta s tím, že žadatel bydlel spolu se svojí manželkou v nájmu u Františka Kroupy, který za první polovinu roku 1953 neměl splněné povinné dodávky a dle MNV tak nemohl mít vykrmeného vepře pro prodej Františkovi Rozkošnému.¹³⁹

Kromě zmíněných odměn mohli zemědělci za splnění dodávek mléka od MNV ve Vlkoši obdržet poukaz na krmivo. Tímto poukazem ušetřili část své úrody, kterou mohli využít jiným způsobem. Ve Vlkoši byly poukazy vydány např. v roce 1952 za splnění dodávek mléka a 1952, kdy je obdrželi místní střední zemědělci.¹⁴⁰

Nesplněné povinné dodávky bylo možné zlikvidovat nebo převést do následujícího roku. Likvidace povinných dodávek mohla proběhnout následujícím způsobem: za 1) splněním dlužného množství v plném rozsahu, případně záměnami, za 2) navržením dát dluhy do klidu, ale to pouze v případě, že se jedná o členy JZD a za 3) navržením částečného odpisu nebo celého odpisu s řádným odůvodněním (pouze v případě byli-li dluhy způsobeny v důsledku živelné pohromy nebo nesrovnalostmi v půdě).¹⁴¹

Druhý způsob byl ve Vlkoši uplatněn po vzniku JZD. MNV ve Vlkoši byl v roce 1957 požádán o likvidaci nedodávek za rok 1956 u zemědělců, kteří vstoupili do JZD.¹⁴²

Třetí způsob byl uplatněn v roce 1951. O převedení rozhodovalo OKZVV při ONV v Přerově. Ve Vlkoši se jednalo např. o žádost Jana Matlochy z roku 1950, který žádal o prominutí nedodávky 790 kg vepřového masa. Žádosti bylo vyhověno a odepsáno bylo 490 kg, zbývajících 300 kg bylo převedeno na další rok.¹⁴³ Dalším

¹³⁸ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výsledku*.

¹³⁹ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 137, *Živočišná výroba*.

¹⁴⁰ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 137, *Poukazy na krmivo*.

¹⁴¹ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 12, inv. č. 148, *Výkup a dodávky*.

¹⁴² SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 12, inv. č. 148, *Žádost o likvidaci nedodávek členů JZD*.

¹⁴³ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 12, inv. č. 148, *Žádost o prominutí nedodávky J. Matlochy*.

kdo žádal o prominutí nedodávky, byl Jaroslav Macháček z Kanovska, který nesplnil dodávku mléka v 1. pololetí roku 1951 ve výši 2 644 litrů. Jeho žádost byla projednána na zasedání trestní komise ONV v Přerově, kde bylo rozhodnuto, že dle § 16 zák. čís. 88/1950 Sb.¹⁴⁴ trestního zákona správního bude opuštěno od potrestání s podmínkou, „že do konce roku 1951 splní stanovený kontingent mléka na rok 1951 – tj. 13 000 litrů mléka za normální cenu.“¹⁴⁵

První neplniči dodávek

Zpřísnění kolektivizační politiky se odrazilo v plnění povinných dodávek místními zemědělci. První zprávy o nedodávkách některých zemědělců a jejich potrestání se objevují od roku 1951. Potrestání neplničů se mohlo uskutečnit dvěma způsoby, a to peněžitou pokutou, nebo soudním potrestáním. Peněžité pokuty snižovaly finanční hotovost rodiny a měly vliv na hospodaření, neboť odčerpávaly finance, které mohly být využity na zlepšení výnosnosti hospodářství

První potrestání neplničů dodávek se ve Vlkoši objevuje již v roce 1951. Tehdy obdržel pokutu František Macháček, který v roce 1950 nedodržel plánovaný stav dobytka, za což byl ONV v Přerově potrestán pokutou ve výši 5 000,- Kčs.¹⁴⁶

V dalších letech se seznam pokutovaných zemědělců dále rozšiřoval. Mezi pokutovanými byl i František Červinka, který za nedodávku mléka v roce 1952 obdržel pokutu 10 000,- Kč. Dalšími pokutovanými byli František Rozkošný a Oldřich Macháček.

Opakované neplnění dodávek nebo neplnění velkého množství komodit bylo řešeno soudní cestou. První soudní spory se sedláky, kteří nesplnili povinné dodávky, se uskutečnily v roce 1952 a v roce 1953. Mezi souzenými byli např. Metoděj Černošek, František Macháček, Oldřich Macháček, Antonie Chytilová nebo František Rozkošný.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Podle tohoto paragrafu bylo možné upustit od potrestání, v případě, že pachatel splní určité povinnosti, směřující k jeho nápravě.

¹⁴⁵ SOKA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 12, inv. č. 148, *Žádost o prominutí nedodávky J. Macháčka*.

¹⁴⁶ SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53, *Zápis z výsledku – zpráva o předchozím neplnění dodávek*.

¹⁴⁷ Podle dochovaných soudních spisů uložených v SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov.

František Rozkošný v roce 1951–1952 nesplnil dodávku mléka následkem zamoření hovězího dobytka tuberkulosou a dodávku vepřů následkem obrny. Za tyto nedodávky byl odsouzen k trestu odnětí svobody a v roce 1953 nastoupil do vězení. Ve stejném roce bylo jeho hospodaření zlikvidováno. Likvidace usedlosti proběhla v dubnu a v květnu roku 1953 a byla provedena Místním národním výborem ve Vlkoši. Důvodem byla neschopnost vlastníka zajistit řádné obdělání usedlosti. Usedlost byla písemnými výměry MNV ve Vlkoši rozdělena do povinných nájmu místním zemědělcům, část živého inventáře, pro kterou nebylo v obci umístění, byla předána k obhospodařování do JZD v Kozlovicích.

Stále více sílící tlak na zemědělce se projevil i v hospodaření Františka Macháčka, který v roce 1950 nedodržel plánovaný stav dobytka, za což byl ONV v Přerově potrestán pokutou ve výši 5 000,- Kčs. V následujícím roce nedodal 3 623 litrů mléka a byl opět potrestán ONV v Přerově tentokrát pokutou ve výši 60 000,- Kčs. V roce 1953 začal být vyšetřován pro nesplnění povinných dodávek mléka za rok 1952 a byl odsouzen k peněžní pokutě 20 000,- Kčs a k odnětí svobody nepodmíněně.

Dalším zemědělcem byl Metoděj Černošek, který do roku 1950 plnil dodávky na 100 %. V roce 1951 nesplnil povinné dodávky v rostlinné a živočišné výrobě, konkrétně se jednalo o nedodávku 253 kg vepřového masa, 500 kg ječmene, 23 kg olejnin a 5 668 l mléka.¹⁴⁸ Z tohoto důvodu bylo s M. Černoškem zahájeno trestní řízení ve věci ohrožení jednotného hospodářského plánu. Jmenovaný byl odsouzen k 1 měsíci odnětí svobody a k pokutě 15 000,- Kčs, v případě nedobytnosti peněžního trestu měl odsouzený nastoupit ještě na dva měsíce odnětí svobody.¹⁴⁹

Od roku 1953 do roku 1955 nenalezneme záznamy o soudních řízeních a udělení peněžních pokut. Tento mezičas byl způsoben vnitropolitickou situací a uvolněním kolektivizace.

¹⁴⁸ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Soudní přeličení*.

¹⁴⁹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Soudní přeličení*.

Zástavný dobytek jako forma perzekuce

Kromě povinných dodávek byl zemědělců rozplánován také počet ustájeného dobytka neboli tzv. zástavný dobytek. Zástavný dobytek byl pečlivě plánován a měl zaručit splnění povinných dodávek masa a mléka. Místní národní výbor ve Vlkoši pravidelně prováděl sčítání dobytka s cílem zjistit, kolik kusů hospodáři chovají a zda dodržují plánovaný stav. Dá se říci, že neplniči povinných dodávek v živočišné výrobě byli ve většině případů zároveň neplniči zástavného dobytka, např. Metoděj Černošek, František Macháček, Oldřich Macháček. Nesplnění povinného počtu ustájeného dobytka bylo způsobeno nejen nemocemi dobytka, ale také nedostatečnou krmivovou základnou způsobenou neúrodou a vysokými povinnými dodávkami.

V roce 1951 neměli splněn stanovený počet dobytka např. Antonie Chytilová či František Červinka. Metoděj Černošek neměl splněn stav zvířat v letech 1953, 1954 a 1955. V roce 1953 mu scházely čtyři kusy hovězího dobytka a 11 kusů vepřového, v roce 1954 3 kusy hovězího a 9 kusů vepřového a v roce 1955 dva kusy skotu a tři kusy prasat.¹⁵⁰ Zápis rady MNV ve Vlkoši ze dne 2. února 1956 uvádí, že Metoděj Černošek se dopustil nedodávky v roce 1953–1954 celkem 388 kg vepřového masa, 1 331 kg hovězího masa, 13 800 litrů mléka, 6 180 ks vajec, 1 330 kg zrní a 1 450 kg brambor.¹⁵¹ Nedodávky živočišných komodit byly způsobeny nejen nedostatkem krmiva a nemocí dobytka, ale hlavně chybějícími kusy dobytka.

Předepsané stavy hospodářského dobytka postrádaly oporu ve skutečných podmínkách hospodářství. Byly hlavní překážkou úspěšného soukromého zemědělství, protože s nimi souvisela i výše povinných dodávek. Povinné stavy dobytka postrádaly oporu v podmínkách, které poskytovalo hospodářství.¹⁵²

Od postihů a odměn souvisejících se splněním povinných dodávek, si komunistické vedení slibovalo větší zainteresovanost drobných a středních

¹⁵⁰ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 137, *Výkup a dodávky*.

¹⁵¹ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 12, inv. č. 148, *Zápis Rady MNV*.

¹⁵² Rozhovor s Františkem Červinkou, Vlkoš, ze dne 20. října 2013, rozhovor s Jarmilou Červinkovou, Vlkoš, ze dne 20. října 2013, rozhovor s Vladimírem Macháčem, Vlkoš, ze dne 5. listopadu 2013.

rolníků.¹⁵³ Opatření zvýšila prestiž místního národního výboru včetně MNV ve Vlkoši. MNV se stal institucí, které byli hospodáři přímo podřízeni a která rozhodovala o jejich osudu. Vznikl tak prostor pro případné vyřizování si osobních účtů.

2.3.3. Půda jako nástroj perzekuce

Kolektivizační politika dokázala využít také půdy k zesílení nátlaku na zemědělce. Zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu ze dne 1. dubna 1947 měl zajistit obhospodařování zemědělské půdy. Podle tohoto zákona bylo povinností vlastníků pozemků či jiných držitelů „řádne obdělávat půdu nebo se postarat o její využití formou pronájmu, což se obdobně týkalo i co nejúčelnějšího využívání hospodářských objektů, strojů, traktorů a potahů.“¹⁵⁴ V případě potřeby bylo v pravomoci místních a okresních národních výborů organizovat sousedskou výpomoc, rozhodovat o nasazení nevyužitých výrobních prostředků, udělovat trestní sankce těm, kteří z vlastní viny zanedbali zemědělskou výrobu, a ukládat na neobhospodařovanou půdu nucený pacht.¹⁵⁵ Po únoru 1948 byl zmíněný zákon využit pro opodstatnění povinného pachtu jako rozšířené formy nátlaku na zemědělce. Ačkoliv podle § 3 odst. 1 zákona č. 55/1947 Sb. měla být půda přidělena jen těm zemědělcům, kteří ji byli schopni obhospodařovat, aniž by ohrozili své vlastní hospodářství. V praxi se ovšem půda přidělovala kulakům s cílem vytvořit takové podmínky, které soukromí zemědělci nebudou schopni plnit. Podle komunistické teorie nebyla hospodářství sedláků přetěžována a nedodávky byly způsobeny vlastní nedbalostí a neochotou pracovat. MNV ve Vlkoši dbal těchto zásad při udělování půdy do povinného pachtu.

První zmínka o přidělení pozemků do tzv. povinného pachtu ve Vlkoši pochází z roku 1952, kdy se Františka Macháčková dobrovolně vzdala své usedlosti, protože kvůli svému stáří nemohla obhospodařovat svá pole. Pole o celkové výměře 6 ha odevzdala MNV ve Vlkoši, který je udělil do povinného pachtu jejím dvěma synům Františkovi a Oldřichovi na dobu 3 let. Každému z nich byla přidělena výměra

¹⁵³ URBAN, Jiří: *Venkov pod kolektivizační knutou*. Praha, 2010, s. 131.

¹⁵⁴ JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008, s. 64.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 64.

3,03 ha, takže František Macháček hospodařil na cca 22 ha orné půdy a Oldřich Macháček na 22,6 ha.

V roce 1953 byla do povinného pachtu dána usedlost manželů Milady a Františka Rozkošných. Usedlost byla prohlášena za úpadkovou z důvodu nesplnění dodávky mléka následkem zamoření hovězího dobytka tuberkulózou a dodávky vepřového masa následkem obrny v letech 1951–1952.¹⁵⁶ František Rozkošný byl soudem odsouzen k trestu odnětí svobody. Způsob jeho hospodaření byl vyšetřován a MNV ve Vlkoši bylo zjištěno, že manželé nejeví žádný zájem o obdělávání půdy a svým chováním byli proti lidově demokratickému zřízení.¹⁵⁷ MNV ve Vlkoši rozhodl pole o celkové výměře 12,81 ha rozdělit mezi 21 hospodářů z Vlkoše v rámci povinného nájmu. Zemědělci se proti přidělení půdy odvolali u ONV v Přerově s odůvodněním, že nejsou schopni zaručit se za řádné a včasné obdělání. Jednalo se například o Vladimíra Kuželu obhospodařujícího 11,61 ha vlastní půdy a 4,80 ha půdy v nájmu, Josefa Hánečku hospodařícího 10,48 ha vlastní půdy, Josefa Hrabala obhospodařujícího 5,51 ha půdy a Františka Červinku, který obdělával 7,35 ha půdy. Všechna odvolání byla zamítnuta s tím, že „zemědělec je povinen přijati zemědělskou půdu do povinného pachtu, pokud tím není přímo ohrožen provoz jeho vlastního zemědělského závodu.“¹⁵⁸ Mezi pachtýři nalezneme velké a střední zemědělce. Půda byla přidělena bez ohledu na plnění povinných dodávek hospodářem. V roce 1955, po uplynutí předchozího povinného pachtu, byly pozemky rozděleny mezi 8 hospodářů.¹⁵⁹

Povinný nájem ztěžoval chod hospodářství, neboť od výměry polí se odvíjela i výše povinných dodávek. Pro větší plochu obhospodařovaných polí bylo potřeba více pracovních sil, ať už lidských či strojních.

¹⁵⁶ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 141, *Výměr ONV v Přerově*.

¹⁵⁷ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 141, *Zpráva MNV ve Vlkoši pro ONV v Přerově*.

¹⁵⁸ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr*.

¹⁵⁹ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 141, *Seznam pachtýřů*.

2.3.4. Posudky na občany

Funkcí MNV ve Vlkoši, která rovněž ovlivňovala životy místních zemědělců, bylo vydávání posudků týkajících se studentů, osob zastávajících funkce v JZD, policií vyšetřovaných zemědělců, nebo šlo o osvědčení státní spolehlivosti.

Posudky na uchazeče o vysokoškolské studium měly „pomoci, aby se na vysoké školy dostali lidé, kteří budou zárukou, že nezradí dělnickou třídu, která jim svou prací studium umožňuje, a aby se nikdy nedali zneužít pro kontrarevoluční cíle“.¹⁶⁰ Během sledovaného období byla MNV ve Vlkoši několikrát požádána o vydání posudku na uchazeče o studium a na jejich rodiče.

V roce 1955 projednávala Rada MNV ve Vlkoši žádost Oldřicha Hánečky o umožnění studia jeho dceři Aleně na zemědělské škole. Žádost byla zamítnuta, protože Oldřich Hánečka nedostatečně plnil dodávky a navíc byl vesnickým boháčem.¹⁶¹ Jedenáctiletá střední škola v Přerově žádala v roce 1957 o vydání posudku na Josefa Horáka a na jeho dceru. Josef Horák obhospodařoval 5,17 ha půdy a měl dvě dcery, přičemž starší pracovala na rodné usedlosti. Posudek MNV hovořil o 100% plnění povinných dodávek jmenovaného, jeho dobrém postoji k lidově demokratickému zřízení a k zápornému postoji socializace vesnice. V závěru posudku bylo Radou MNV ve Vlkoši doporučeno přijetí jeho dcery Marie Horákové na vysokou školu, protože bylo zajištěno obhospodařování usedlosti.¹⁶² Závěr posudku na Jana Matlochu, jehož dcera Marie žádala o přijetí na vysokou školu, byl naopak záporný. Jan Matlocha byl rolníkem obhospodařujícím 14,10 ha zemědělské půdy a plněním dodávkové povinnosti na 100 %. Postoj k demokratickému zřízení měl kladný, ovšem k socializaci vesnice záporný. Posudek vydala MNV v únoru 1957 a následně byl odeslán Jedenáctileté škole v Přerově, kde Marie Matlochová studovala. Závěr posudku zněl, že „není doporučeno přijetí na VŠ, neboť jako jediná dědička usedlosti by se jmenovaná měla zajímat o zajištění hospodářství, když její otec nejevil zájem o vstup do JZD“.¹⁶³ Úkolem MNV bylo dbát o řádné obhospodařování půdy, což by v tomto případě nebylo zajištěno, pokud by jmenovaná nastoupila na vysokou školu. V roce 1958 byla MNV požádána

¹⁶⁰ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 6, inv. č. 76, *Žádost vysoké školy o vydání posudku*.

¹⁶¹ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 12, inv. č. 148, *Zápis Rady MNV ve Vlkoši*.

¹⁶² SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 6, inv. č. 76, *Posudek na Josefa Horáka*.

¹⁶³ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 6, inv. č. 76, *Posudek na Jana Matlochu z roku 1957*.

o nový posudek na Jana Matlochu a jeho dceru Marii Matlochovou. V posudku bylo opět uvedeno, že jmenovaná pochází ze zemědělské rodiny, je dědičkou usedlosti, otec obhospodařuje 14,10 ha půdy a s touto půdou vstoupil do JZD.¹⁶⁴ Závěr tohoto posudku byl, na rozdíl od předešlého, kladný.

Rozdílné závěry v posudcích Rady MNV ve Vlkoši v otázce přijetí na vysokou školu můžeme spatřovat v několika bodech: 1) Josef Horák obhospodařoval o 9 ha půdy méně než Jan Matlocha. 2) Starší dcera Josefa Horáka již pracovala v zemědělství a byla tedy zajištěna budoucnost této zemědělské usedlosti. Zatímco dcera Jana Matlochy Marie byla jedinou dědičkou usedlosti a hrozilo, že o majetek nebude v budoucnu postaráno v případě jejího odchodu na studia. V druhém posudku byl již Jan Matlocha členem JZD ve Vlkoši a obhospodařování usedlosti, tak bylo zajištěno.

Důležitá role připadla MNV při soudních přelíčeních, kde členové vystupovali v roli svědků. Výpovědi lze nalézt k případům Oldřicha Macháčka, Františka Macháčka, Metoděje Černoška a Františka Rozkošného. Při výpovědích bylo úkolem vyslychaných vyvrátit či potvrdit informace, které obžalovaný poskytl (např. v případě Metoděje Černoška, zda opravdu řádila v obci slintavka a kulhavka), posoudit chování obžalovaného (jestli se jednalo o politicky aktivního občana, jeho vystupování na veřejnosti) a sdělit, o jaký typ hospodáře se jedná.

Role a vliv Místního národního výboru ve Vlkoši na kolektivizaci a na život obyvatel byl velmi významný. Členové MNV měli ve svých rukou velikou pravomoc, kdy na základně vládních nařízení a zákonů rozdělávali povinné dodávky a povinný pacht mezi místní zemědělce. Tato rozhodnutí se řídila zákony Československa, ale přidělením těchto pravomocí na MNV chtěl režim dosáhnout velkého rozkolu na vesnicích. Otázkou zůstává, zda existovaly na MNV ve Vlkoši vazby, které mohly zmírnit postih u některých zemědělců a zároveň některým mohly přitížit. Je to možné, ale prokázat tuto skutečnost je nemožné, neboť o tomto nejsou nikde vedeny záznamy. Dá se to však předpokládat.

¹⁶⁴ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 6, inv. č. 76, *Posudek na Jana Matlochu z roku 1958*.

2.4. Sedláci a jejich role ve Vlkoši

Sedláci tvořili méně početnou, ale o to více významnou vrstvu zemědělského obyvatelstva ve Vlkoši. I dnes zde nalezneme rodinné grunty, které jsou připomínkou bohaté zemědělské historie. Sedláci patřili mezi nejbohatší osoby v obci, často velmi vzdělané a těšící se úctě místních lidí. Místní sedláci se aktivně zapojovali do politického života v obci, hlavně prostřednictvím místních politických organizací, ve kterých často zastávali vysoké funkce. Zároveň byli členy politických stran. Mezi nejvýznamnější rodiny ve Vlkoši lze zařadit rodinu Macháčků, Rozkošných, Černošků a Hánečků. Tyto rodiny vlastnily nejvíce půdy, byly majiteli secích a žacích mašin, prvních traktorů a na jejich hospodářství pracovali čeledíni a děvečky. K těmto zemědělcům uplatňoval komunistický režim přísnější přístup než u ostatních zemědělců. Koncept kolektivizace na celostátní úrovni předpokládal oslabení dominantního vlivu sedláků na vesnici a likvidaci jejich hospodářství. Propaganda měla za úkol zdůraznit jejich nebezpečný vliv, škůdcovskou činnost, špatné lidské vlastnosti a vykořisťovatelský charakter. Ne vždy se však informace, které propaganda šířila, byly pravdivé.

Podle třídního rozvrstvení se ve Vlkoši po roce 1952 (tedy po sloučení s obcí Kanovsko) nacházelo pět hospodářství obhospodařujících výměru nad 15 ha půdy, tedy tzv. kulackých.¹⁶⁵ Přehled hospodářství z roku 1954 uvádí v obci tři úpadková hospodářství a pět tzv. kulackých hospodářství. Mezi úpadková hospodářství patřilo hospodářství Josefa Rozkošného, který vlastnil 14,55 ha, Oldřicha Macháčka, jenž obhospodařoval 21,99 ha a Metoděje Černoška s pozemky o výměře 13,38 ha půdy.¹⁶⁶

Za hospodářství kulaků byly označeny usedlosti již zmíněného Metoděje Černoška a Oldřicha Macháčka a dále usedlost Františka Macháčka s 23,47 ha půdy, Oldřicha Hánečky obhospodařujícího 21,45 ha zemědělské půdy a Vlastimila Řihoška s 15,25 ha půdy.¹⁶⁷ Vesničtí boháči Oldřich Macháček, František Macháček a Metoděj Černošek byli mezi lety 1952–1956 vyšetřováni za neplnění povinných

¹⁶⁵ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53.

¹⁶⁶ U hospodářství Josefa Rozkošného je poznamenáno, že úpadkovost je z důvodu lajdáctví hospodáře. U M. Černoška a Old. Macháčka šlo o úpadkové hospodářství z důvodu hospodářských sil, více informací v SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 355, inv. č. 638, *Seznam kulaků*.

¹⁶⁷ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 355, inv. č. 638, *Seznam kulaků*.

dodávek a následně odsouzení k pokutě a k trestu odnětí svobody na základně § 135 odst. 1 a 2 trestního zákona č. 86/1950 Sb.¹⁶⁸

Sedláků Oldřicha Macháčka a Oldřicha Hánečky se v roce 1955 dotklo opětovné zpřísnění kolektivizační politiky, když byli odsouzeni jako tzv. sabotéři v politicky motivovaných procesech. Oba jmenovaní obhospodařovali více jak 20 ha půdy, za I. republiky v jejich hospodářství pracovali čeledíni a služky a oba vlastnili zemědělské stroje. Podle režimu se jednalo o typické příklady vykořisťovatelů. Odsouzení těchto sedláků bylo velkým impulzem k založení JZD v obci. Zástupci ONV v Přerově dali obyvatelům najevo, že v případě dalšího odporu proti založení JZD budou pobíhat nové soudy.

2.4.1. Oldřich Macháček

Rodinné poměry a první perzekuce

Sedlák Oldřich Macháček se narodil v roce 1900 na Kanovsku. Spolu se svým starším bratrem Františkem Macháčkem (nar. 1892) patřili mezi největší zemědělce na Kanovsku a později ve Vlkoši. Oldřich Macháček vystudoval zimní hospodářskou školu v Přerově a za I. sv. v. pracoval nejprve jako dělník na dráze, později jako topič a nakonec jako strojmědce. Po válce se vrátil zpět do rodné usedlosti, kde spolu s otcem pracoval až do roku 1924, kromě let 1921–1923, kdy vykonával povinnou vojenskou službu. V roce 1924 zemřel jeho otec a Oldřich po něm převzal hospodářství, na kterém hospodařil společně se svojí matkou až do roku 1927, kdy se oženil s Leontýnou Zavřelovou. S manželkou poté obhospodařoval usedlost a polnosti o celkové výměře 19,61 ha půdy.

¹⁶⁸ § 135 zákona č. 86/1950 Sb. odst. 1) „Kdo z nedbalosti maří nebo ztěžuje provoz nebo rozvoj státního, národního, komunálního nebo jiného veřejného podniku anebo lidového družstva, zejména tím, že nesplní nebo poruší povinnost svého povolání, zaměstnání nebo své služby anebo plnění takové povinnosti obchází, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok a trestem peněžitým. Odst. 2) Odnětím svobody na tři měsíce až tři léta a trestem peněžitým bude pachatel potrestán, je-li činem uvedeným v odstavci 1) mařeno nebo ztěžováno provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu v některém úseku.“ Zákon č. 86/1950 Sb. trestní zákon. In: Sbírka zákonů, 1950, částka 39, s. 234. Dostupný on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1950&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4> [cit. 26. 11. 2013]

Oldřich Macháček měl syny Vladimíra a Františka a jednu dceru. Do II. světové války byl člen agrární strany, po roce 1945 člen Československé strany socialistické a od roku 1948 byl bez politické příslušnosti. Mezi lety 1942–1945 zastával funkci starosty obce Kanovsko.¹⁶⁹ Tuto funkci převzal po svém bratru Františkovi a tato funkce mu byla později vytýkána jako důkaz kolaborace s nacismem. K hospodářství jmenovaného patřilo také množství strojů, jako secí a žací stroje, hrabačky a drobné hospodářské nářadí. Spolu s bratrem vlastnil traktor, elektromotor a mláticí soupravu.¹⁷⁰

Počátky soudních sporů

Změny v podobě vydání zákazu najímání čeledínů a služek na výpomoc v roce 1949 se těžce dotkly hospodářství jmenovaného. Od tohoto roku se stal závislým na pracovních silách členů své rodiny a na pomoci rodiny Bradů a Tománků. Těmto dvěma rodinám na oplátku za výpomoc při špičkových pracích obhospodařoval pole formou orby. Zpřísnění kolektivizace v roce 1950 se opět dotklo i hospodaření Oldřicha Macháčka, neboť musel spolu se svým bratrem odevzdat zemědělské stroje (traktor, elektromotor, mláticí soupravu) do STS.¹⁷¹ Reakce na tato opatření na sebe nenechala dlouho čekat. V roce 1950 se dopustil prvních nedodávek, za které v následujícím roce obdržel peněžní pokuty. Pokuty od ONV v Přerově byly ve výši 30 000,- Kčs za mléko, za nedodávku masa 5 000,- Kčs a za neoprávněný prodej slámy 5 000,- Kčs.¹⁷²

V následujících letech se hospodářství stále více zhoršovalo. Státem navyšované povinné dodávky nestíhal Macháček plnit. V roce 1951 se dopustil nedodávky mléka ve výši 8 883 litrů a nedodávky vepřového masa ve výši 587 kg. Za tyto nedodávky byl v průběhu roku 1952 vyšetřován. Během vyšetřování byl několikrát předvolán k výsledku na Velitelství stanice SNB v Horní Moštěnici, kde se měl vyjádřit k příčinám nedostatečného plnění dodávek. K nedodávce vepřového masa vypověděl, že „dvě prasnice mu zůstaly březí, takže potřebné maso nevyprodukoval.“ K otázce nedodávky mléka sdělil, že „chyběly dvě krávy do

¹⁶⁹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zpráva o pověsti*.

¹⁷⁰ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zpráva o pověsti*.

¹⁷¹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zpráva o pověsti*.

¹⁷² SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 195/52, *Soudní přelíčení*.

povinného stavu. Tento stav chtěl doplnit, a tak žádal HD Přerov o koupi dvou krav, nebo výměnu za dva býčky, ale žádost byla zamítnuta.¹⁷³ Uvedl, že neměl možnost chybějící kusy dosadit z vlastního chovu, protože předchozí léta měl většinou býčky, telata mu uhynula a jalůvky byly nezpůsobilé.¹⁷⁴ Nemohl tedy splnit předepsaný zástav hospodářského dobytka a předepsanou dodávku mléka, neboť dodávka byla plánovaná od předepsaného počtu dojnic.¹⁷⁵ Jako svědek byl k výsledku předvolán Theodor Poštulka, zemědělský referent MNV v Kanovsku. Jmenovaný označil Oldřicha Macháčka za dobrého hospodáře, který měl smůlu v hovězím dobytku, a potvrdil snahu o dokoupení chybějících kusů.¹⁷⁶

Po provedení výsledků byl vyšetřovací spis předán Okresní prokuratuře v Přerově, která vydala dne 28. července 1952 na Oldřicha Macháčka žalobu. Důvod žaloby zněl, že obžalovaný „z nedbalosti ztěžoval provoz lidových družstev zejména tím, že nesplnil povinnosti svého zaměstnání. Tímto činem bylo ztěžováno plnění jednotného hospodářského plánu v úseku zemědělské prvovýroby, čím spáchal trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu.“¹⁷⁷

Hlavní líčení se konalo dne 28. srpna 1952 u Okresního soudu v Přerově. Macháček byl odsouzen pro „trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu podle § 135 odst. 1, 2 trestního zákoníku č. 86/1950 Sb. k trestu odnětí svobody na čtyři měsíce a k peněžitému trestu 35 000,- Kčs, pro případ jeho nedobytnosti k náhradnímu trestu tři měsíce odnětí svobody.“¹⁷⁸ Jeho čin soud považoval za společensky nebezpečný, neboť neplnil povinnosti svého povolání ze své

¹⁷³ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 195/52, *Zápis z výsledku* Oldřicha Macháčka.

¹⁷⁴ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 195/52, *Zápis z výsledku* Theodora Poštulky.

¹⁷⁵ Stejně jako v tomto případě i v dalších letech Oldřich Macháček vypovídal, že vepřový či hovězí dobytek nemohl řádně vykrmit a splnit předepsanou dodávku masa, v případě hovězího dobytka i dodávku mléka, neboť měl malou krmivovou základnu. Nízká základna byla způsobena velkým předpisem obilí a neúrodou, která mohla vzniknout díky přírodním podmínkám, ale i lidským přičiněním v podobě nedostatečného obdělávání polí z důvodu chybějících mechanizačních prostředků a pracovních sil. Na tyto skutečnosti komunistický režim nebral ohledy.

¹⁷⁶ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 195/52, *Zápis z výsledku*. Theodora Poštulky.

¹⁷⁷ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 195/52, *Žaloba*.

¹⁷⁸ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 195/52, *Soudní přelíčení*.

nedbalosti. Proti rozsudku podal Old. Macháček odvolání ke Krajskému soudu v Olomouci, který je shledal neodůvodněným.

V průběhu roku 1952 dala Františka Macháčková svoji usedlost k dispozici MNV ve Vlkoši¹⁷⁹, protože nebyla schopna se o polnosti starat. MNV převzalo usedlost a rozhodlo o přidělení pozemků do povinného pachtu jejím synům Oldřichovi a Františkovi. Oldřich Macháček obdržel 3,03 ha zemědělské půdy ke svým stávajícím 19,61 ha. Proti přidělu podal odvolání s námitkou, že není schopen půdu obhospodařovat, jelikož obhospodařuje přes 19 ha půdy, na kterou nestačí. Dále namítal, že jeho syn Vladimír byl povolán k výkonu vojenské služby u PTP a on sám má nastoupit k výkonu trestu na dobu čtyř měsíců do vězení. ONV v Přerově tyto důvody zamítl s tím, že „zmíněné důvody nemohou mít vliv na povinnost převzetí povinného pachtu.“¹⁸⁰ Jako samostatný zemědělec se měl sám vypořádat s provozními potížemi ve svém hospodářství. Půda byla přidělena, i když existoval předpoklad neplnění dodávek v budoucnu a neobhospodaření půdy, neboť po nástupu do vězení hospodářství vedla jeho manželka Leontýna a 17letá dcera.

V měsíci říjnu roku 1952 byla Oldřichu Macháčkovu kromě povinného pachtu doručena i výzva k nástupu trestu ve výši čtyř měsíců, které mu byly přiděleny v soudním sporu v srpnu 1952. Jmenovaný se proti nástupu trestu odvolal s odůvodněním, že ještě nemá dokončené podzimní práce, které za něj nemůže nikdo jiný vykonat. Z tohoto důvodu požadoval odložení nástupu do 15. prosince 1952. Okresní prokurátor žádosti nejprve nevyhověl, ale o týden později vydal nařízení, ve kterém, dle § 273 zákona č. 87/1950 Sb.¹⁸¹ o trestním řízení soudním, odložení výkonu trestu vyhověl. Žádosti bylo vyhověno, protože „pro nepříznivé počasí se zemědělské práce opozdily a náhradních sil byl nedostatek“. Z tohoto důvodu si

¹⁷⁹ na základě § 3 odst. 1 zákona č. 55/1947 Sb. o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu. In: Sbírka zákonů 1947, částka 29. Dostupné on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1947&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=8> [cit. 26. 11. 2013]

¹⁸⁰ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 141, *Nucený nájem půdy*.

¹⁸¹ Podle zmíněného § 273 bylo možné výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího 1 rok možné odsouzenému odložit na dobu nejdéle 3 měsíců od právní moci rozsudku. In: Zákon č. 87/1950 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). In: Sbírka zákonů, 1950, částka 39, s. 298. Dostupný on-line: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=87&r=1950> [cit. 26. 11. 2013]

Oldřich Macháček nemohl najmout potřebné pracovní síly a práce tak nemohl dokončit včas.¹⁸²

V listopadu 1952 postihla hospodářství jmenovaného i ostatních zemědělců v obci slintavka a kulhavka, která těžce zasáhla stavy hovězího dobytka.¹⁸³ V reakci na nastalou situaci se Oldřich Macháček rozhodl požádat o opětovný odklad nástupu trestu. Žádosti bylo vyhověno a nástup výkonu trestu byl odložen do 8. ledna 1953.¹⁸⁴ Trest odnětí svobody jmenovaný nastoupil dne 16. ledna 1953 ve věznici v Olomouci. Následoval převoz do ÚNZ v Ostravě a dne 21. března do ÚNZ v Brně. Do výkonu trestu zasáhla prezidentská amnestie vydaná dne 18. května 1953. V reakci na tuto amnestii bylo Oldřichu Macháčkovi prominuto šest dnů z výkonu trestu. Po propuštění z vězení se Oldřich Macháček vrátil na svoji usedlost a začal opět hospodařit. Jarní práce na polích tehdy vykonal MNV ve Vlkoši za pomoci místních sedláků. I přes tuto výpomoc byl v hospodářských pracích jmenovaný opožděn. Výkon tohoto trestu měl neblahý vliv na hospodářství, což se projevilo v plnění dodávek v následujících letech, když již v roce 1953 zůstal více dlužen než v letech předchozích.

Oldřichovi Macháčkovi byl při soudní líčení v srpnu 1952 vyměřen taktéž peněžitý trest ve výši 35 000,- Kč, který nebyl schopen jednorázově splatit. Za účelem splacení tohoto trestu zaslal v prosinci 1952 Okresní prokuratura v Přerově žádost o povolení měsíčních splátek ve výši 4 000,- Kčs.¹⁸⁵ Prokuratura výši splátek navýšila na 7 000,- Kčs, jelikož částka 4 000,- Kčs se jí zdála být nízká, vzhledem k majetkovým poměrům Macháčka. Do května 1953 se podařilo splatit 21 000,- Kč z celkové částky. Zmíněná prezidentská milost z května 1953 se nevztahovala na tento peněžitý trest, a proto splácení částky pokračovalo nadále. V srpnu roku 1953 se objevuje informace o nesplacené částce ve výši 2 800,- Kčs. Tehdy okresní prokuratura v reakci na nesplacenou částku nařídila, aby Oldřich Macháček nastoupil do vězení na 35 dní, neboť „vymáhání peněžitého trestu ve výši

¹⁸² SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 195/52, *Žádost o odsunutí nástupu trestu*.

¹⁸³ Předseda MNV ve Vlkoši Bedřich Řihošek v pozdější zprávě uvedl, že nemoc postihla veškerý dobytek v obci a mnoho kusů uhynulo důsledkem těchto nemocí - SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výsledku B. Řihoška*.

¹⁸⁴ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výsledku*.

¹⁸⁵ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Žádost o povolení splátek*.

2 800,- Kčs zůstalo bezvýsledným.¹⁸⁶ Ve snaze zabránit dalšímu věznění se Oldřich Macháček zavázal dlužnou částku splatit po odvozu cukrové řepy do cukrovaru. Takto také učinil.

Nový soudní spor s Oldřichem Macháčkem v roce 1953

Za rok 1952 se Oldřich Macháček opět dopustil nesplnění povinných dodávek, konkrétně nedodal 12 485 l mléka, 711 kg hovězího masa a 332 kg vepřového masa. Svým jednáním spáchal trestní čin ohrožení jednotného hospodářského plánu podle § 135 odst. 1, 2 trestního zákona č. 86/1950 Sb., neboť ze své nedbalosti ztěžoval provoz veřejného podniku pověřeného výkupem živočišných produktů.¹⁸⁷

Nedodávku mléka zdůvodnil vysoko předepsanými dodávkami v I.–III. čtvrtletí 1952 a tím, že krávy byly březí nebo po otelení. Dále uvedl, že podle nařízení MNV ve Vlkoši byl nucen odebrat tři telata od různých majitelů, aby si doplnil zástav hovězího dobytka. Tato telata ovšem musel krmit mlékem, čímž si naopak odčerpál mléko, které by jinak mohl dodat do výkupu.¹⁸⁸

Na podzim roku 1952 dobytek postihly již dříve zmíněné nemoci, jejichž následkem některé kusy uhynuly nebo se snížila jejich doживost. V tuto dobu žádal o povolení nákupu dvou dojnic. Hospodářské družstvo koupí nepovolilo „pro zákaz, že do soukromého sektoru se nesmí hospodářský dobytek užitkový dodávat neb prodávat.“¹⁸⁹ Doживost a stav dobytka byl poznamenán nejen nemocemi, ale také nedostatkem jadrných krmiv, které se jmenovaný bezvýsledně snažil dokoupit. Předseda MNV ve Vlkoši Bedřich Řihošek u výsledku zdůraznil, že „z důvodů nedostatku pracovních sil, velké rozlohy obhospodařovaných ploch u jmenovaného se dobytku nedostalo vzorné péče a byl také nedostatečně krmen“.¹⁹⁰

Soudní přelíčení se konalo u Lidového soudu v Přerově dne 20. října 1953. Oldřich Macháček byl odsouzen pro trestný čin ohrožení jednotného hospodářského

¹⁸⁶ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 195/52, *Oznámení o nedobytnosti*.

¹⁸⁷ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 321/53, *Žaloba*.

¹⁸⁸ MNV naopak tvrdila, že tyto telata byla tak stará, že je již nebylo potřeba krmit mlékem – SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 321/53, *Výsledky členů MNV*.

¹⁸⁹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 321/53, *Zápis výsledku Old. Macháčka*.

¹⁹⁰ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výsledku B. Řihoška*.

plánu podle § 135 odst. 1 a 2 trestního zákona č. 86/1950 Sb. a odsouzen k trestu odnětí svobody na 3 měsíce a peněžitému trestu 2 000,- Kčs, pro případ nedobytnosti peněžitého trestu k náhradnímu trestu 1 měsíc odnětí svobody. V souvislosti s vydáním květnové amnestie prezidenta republiky byl jmenovanému dle čl. 11/1 č. 1¹⁹¹ prominut trest odnětí svobody a peněžitá pokuta.

Soud dále konstatoval, že obviněný Oldřich Macháček „je notorický neplnič produktů živočišné výroby.“¹⁹² Prokurátor poukázal na již dřívější neplnění povinných dodávek vůči státu a označil Macháčka za pravý typ vesnického boháče, který nemá zájem o hospodářství lidově demokratické republiky.¹⁹³

V průběhu roku 1952 byla zesílena kolektivizační politika namířená proti vesnickým boháčům v podobě vládního nařízení č. 57/1952 Sb. Tímto nařízením byly zvýšeny povinné dodávky Oldřichovi Macháčkovi o 10 %.

Plánované dodávky za rok 1953 (110 %)

	110%	100%	norma z 1 ha
Hovězí maso	2 200	2 000	100
Vepřové maso	1 743	1 585	80
Mléko	17 204	15 640	780

Zdroj: SOKa Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55.

¹⁹¹ SOKa Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 321/53.

¹⁹² SOKa Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 321/53, *Soudní přeličení*.

¹⁹³ SOKa Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 321/53, *Soudní přeličení*. Jedná se o první zmínku označení Oldřicha Macháčka za vesnického boháče neboli kulaka.

Exemplární soudní přelíčení s Oldřichem Macháčkem

V letech 1953, 1954, 1955 se Oldřich Macháček taktéž dopustil nedodávek, ale na rozdíl od předchozích let za tyto nebyl bezprostředně potrestán. Období mezi těmito lety se vyznačovalo částečným uvolněním kolektivizační politiky. Změnu přinesl X. sjezd KSČ v roce 1954. Na tomto sjezdu bylo rozhodnuto o opětovném zesílení propagandy a o zvýšeném využití povinných dodávek, jejichž neplnění mělo být využito ke kriminalizaci kulackých hospodářství. Zesílení kolektivizační politiky znamenalo nový nátlak na Oldřicha Macháčka, který byl v roce 1955 několikrát předvolán na Okresní národní výbor v Přerově. ONV v Přerově tehdy v souladu s politikou režimu využil neplnění dodávek jmenovaného ke kriminalizaci jeho hospodářství. ONV hrozil Oldřichu Macháčkovi soudem a vysokými tresty, nebudou-li dodávky a daně splněny. Tyto přestupky měly být prominuty, pokud podepíše přihlášku do JZD.

V průběhu roku 1955 začali být vyslýcháni čeledíni a služky, kteří u jmenovaného sloužili v období první republiky. Cílem těchto výsledků bylo představit Oldřicha Macháčka jako kulaka, který vykořisťoval pracovní síly a jako člověka, který se uměl vzorně starat o své hospodářství díky práci cizích lidí, ale když měl pracovat sám, nebyl schopný se o hospodářství postarat.

Vyslýchání byli dotazováni na plán pracovního dne, stravování, ubytování. V jejich výpovědích panovalo mnoho rozporů, např. v otázce jídla, někteří svědci vypověděli, že se u Macháčků vařila dvě různá jídla. Jedno pro čeleď a druhé pro hospodáře a jeho rodinu. Někteří svědci naopak tvrdili, že hospodyně vařila jen jedno jídlo a rodina hospodáře jedla spolu s čeledí.¹⁹⁴ Marie Vaculíková vypověděla, že každý rok hospodář zabil 2 prasata, která měla přes 200 kg. Z těchto zabijaček jedli služební několik měsíců jelita, polívku a také jitrnice. Rozpory panovaly i v otázce, zda hospodář pracoval na poli spolu s čeledíny. Svědci většinou tvrdili, že jmenovaný pracoval na poli spolu s čeledíny a služkami. Kromě čeledínů a služek, přicházeli na výpomoc místní občané, hlavně rodina Bradova a Tománkova.¹⁹⁵

¹⁹⁴ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výslechu Marie Vaculíkové*.

¹⁹⁵ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výslechu; Zpráva o pověsti*.

Vyslýchání Macháčka popsali jako vzorného hospodáře, který se před II. světovou válkou věnoval hlavně rostlinné výrobě (pěstování máku, pšenice, sladového ječmen) a jako znalec ekonomických zákonů a zákonů trhu dokázal produkci svého hospodářství zpeněžit na maximum tím, že plodiny prodával až v zimě či těsně přede žněmi, kdy byla cena komodit nejvyšší.¹⁹⁶

Zahájení vyšetřování

Na základě výpovědí vyslechnutých osob bylo rozhodnuto o zahájení vyšetřování Oldřicha Macháčka pro trestný čin sabotáže dle § 85 odst. 1 trestního zákona č. 86/1950 Sb.¹⁹⁷ z důvodu, že jmenovaný od roku 1951–55 neplnil dodávky zemědělských produktů a neplnil plán zastájeného dobytka. Jmenovaný byl podezřelý z narušování socialistické výstavby ve Vlkoši, neboť měl značný vliv na jiné zemědělce a svým postojem nepřispíval k založení JZD ve Vlkoši.¹⁹⁸ V souvislosti se zahájením vyšetřování byl vydán příkaz na zadržení Oldřicha Macháčka a jeho předání do vazby z důvodu možného působení na svědky a maření vyšetřování. Celou noc z 12. na 13. prosince hlídkovali policisté před domem Oldřicha Macháčka a v 7:00 hodin ráno přišli do domu provést domovní prohlídku. Při domovní prohlídce byly nalezeny letáky, ke kterým Oldřich Macháček na místě vypověděl, že je našel na poli v létě 1955. Letáky měly pocházet z tzv. balónkové akce.¹⁹⁹ V usedlosti byly dále nalezeny náboje, ovšem žádná puška, neboť tu

¹⁹⁶ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výslechu*; SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zpráva o pověsti*.

¹⁹⁷ § 85 zákona č. 86/1950 Sb. trestního zákona: „Kdo nesplní nebo poruší povinnost svého povolání, zaměstnání nebo své služby anebo plnění takové povinnosti, obchází nebo se dopustí jednání v úmyslu mařit nebo ztěžovat provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu v některém úseku, bude potrestán odnětím svobody na pět až deset let. „

Zákon č. 86/1950 Sb. trestní zákon. In: Sbírka zákonů, 1950, částka 39, s. 226. Dostupný on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1950&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4> [cit. 15. 11. 2013]

¹⁹⁸ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis o zahájení vyšetřování*.

¹⁹⁹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Domovní prohlídka*.

jmenovaný na výzvu MNV odevzdal v roce 1949.²⁰⁰ V odpoledních hodinách byl Oldřich Macháček požádán zasahujícími funkcionáři ONV v Přerově, aby se spolu s nimi odebral do budovy Místního národního výboru ve Vlkoši k sepsání dokumentů o proběhlé domovní prohlídce. Ve skutečnosti byl odvezen do věznice v Olomouci.²⁰¹

Zároveň od 12. prosince 1955 probíhaly výslechy členů MNV ve Vlkoši a ONV v Přerově. Předseda a zemědělský referenti MNV ve Vlkoši nezávisle na sobě vypověděli, že jmenovaný má dobrou pracovní morálku, ale jeho pracovní síly nestačí na výměru půdy, kterou obhospodařuje. Poukázali na značné zaplevelení polí, které bylo jedním z důvodů neplnění dodávek, neboť výnosy z takovýchto polí byly malé. V souvislosti se zaplevelením polí zmínili, že vlkošský katastr je dost zaplevelený a nejedná se jen o pole Oldřicha Macháčka.²⁰² Zemědělský referent Adolf Klimeš připomněl, že jmenovaný je veden v I. skupině jako kulak a tomu odpovídá výše norem povinných dodávek na 1 ha. Uvedl také, že hospodaření jmenovaného se zhoršilo v době výkonu trestu odnětí svobody, kdy se od ledna do května 1953 o hospodářství starala manželka spolu s nezletilou dcerou. Synové Vladimír a František byli v té době ve výkonu vojenské služby u PTP. Předseda MNV Bedřich Řihošek uvedl, že jmenovaný mohl lépe hospodařit za pomoci všech členů rodiny a jako příklad dobrého hospodáře, uvedl Oldřichova bratra Františka, který „měl o 1 ha více a 1 ha nuceného nájmu, stejný počet pracovních sil jako Oldřich a snaží se dodávky plnit“.²⁰³ Ve skutečnosti však František hospodařil spolu s dospělým synem, který nebyl na vojně. Vyslýchaný Rudolf Kučera označil za nemožné, aby obžalovaný sám bez pracovních sil výměru 22 ha obhospodařil.²⁰⁴

²⁰⁰ Syn Vladimír potvrdil, že pušku nevlastnili, ale náboje si ponechali, neboť nevěděli, že jejich držení je trestné. Vyšetřovatelé měli podle pamětníků tvrdit, že náboje byly připravené k zastřelení komunistů.

²⁰¹ V dokumentech je uvedeno, že byl odvezen přímo do Olomouce. O tom, že měl jít na MNV ve Vlkoši, se zmiňuje syn Vladimír.

²⁰² SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výslechu B. Řihoška, Adolfa Klimeše*.

²⁰³ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výslechu B. Řihoška*.

²⁰⁴ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výslechu Rudolfa Kučery*.

K otázce nemoci dobytka Bedřich Řihošek potvrdil, že Old. Macháček si stěžoval na slintavku, která obec postihla v roce 1952. Zároveň zdůraznil, že postižení byli všichni zemědělci v obci bez rozdílu. Stanislav Jemelík, inseminační technik, u soudu vypověděl, že „krávy jmenovaného byly v zuboženém stavu. Pouze kost a kůže, protože hospodář neměl dostatek krmiv. Z tohoto důvodu nedostatečně dojily a také nemohly mít telata.“²⁰⁵ Připomněl, že po návratu syna Vladimíra se stav a hospodaření usedlosti zlepšilo včetně plnění povinných dodávek.

V otázce rozšiřování poplašných zpráv byl vyslýchán svědek Antonín Rozkošný, kterému měl Oldřich Macháček v létě roku 1955 říci, že „mají být v obci likvidováni zemědělci a Ant. Rozkošný má být mezi nimi, stejně jako Oldřich Macháček.“²⁰⁶ Další svědci k tomuto bodu obžaloby předvoláni nebyli.

MNV ve Vlkoši vydala na žádost prokuratury tzv. zprávu o pověsti Oldřicha Macháčka, ve které jmenovaného označil za člověka s velikým vlivem na místní občany a zdůraznil, že je nemožné výměru polí (22 ha) obhospodařovat s pracovními silami, kterými jmenovaný disponoval. „Macháček sám i se svou rodinnou na svém pozemku pracují od rána do noci, ale při tak velké výměře není možné toto zvládnout, jak na poli, tak i v živočišné výrobě.“²⁰⁷

Výsledky obviněného Oldřicha Macháčka

Ve dnech 14.–17. prosince 1955 probíhaly výsledky Oldřicha Macháčka. Manželka obviněného, Leontýna Macháčková, byla vyslýchána dne 16. prosince 1955.

Obviněný byl tázán na hospodaření v období první republiky, za okupace a na podmínky hospodaření od roku 1949. Stejně jako jeho manželka i jmenovaný uvedl, že hospodařil za pomoci dvou čeledínů, dvou služek a vlastnil dva páry koní. V roce 1936 si spolu s bratrem Františkem pořídil traktor Ford, který v roce 1950 odevzdali

²⁰⁵ SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výsledku St. Jemelíka*.

²⁰⁶ SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výsledku Ant. Rozkošného*.

²⁰⁷ SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výsledku*.

do STS.²⁰⁸ Mezi lety 1945–1949 se mu v hospodářství dobře dařilo, protože měl dostatek pracovních sil a mechanizačních strojů. Přiznal, že po odebrání strojů a mechanizačního zařízení měl určitou nechuť k hospodaření, ale odmítl, že by měl v úmyslu hospodaření opustit nebo sabotovat. Stejně jako v letech předchozích byl i nyní dotazován na důvody neplnění dodávek v letech 1951, 1952, pro které byl dříve souzen.

Při výsleších byla řešena otázka ustájení dobytka, jelikož jmenovaný neplnil povinný zástav dobytka. Tuto skutečnost zdůvodňoval vysokým předpisem a nízkými stájovými kapacitami. Alžběta Míčová (u jmenovaného sloužila v období I. republiky) při výslechu uvedla, že „stáj pro hovězí dobytek byla plná, ale u koní byly asi ještě dvě volná místa“²⁰⁹ Z výslechů a dokumentů zjistíme, že v období I. republiky měl ustájeno asi 12 kusů hovězího dobytka, 12–15 kusů prasat, dva páry koní a dva býky. V roce 1951 měl mít ustájeno 18 kusů skotu, následující rok 20 kusů, v roce 1953 22 kusů, v roce 1954 19 kusů a v roce 1955 19 kusů. Pokud bylo za první republiky ustájeno 12 kusů hovězího dobytka a dle výpovědi byla dvě volná místa u koní, mohlo být u Macháčka ustájeno maximálně 14 až 15 kusů hovězího dobytka a současně dodrženo ustájení vepřového dobytka. Plánované stavy v období 1951–1955 tedy převyšovaly stájové možnosti v hospodářství jmenovaného.

Žaloba

Po výslechu všech svědků byla podána dne 24. prosince 1955 žaloba.²¹⁰ Jmenovaný byl obžalován v několika bodech. V prvním bodě, že od roku 1951–1955 ve Vlkoši jako kulak a nepřítel socializace vesnice úmyslně zanedbával své hospodářství, které přivedl k úpadku, a proto neplnil dodávky. Druhý bod jej vinil z rozšiřování poplašné zprávy mezi rolníky. Ve třetím bodě byl obviněn, že od roku 1949 u sebe přechovával velké množství nábojů.

²⁰⁸ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výslechu Old. Macháčka*.

²⁰⁹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis výslechu Anežky Mičkové*.

²¹⁰ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Žaloba*.

Jmenovaný byl označen za vykořisťovatele, když nevyplácel mzdu čeledínům a služebným a za tyto peníze si kupoval mechanizační stroje. To bylo částečně popřeno v další části žaloby, kde bylo napsáno, že „za první republiky si jmenovaný vedl jako hospodář velmi dobře, protože dosahoval velikých zisků, za které nakupoval zemědělské stroje“.²¹¹ Funkce starosty obce, kterou zastával za II. světové války, byla spolu s plněním dodávek za války interpretována jako podpora nacistického režimu.²¹²

Obžaloba dále zdůrazňovala, že jmenovaný opětovně pokračoval ve své trestné činnosti, nepoužíval umělá hnojiva, nedodržoval agrotechnické lhůty, neměl ustájený dobytek, nestaral se o krmnou základnu, četl západní propagandu a poslal syna na studia, ačkoli ten mohl být platnou silou v otcově hospodářství. Bylo upozorněno na neplnění dodávek, přestože mu STS poskytovala stojní výpomoc, když od ní měl zapůjčen samovaz pro koňský potah a nasmlouvaný traktor na orbu.²¹³

Žaloba byla obviněnému doručena do vazební věznice v Olomouci dne 5. ledna 1956. Líčení bylo následující den odročeno na 13. ledna 1956 za účelem seznámení obhájce se žalobou.²¹⁴

Hlavní líčení s obviněným

Hlavní líčení proběhlo dne 13. ledna 1956 od 8:00 hodin u Okresního soudu v Přerově. Soudcem byl určen Dr. Jurča, žalobcem byl ustanoven Vítězslav Valenta a obhájcem byl dr. Václav Höusler, kterého si obžalovaný sám najal.²¹⁵ Jako první byl vyslýchán Oldřich Macháček, který zopakoval to, co uvedl při výsleších. V důkazním řízení byli předvoláni Adolf Klimeš, Bedřich Řihošek, Rostislav Smýkal, Marie Vaculíková, Rudolf Kučera, Stanislav Jemelík, Antonín Rozkošný a František Brada. Závěrem přeličení prokurátor zdůraznil, že špatnou dojivost způsobila špatná krmivová základna, kterou si Ol. Macháček zavinil sám, neboť nevyprodukoval dostatek krmiv a nesplnil své výrobní úkoly.²¹⁶ Na základě

²¹¹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Žaloba*.

²¹² Ačkoli plnil dodávky i po roce 1945, přesněji do roku 1949, kdy již nacistický režim v ČSR nebyl.

²¹³ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Žaloba*.

²¹⁴ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis přeličení*.

²¹⁵ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis přeličení*.

²¹⁶ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis přeličení*.

výpovědí svědků a samotného obžalovaného byl Oldřich Macháček v očích prokuratury jasným příkladem sabotéra. Prokuratura nebrala ohledy na výsledky svědků, které v některých případech jasně uváděly, že jmenovaný nemohl splnit stav zastájeného dobytky neboť neměl stájové kapacity, pole nemohl řádně obhospodařovat, protože neměl dostatek pracovních sil.

Macháček byl odsouzen podle § 85 odst. 1a trestního zákoníku č. 86/1950 Sb., § 127 odst. 1 a § 128 odst. 1) trestního zákoníku č. 86/1950 Sb. na 6 roků odnětí svobody, dle § 43 trestního zákoníku č. 86/1950 Sb. k ztrátě čestných práv na 4 roky, § 47 trestního zákoníku č. 86/1950 Sb. k propadnutí celého jmění, podle § 53 k zákazu pobytu v obci Vlkoš na deset let, podle § 55 odst. 1a) trestního zákoníku č. 86/1950 Sb. k propadnutí nalezených nábojů a následně k uhrazení nákladů na soudní řízení.²¹⁷ Polovina majetku patřící manželce Leontýně Macháčkové jí byla soudním rozhodnutím ponechána.

Prokurátor podal proti rozsudku odvolání, neboť považoval zabrání poloviny majetku Oldřicha Macháčka za nedostatečné a žádal zabrání celé usedlosti spolu se zákazem pobytu v obci navždy. Obhájce Dr. Höusler na odvolání odpověděl s tím, že „nelze trestat vesnického boháče proto, že jím je, stejně tak nelze trestat jeho manželku. Nebylo prokázáno, že by Leontýna Macháčková přispěla ke spáchání trestného činu.“²¹⁸ Rozsudek nakonec zůstal beze změny.

V souladu se soudním rozhodnutím byl výsledek soudního procesu s Oldřichem Macháčkem dne 14. února 1956 otištěn v novinách Stráž lidu, kde byly uvedeny důvody žaloby a výsledek soudního přelíčení.²¹⁹ Otištění rozsudku mělo propagandistický charakter s cílem ukázat, jak soudy bojují s nebezpečnými živly na vesnici.

²¹⁷ Zákon č. 86/1950 Sb. trestní zákon. In: Sbírka zákonů, 1950, částka 39, s 213. Dostupný on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1950&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4> [cit. 20. 11. 2013]

²¹⁸ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Odpověď na odvolání*.

²¹⁹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Noviny Stráž lidu*.

Vězení

Trest odnětí svobody ve výši šesti let nastoupil Oldřich Macháček k 1. únoru 1956 ve věznici v Olomouci.²²⁰ Do výkonu trestu mu byla započtena vazba, ve které byl od 13. prosince 1956 do 31. ledna 1956. Z Olomouce byl dne 7. března 1956 přemístěn do NPT Mírov, kde zůstal do 30. listopadu 1956, následně byl převezen do NPT č. 1 Il'ava na Slovensku.²²¹

V průběhu věznění jmenovaného v Il'avě žádali příbuzní o prominutí trestu. Bezvýsledně. V reakci na novou prezidentskou amnestii vydanou 1. prosince 1957 požádala rodina znovu o udělení milosti. Ministerstvo spravedlnosti v květnu 1958 odpovědělo, že „neshledalo důvody k podání návrhu na prominutí, zmírnění trestu odnětí svobody ve smyslu čl. VI amnestie.“²²²

Z NPT č. 1 Il'ava byl Oldřich Macháček dne 4. dubna 1958 přemístěn do NPT v Leopoldově, kde dne 4. června 1958 zemřel.²²³ Po jeho smrti rodina žádala o převoz těla do rodné obce. Žádost však byla ONV v Přerově zamítnuta a Oldřich Macháček byl pohřben na leopoldovském hřbitově.

Odsouzením Oldřicha Macháčka problémy rodiny neskončily. S cílem zabránit vystěhování vstoupil syn Oldřicha Macháčka k 1. dubnu 1956 do JZD ve Vlkoši. Mezi zakladateli JZD ve Vlkoši tak nalezneme jméno Oldřichova syna Vladimíra Macháčka a v záznamech o převzetí majetku JZD jméno manželky Leontýny Macháčkové.

Po roce 1989 probíhalo rehabilitační šetření. Bylo zjištěno, že na Oldřicha Macháčka byl při výpovědích činěn nátlak a držení nábojů nalezených při domovní prohlídce nebylo nijak limitováno. Podle soudního usnesení se v případě Oldřicha Macháčka jednalo o vykonstruované obvinění a politicky motivovaný případ.²²⁴

²²⁰ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Záznam o nástupu trestu*.

²²¹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Záznam o přesunu vězně*.

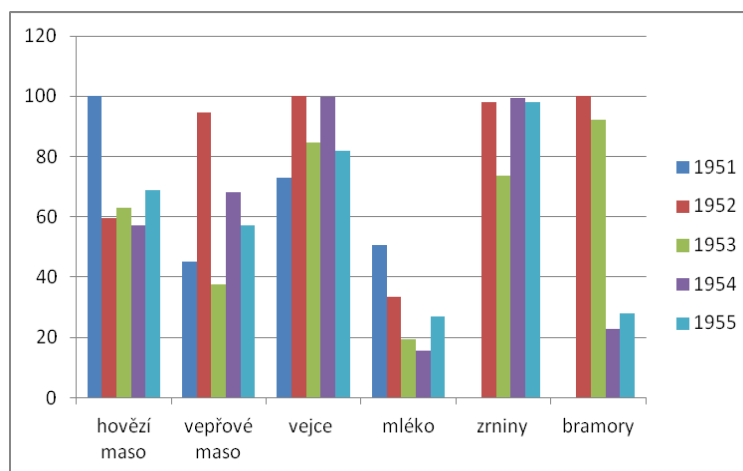
²²² SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Odpověď na amnestii*.

²²³ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Záznam o přesunu vězně*.

²²⁴ O chování a praktikách komunistických vyšetřovatelů svědčí vzpomínka syna Vladimíra. Ten při rozhovoru zavzpomínal, jak byl při návštěvě otce ve vězení v Olomouci překvapen modřinami v jeho tváři. Zároveň poznamenal, že při návštěvách ve vězení byly jejich rozhovory bedlivě kontrolovány.

Oldřich Macháček (nar. 1900) byl v roce 1991 rehabilitován Okresním soudem v Přerově.²²⁵

Během let 1950–1955 se Oldřich Macháček několikrát dopustil nesplnění povinných dodávek. Zhodnocení plnění se věnuje následující tabulka, která uvádí plnění dodávek u jednotlivých komodit v jednotlivých letech.

Zdroj: SOKa Přerov, fond Okresní soud Přerov, T 358/55 Oldřich Macháček

U každého roku musíme brát v úvahu zaplevelení polí, které se s postupujícím časem stále více zhoršovalo. V tabulce vidíme, že nemoci hovězího dobytka v roce 1952 se dotkly plnění dodávek v mléce i v mase. Obě tyto komodity byly plněny méně než v roce předchozím. Značný pokles v plnění dodávek je vidět u komodit v roce 1953, kdy v první polovině roku byl jmenovaný ve vězení a o pole bylo nedostatečně pečováno. Nesplnění dodávek se jmenovaný dopustil i v letech 1954 a 1955. Nedodávky byly způsobeny stále větším zaplevelením polí a nižší krmivovou základnou. Přesto se dodávky vyznačují určitým zlepšením v jejich plnění zapříčiněné v roce 1955 navrácením syna Vladimíra z vojny.

²²⁵ SOKa Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 358/55, *Zápis přeličení*.

2.4.2. František Macháček

Dalším souzeným sedlákem byl bratr Oldřicha Macháčka František Macháček, který se narodil v roce 1892. František Macháček vystudoval střední školu, vyšší rolnickou školu a následně pracoval v hospodářství svých rodičů. V roce 1921 se oženil a spolu se svojí manželkou začal samostatně hospodařit na polích o výměře 16 ha. Po smrti svého otce, v roce 1924, zdědil 3 ha polí. Po roce 1950 při hospodářství pracovala pouze jedna dcera a syn Oldřich Macháček ml., druhá dcera se provdala mimo Vlkoš. František Macháček byl člen republikánského dorostu a od roku 1930 do roku 1938 člen republikánské strany. V období mezi lety 1945 až 1948 byl člen strany národních socialistů. V obecní samosprávě zastával v letech 1924–1942 funkci starosty obce Kanovsko. Spolu se svým bratrem Oldřichem vlastnil secí a žací stroj a drobnější hospodářské nářadí. V období první republiky u něj pracovali dva čeledíni, dvě služebné a v době tzv. špičkových prací u něj vypomáhali občané Kanovska (např. Antonie Bradová nebo Božena Sovjáková).²²⁶

Do roku 1949 byl vzorným hospodářem, který plnil předepsané dodávky. Od roku 1949 nesměl z nařízení zákona najímat služebné a čeledíny na výpomoc v hospodářství. V roce 1950 byl nucen odevzdat do STS hospodářské stroje včetně traktoru a mlátičí soupravy. Zmíněná opatření měla neblahý vliv na hospodaření Františka Macháčka, který v roce 1950 nedodržel plánovaný stav dobytka, za což byl od ONV v Přerově potrestán pokutou ve výši 5 000,- Kčs. V následujícím roce nedodal 3 623 litrů mléka a byl opět pokutován, tentokrát pokutou ve výši 60 000,- Kčs, kterou začal splácet v říjnu roku 1952. V tomto roce byl na základě zákona č. 65/1951 Sb. o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy, nucen spojit svou usedlost s usedlostí svého syna Oldřicha Macháčka ml., neboť toto rozdělení, provedené po II. světové válce bylo chápáno jako snaha Františka Macháčka o uniknutí z kulacké třídy.

Během roku 1952 bylo kontrolováno plnění dodávek mléka u Františka Macháčka za I. až III. čtvrtletí roku 1952. Při kontrole bylo zjištěno, že jmenovaný se v tomto období dopustil nedodávky 5 414 litrů mléka. Za účelem vyšetření příčin nedodávky byl nejprve předvolán k výpovědi na okresní velitelství VB. Nedodávka mléka se za IV. čtvrtletí navýšila a z tohoto důvodu začal být František Macháček na

²²⁶ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53, *Zpráva o pověsti*.

začátku roku 1953 vyšetřován, že se dopustil nedodávky mléka ve výši cca 9 200 litrů. Nedodávku zdůvodňoval tím, že ačkoli se na počátku roku 1952 snažil koupit dojnici, žádnou nesehnal.²²⁷ „V obci na prodej nebyla a z jiných obcí bych nedostal převod. Chybějící mléko se taktéž snažil dokoupit, ale žádný zemědělec mu nechtěl mléko prodat, jelikož si ho převáděli na příští čtvrtletí.“²²⁸ Dvě krávy musel navíc dát na jatka a v listopadu bylo hospodářství postiženo slintavkou, která měla za následek značné snížení dojivosti. Za další příčinu nedodávky mléka uvedl, nedostatek jadrného krmiva, který byl způsoben vysokou povinnou dodávkou obilí.

Předseda MNV ve Vlkoši Bedřich Řihošek potvrdil, že se jedná o největšího zemědělce v obci, dobrého, pracovitého a snaživého hospodáře a ze strany MNV proti němu nebyly žádné stížnosti. Podle sdělení MNV byl odkázán na vlastní chov a v případě dostatku jadrných krmiv by byl schopen dodat povinnou dodávku mléka.²²⁹

V průběhu vyšetřování Františka Macháčka provedl MNV ve Vlkoši společně se zaměstnancem okresního plnomocníka pro výkup v Přerově dne 13. února 1953 namátkovou kontrolu u vyšetřovaného z důvodů neplnění dodávek mléka v měsíci lednu a únoru 1953. Při kontrole bylo nalezeno 15 litrů mléka, které toho dne nikdo neodevzdal sběrači mléka. František Macháček k tomu uvedl, že „zaspal a nestihl již mléko odvézt“. Špatné plnění dodávek mléka v prvních měsících roku 1953 odůvodnil nedostatkem jadrných a objemných krmiv, a nemocemi dobytka, v důsledku čehož klesla dojivost. MNV se údaje Františka Macháčka nezdály být pravdivé, protože v obci rolníci dodávky mléka plnili, ačkoliv byli více postiženi slintavkou a kulhalkou než jmenovaný.²³⁰

Žaloba byla vydána dne 13. dubna 1953. Okresní prokuratura v Přerově žalovala Fr. Macháčka, „že v roce 1952 ve Vlkoši, okr. Přerov nesplnil z plánovaných dodávek mléka 9 276 litrů, 70 kg vepřového masa a 47 kg luštěnin,

²²⁷ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53, *Zápis výsledku Fr. Macháčka*.

²²⁸ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53, *Zápis výsledku r. Macháčka*.

²²⁹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53, *Zápis výsledku B. Řihoška*.

²³⁰ OkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53, *Zápis výsledku B. Řihoška*.

tedy z nedbalosti ztěžoval provoz hospodářského družstva a družstevní mlékárny tím, že nesplnil povinnost svého povolání.²³¹ Tímto spáchal trestní čin „ohrožení jednotného hospodářského plánu dle § 135 odst. 1, 2 č. 86/1950 Sb. trestního zákona.“²³² Nákaza u krav jej neomlouvala z tak značné nedodávky mléka, protože jako řádný hospodář měl počítat s možností nákazy a při tak velké výměře pozemků si obviněný mohl zajistit dostatek krmiv.

Hlavní líčení proběhlo dne 5. května 1953 u Lidového soudu v Přerově. František Macháček byl odsouzen k podle § 135 odst. 2 trestního zákona č. 86/1950 Sb. k trestu 3 měsíce odnětí svobody a k peněžitému trestu 20 000,- Kčs, pro případ nedobytnosti k náhradnímu trestu jeden měsíc odnětí svobody. Trest odnětí svobody byl však podle § 24, 25 ods. 1 trestního zákona č. 86/1950 Sb. podmíněně odložen na zkušební dobu dvou let. V bodu žaloby za nedodávku luštěnin a vepřového masa byl zproštěn obžaloby dle § 162 písm. c trestního zákona č. 86/1950 Sb., neboť bylo dokázáno, že tyto dodávky splnil. Nedodávka mléka byla způsobena nejen jeho vlastním přičiněním, ale i silami na jeho vůli nezávislými. Proto bylo soudem rozhodnuto, že se nepříčí důležitému obecnímu zájmu, aby byl trest odnětí svobody uložen pouze podmíněně, neboť i tak bude působit výchovně.²³³

Další zprávy o plnění dodávek se nepodařilo dohledat. Pamětníci naopak sdělili, že František Macháček byl jedním z těch zemědělců, kteří stíhali dodávky plnit.

Povinný nájem

V říjnu roku 1952 dostal František Macháček do povinného nájmu polovinu usedlosti své matky Františky Macháčkové o výměře 3,03 ha. Proti tomuto povinnému pachtu podal Radě MNV ve Vlkoši odvolání, které bylo zamítnuto. Následně se neúspěšně odvolal k ONV v Přerově, který upozornil, že jde o rodovou půdu a je tedy správné, aby ji obdělávali rodinní příslušníci. František Macháček

²³¹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53, *Žaloba*.

²³² SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53, *Soudní přelíčení*.

²³³ Důvodem uložení nepodmíněného trestu mohla být skutečnost, že jmenovaný vystupoval jako zastávce založení JZD. V soudním spisu je u výslechu a při zápisu ze soudního přelíčení uvedeno, že jmenovaný zmínil, že by do JZD vstoupil, pokud by bylo v obci založeno. SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 148/53, *Soudní přelíčení*.

tedy od října 1952 obdělával spolu se svým synem Oldřichem Macháčkem ml., manželkou a dcerou 22 ha půdy.

V roce 1953 obdržel Fr. Macháček do povinného pachtu 1 ha půdy od MNV ve Vlkoši, který byl nucen zajistit obhospodaření pozemků Františka Rozkošného.²³⁴ František Macháček podal odvolání k MNV ve Vlkoši se zdůvodněním, že nemůže přikázaný pozemek včas a řádně obdělávat, aniž by ohrozil obdělávání vlastních pozemků. V reakci na zamítnutí odvolání ze strany MNV ve Vlkoši následně podal odvolání k ONV v Přerově. Opět uvedl, že přikázané pozemky nemůže včas obdělávat bez ohrožení vlastního hospodářství, protože mu uhynul 1 kůň a na výměru 24 ha (23 + 1 ha) tři koně nestačí, a zmínil, že mladším zemědělcům, kteří mají lepší výrobní prostředky, nebyla žádná půda přidělena.²³⁵ Odvolání Fr. Macháčka bylo zamítnuto s odůvodněním, že MNV ve Vlkoši „byl povinen zajistit řádné obdělávání likvidované zemědělské usedlosti Fr. Rozkošného a že při tom právem využil § 3 zákona č. 55/1947 Sb., když se mu nepodařilo zajistit obdělávání cestou dobrovolné sousedské výpomoci.“²³⁶ Při výběru povinných pachtýřů postupoval MNV spravedlivě a přikázal každému jen takovou výměru, kterou může svými prostředky obdělávat, aniž by tím trpěl provoz vlastního zemědělského závodu. František Macháček jako soukromý zemědělec ručil státu za řádné obhospodařování a plnění dodávkových úkolů.²³⁷ Tyto pozemky (1 ha) obdržel do povinného pachtu opět o 3 roky později.

V dubnu 1956 František Macháček a jeho syn Oldřich vstoupili s výměrou 24,64 ha půdy jako zakládající členové do JZD ve Vlkoši. Oldřich Macháček v zemědělském družstvu pracoval jako zootechnik a jeho otec František jako skladník. Majetek Františka Macháčka byl při vstupu do JZD vyčíslen na 128 119,- Kč, z toho bylo 25 623,- Kčs strženo pro nedělitelný fond JZD.²³⁸ Po pádu

²³⁴ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 141, *Nucený nájem půdy*.

²³⁵ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 141, *Odvolání Františka Červinky proti přidělení povinného pachtu*.

²³⁶ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr ONV v Přerově – Fr. Macháček*.

²³⁷ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr ONV v Přerově – Fr. Macháček*.

²³⁸ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 622, inv. č. 1053, *Zápis o převzetí majetku Fr. Macháčka do JZD ve Vlkoši*.

komunismu byl František Macháček rehabilitován Okresním soudem v Přerově rozhodnutím ze dne 30. listopadu 1990.²³⁹

2.4.3. Metoděj Černošek

Velmi úspěšným hospodářem byl Metoděj Černošek, který se narodil v roce 1898 ve Vlkoši do zemědělské rodiny. Od roku 1938 hospodařil na 12,80 ha půdy nejprve sám a později se svojí manželkou, s kterou měl tři děti. V hospodaření mu pomáhala jeho manželka a místní občané (hlavně z řad dělníků).²⁴⁰ Mezi lety 1945–1948 byl členem Československé strany národně socialistické, později byl bez politické příslušnosti. Aktivně se taktéž zapojoval do místní samosprávy, např. v roce 1945 působil jako člen finanční komise MNV ve Vlkoši.²⁴¹

Opatření z roku 1949 o zákazu najímání čeledínů a děveček do hospodářství se jej nedotklo. Nařízení v otázce povinných dodávek se jej však týkala. Povinné dodávky jmenovaný plnil až do roku 1950 na 100 %. Následující rok však nesplnil dodávky v rostlinné a živočišné výrobě, konkrétně se jednalo o 253 kg vepřového masa, 500 kg ječmene, 23 kg olejin a 5 668 l mléka.²⁴² V roce 1952 s ním bylo zahájeno trestní řízení ve věci ohrožení jednotného hospodářského plánu dle § 135 zákona č. 86/1950 Sb., které mělo objasnit příčiny nesplnění plánu a hospodáře potrestat.

Během výslechu byl dotazován na příčiny nedodávek jednotlivých komodit. Nedodávku vepřového masa zdůvodnil dodáním selat do HD podle smlouvy a následným prodejem zbývajících kusů ostatním zemědělcům v obci.²⁴³ Tento prodej se uskutečnil před tím, než musel dvě prasata odvézt na jatka do Přerova v důsledku onemocnění obrnou. Chybějící kusy se snažil doplnit koupí od HD nebo od místních sedláků, ale bezvýsledně. Nedodávku mléka odůvodnil březostí dvou jalovic, z nichž jednu musel na doporučení veterináře dodat na jatka do Přerova.

²³⁹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Rehabilitační přelíčení*.

²⁴⁰ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Zpráva o pověsti jmenovaného*.

²⁴¹ SOkA Přerov fond ONV Přerov, kart. 355, inv. č. 638, *Seznam kulaků*.

²⁴² SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Žaloba*.

²⁴³ Plánovaný stav měl již splněn

Taktéž jejich stav se snažil doplnit a potřebné dojnice dokoupit. Opět bezvýsledně.²⁴⁴ Zemědělský referent MNV Vlkoš Adolf Klimeš zdůraznil, že M. Černošek následkem špatné úrody trpěl v roce 1951 malou krmnou základnou, což bylo jedna z příčin nedodržení povinné dodávky vepřového masa, povinného stavu dojníc a dodávky mléka.²⁴⁵

Hlavní líčení se konalo u okresního soudu v Přerově dne 11. září 1952. Jmenovaný byl odsouzen pro spáchání „trestného činu ohrožení jednotného hospodářského plánu dle §135 odst. 1, 2 trestního zákona 86/1950 Sb. k 1 měsíci odnětí svobody a k pokutě 15 000,- Kčs, v případě nedobytnosti peněžního trestu měl nastoupit ještě na 2 měsíce odnětí svobody.“²⁴⁶ Soud dospěl k závěru, že „obviněný nesplnil dodávku svou nedbalostí, takže jeho jednání se zakládalo po objektivní i subjektivní stránce na skutkové podstatě trestného činu dle §135/1 trestního zákona č. 86/1950 Sb., neboť tím narušil provoz lidových družstev, které se mají starat o plynulé zásobování obyvatelstva mlékem a masem.“²⁴⁷ Soud při udělování trestu přihlédl k tomu, že se M. Černošek spolu s manželkou staral o tři malé děti a o svoji matku.²⁴⁸

V říjnu 1952 měl Metoděj Černošek nastoupit k výkonu trestu do vězení, ale pro nedokončení podzimních prací na poli požádal o odklad nástupu trestu. Žádosti bylo vyhověno, neboť se práce na poli opozdily z důvodu špatného počasí.²⁴⁹ Do vězení nastoupil dne 15. listopadu 1952 a propuštěn byl o měsíc později 15. prosince 1952.

Spolu s nástupem trestu byl vyzván k úhradě peněžitého trestu ve výši 15 000,- Kčs. Peněžitý trest nebyl schopný splatit, a tak byla nařízena „exekuce zabavením a prodejem všech movitých věcí“, proti níž se odvolal a zároveň podal žádost o povolení měsíčních splátek ve výši 5 000,- v termínech 1. ledna, 1. února a 1. března 1952.²⁵⁰ V lednu 1953 požádal o povolení změny splátek na 1 000,- Kčs

²⁴⁴ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Zápis výsledku M. Černoška*.

²⁴⁵ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Zápis výsledku A. Klimeše*.

²⁴⁶ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Soudní přelíčení*.

²⁴⁷ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Soudní přelíčení*.

²⁴⁸ Oldřich Macháček dostal za menší nedodávky větší trest v roce 1952.

²⁴⁹ Stejně jako tehdy Oldřichovi Macháčkově.

²⁵⁰ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Žádost o povolení splátek*.

měsíčně (tehdy zbývalo splatit ještě 10 000,- Kčs). Žádost zdůvodnil uhynutím pěti kusů hovězího dobytka a osmi kusů vepřového dobytka. Uhynulé kusy byl nucen doplnit novými, aby mohl plnit dodávkové povinnosti v dalších letech. Vydání prezidentské amnestie dne 4. května 1953 mělo za následek prominutí zbytku peněžitého trestu ve výši 7 000,- Kčs.²⁵¹

V následujících letech (1953, 1954 a 1955) Metoděj Černošek nebyl schopný splnit stanovený počet ustájených zvířat a splnit povinné dodávky. V roce 1953 mu scházely čtyři kusy hovězího dobytka a 11 kusů vepřového, v roce 1954 tři kusy hovězího a devět kusů vepřového a v roce 1955 dva kusy skotu a tři kusy prasat.²⁵² Zápis rady MNV ve Vlkoši ze dne 2. února 1956 uvádí, že Metoděj Černošek dlužil na dodávkách z let 1953–1954 celkem 388 kg vepřového masa, 1 331 kg hovězího masa, 13 800 litrů mléka, 6 180 ks vajec, 1 330 kg zrní a 1 450 kg brambor.²⁵³ MNV v roce 1956 navrhoval prominutí těchto nedodávek, neboť jmenovaný byl považován za úpadkového hospodáře.

Přestože se jmenovaný několik let dopouštěl nedodávek komodit, bylo mu v roce 1955 rozhodnutím MNV ve Vlkoši podle § 5 zákona č. 55/1947 Sb. přikázáno převzít do povinného nájmu 2,73 ha půdy patřící Boh. Rozkošnému z Vlkoše č. 108. Tato půda byla Boh. Rozkošnému odebrána, neboť vlastník řádně nehospodařil. Naopak bylo uznáno, že M. Černošek může bez ohrožení vlastního hospodářství vykonávat hospodářské práce na majetku přikázaném do povinného pachtu.

Založení JZD ve Vlkoši v roce 1956 změnilo situaci Metoděje Černoška, který v březnu 1957 vstoupil do místního družstva a odevzdal do jejího užívání půdu, živý i mrtvý inventář. Metoděj Černošek byl rehabilitován v lednu 1991 Okresním soudem v Přerově.²⁵⁴

²⁵¹ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Prominutí trestu*.

²⁵² SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 137, *Živočišná výroba*.

²⁵³ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 12, inv. č. 148, *Výkup a dodávky*.

²⁵⁴ SOkA Přerov, fond Okresní soud Přerov, nezpracovaný, spis T 196/52, *Rehabilitační řízení*.

Výše byly zmíněny osudy tří místních sedláků, kteří byli v průběhu kolektivizace soudně potrestáni. Tito zemědělci byli shledáni vinnými z neplnění povinných dodávek a odsouzeni podle § 135 trestního zákona č. 86/1950 Sb. ohrožení plnění jednotného zemědělského plánu. U všech bylo konstatováno, že za nedodávky si mohli sami bez přičinění jiných vedlejších vlivů a zásahů. Nedodávky zemědělci zdůvodňovali nedostatečnou krmivovou základnu způsobenou vysokými povinnými dodávkami, velkou rozlohou obhospodařovaných polí, malou pracovní základnou a nemožností dokoupit chybějící dobytek. Podle dochovaných výpovědí sedláků a svědků dodávky nebyly předepisovány podle reálných možností hospodářství.²⁵⁵

Zároveň zde vidíme významnou roli funkcionářů MNV jako svědků u jednotlivých případů. Funkcionáři MNV svými výpověďmi spíše potvrdili důvody neplnění dodávek obviněného nebo obviněného vykreslili jako svědomitého hospodáře.

²⁵⁵ Dokoupení nebylo reálné ani u středních rolníků, jak potvrdili pamětníci.

2.5. Role drobných a středních zemědělců

Důležitou součástí v procesu kolektivizace ve Vlkoši hráli střední a drobní rolníci. Tato skupina zemědělců byla charakterizována soběstačností, samostatností a půdou o maximální výměře 15 ha.²⁵⁶ Ekonomické postavení těchto obyvatel bylo nejstabilnější, „nejméně ovlivnitelné živelnými vlivy a subjektivními zásahy státních orgánů.“²⁵⁷ Rozsah těchto hospodářství zároveň odpovídal velikosti rodin. Díky tomu hospodářství nebyla odkázána na námezdní pracovní síly a vystačila si s vlastními silami. V praxi se vůči této vrstvě obyvatelstva uplatňovaly různé formy nátlaku. Státní a stranické orgány v přístupu k těmto rolníkům volily opatrnější postup ve snaze získat je na svou stranu.²⁵⁸

Místní střední a drobní zemědělci se aktivně zúčastňovali politického života v obci a byli členy politických stran. Z Kanovska se jednalo o Josefa Horáka, který byl po válce předsedou MNV v Kanovsku, Josefa Hrabala, Theodora Poštulku, Teodora Koplíka, kteří byli členy MNV v Kanovsku. Z Vlkoše šlo o Františka Červinku, Antonína Rozsypala, Josefa Řihoška, Františka Hánečku, kteří byli členy MNV ve Vlkoši.²⁵⁹

Drobných a středních rolníků se také týkala represivní opatření komunistického režimu včetně povinných dodávek. Tito zemědělci se snažili své povinné dodávky plnit v rámci stanovených povinností a v tomto úsilí byli úspěšní. Za případné nesplnění dodávek byli většinou pokutováni, na rozdíl od sedláků, kterým bylo vyhrazeno soudní jednání.

Podle zprávy MNV ve Vlkoši se v roce 1953–1954 několik drobných a středních zemědělců z obce dopustilo nesplnění povinných dodávek. Jednalo se např. o Josefa Hánečku (č. 3), který dlužil 584 l mléka a 187 ks vajec. MNV ve Vlkoši nedodávku mléka odůvodnil špatným zdravotním stavem dojníc a doporučil prominutí nedodávky. Za nedodání vajec navrhl peněžitou pokutu. Stanislav Horák (č. 33) dlužil 610 kg zrní, což bylo zdůvodněno špatnou bonitou půdy. MNV stejně jako v předchozím případě navrhl prominutí nedodávky.

²⁵⁶ PÁTEK, Zdeněk: *K otázce specifických rysů v kolektivizaci zemědělství*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 192.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 192.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 192.

²⁵⁹ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 354, inv. č. 575, *MNV ve Vlkoši*.

Povinný nájem bylo opatření, které se rovněž vztahovalo na střední zemědělce, s tím rozdílem, že pole jim pronajatá byla rozlohou menší než ta, která dostali sedláci. V roce 1953 dostali do povinného nájmu pole Františka Rozkošného Josef Kroupa (obhospodařující 14,51 ha půdy), Vlastimil Hradil (obhospodařující 11,58 ha půdy), kteří obdrželi každý 1 ha půdy, dále např. František Červinka (hospodařící na 7,35 ha půdy), Vladimír Sobek, František Hánečka, kteří obdrželi méně jak 0,50 ha půdy.²⁶⁰ Většina zemědělců, kterým byla tato půda přidělena, se proti pachtu odvolala, ale tato odvolání byla zamítnuta. Odvolání byla ve většině případů zdůvodněna vyčerpáním hospodářství, které nemělo víc pracovních sil ani technickým možnostmi obdělávat další půdu. ONV odůvodnění naopak zamítal, protože neshledal tyto důvody za opodstatněné.

Založení JZD znamenalo zlom v kolektivizační politice v obci. Politika se zaměřila na střední a drobné rolníky. Tito rolníci nakonec vstoupili do JZD na základě velké agitační kampaně v roce 1957. Menší rolníci si totiž uvědomili, že režim dovolí existenci jen JZD, nikoli soukromým zemědělcům.

2.5.1. Hospodaření Josefa Hrabala a Františka Červinky

Josef Hrabal se narodil roku 1895 na Kanovsku. Spolu se svojí manželkou vychovával tři děti a hospodařil na 5,51 ha půdy.²⁶¹ Působil jako člen Československé strany lidové a před únorem 1948 byl radní MNV v Kanovsku. Hospodářské práce vykonával kravským potahem, což mu stěžovalo práci a bylo příčinou problémů v dodávkách mléka.²⁶²

František Červinka se narodil v roce 1899 ve Vlkoši. Spolu se svou manželkou vychovával tři děti a obhospodařoval výměru 7,35 ha půdy.²⁶³ Byl člen Československé strany lidové a člen MNV ve Vlkoši. K obhospodařování polí využíval koňský a kravský potah. Na počátku padesátých let hospodařil spolu s manželkou a 16letým synem.

²⁶⁰ SOKA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 141, *Nucený nájem půdy – seznam pachtýřů*.

²⁶¹ Podle dochovaných záznamů jmenovaný v roce 1953 hospodařil spolu se svojí nemocnou manželkou a 18letou dcerou na 5 ha zemědělské půdy.

²⁶² SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Odvolání Josefa Hrabala proti Výměru*.

²⁶³ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Odvolání Fr. Červinky proti Výměru*.

Kolektivizační politika se dotknula i těchto rolníků, přičemž povinné dodávky jim byly stanoveny nižší než sedlákům. Z dostupných dokumentů bylo zjištěno, že Josef Hrabal plnil povinné dodávky na 100 %.²⁶⁴ Dcera Josefa Hrabala však v rozhovoru upozornila, že někdy plnili dodávky i tak, že do cukrové řepy přidávali řepu krmnou.²⁶⁵

František Červinka musel jako větší zemědělec plnit větší dodávky než Josef Hrabal, přesto se jméno Františka Červinky v dokumentech k plnění povinných dodávek často nevyskytuje. Nicméně jmenovaný byl v roce 1951 ve III. čtvrtletí podezřelý z nesplnění dodávky mléka, kterou nakonec splnil.²⁶⁶ V následujícím roce, v důsledku nemoci hovězího dobytka, se dopustil nedodávky mléka a ONV v Přerově mu za tuto nedodávku udělil pokutu ve výši 10 000,- Kčs.²⁶⁷ Následující roky však dodávky předepsaných komodit plnil bez větších problémů.²⁶⁸

Vedle povinných dodávek se hospodářství jmenovaných dotknul i povinný pacht. Josef Hrabal dostal výměrem ze dne 9. dubna 1953 do povinného pachtu pole o výměře 0,40 hektarů.²⁶⁹ Jmenovaný reagoval podáním odvolání s odůvodněním, že „na práce má kravský potah, který jest již zatížen dostatečně pracemi na pozemcích.“²⁷⁰ Přidělení pozemků by podle něj vedlo k nedostatečnému obdělávání, přetížení kravského potahu, pokles doживosti a zhoršení plnění výrobních a dodávkových povinností. Tyto důvody ONV v Přerově zamítl, povinný pacht potvrdil a upozornil, aby půdu „řádne a včas obdělal podle výrobního plánu, neboť jen tak můžete se vyvarovat trestního stíhání pro neuposlechnutí příkazu národního výboru a neplnění zemědělského výrobního plánu.“²⁷¹

²⁶⁴ Dá se předpokládat z toho, že jeho jméno není nikde uvedeno a jeho dcera potvrdila, že plnili dodávky a pokutu nikdy neplatili.

²⁶⁵ Rozhovor s Jarmilou Červinkovou ze dne 20. října 2013.

²⁶⁶ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 12, inv. č. 148, *Seznam neplničů dodávek*.

²⁶⁷ O pokutě a nesplnění není nikde záznam

²⁶⁸ Dá se předpokládat z toho, že jeho jméno není nikde uvedeno a jeho syn potvrdil, že dále plnili dodávky a pokutu poté neplatili.

²⁶⁹ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr – přidělení pachtu J. Hrabalovi*.

²⁷⁰ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Odvolání Josefa Hrabala proti přidělení pachtu*.

²⁷¹ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr ONV v Přerově – Josef Hrabal*.

V roce 1955 byly Josefovi Hrabalovi uloženy do povinného pachtu pozemky o výměře 0,20 ha Anežky Koplíkové. Jmenovaná pro své stáří nemohla pozemky dále obdělávat, a proto je odevzdala do užívání MNV ve Vlkoši. V roce 1955 taktéž vypršel povinný pacht udělený Hrabalovi v roce 1953. Výměrem MNV ve Vlkoši byl tento pacht prodloužen na další tři roky. Proti přidělení této půdy se jmenovaný odvolal k ONV v Přerově. ONV si vyžádal stanovisko MNV ve Vlkoši na osobu Josefa Hrabala. MNV ve sdělení Josefa Hrabala vylíčil jako hospodáře disponujícího dvěma trvalými pracovními silami a v období špičkových prací se mohl spolehnout na výpomoc svého syna.²⁷² Na základě těchto zjištění bylo rozhodnuto, že povinný pacht může jmenovaný obhospodařovat, aniž by ohrozil své vlastní hospodářství.²⁷³

Povinný pacht se týkal i Františka Červinky, který v roce 1953 obdělával 7,35 ha půdy vlastní a 2 ha půdy místním dělníkům za výpomoc při obdělávání cukrové řepy. Z této výměry byly 3 ha vzdáleny téměř jednu hodinu cesty, což ztěžovalo jejich obhospodařování. Jmenovaný v roce 1953 obdržel pachtem pole o výměře 0,40 ha půdy od Fr. Rozkošného. Proti tomuto přidělení se odvolal k ONV v Přerově. Odvolání bylo zamítnuto, neboť MNV ve Vlkoši dobře uvážil toto přidělení, a půdu může jmenovaný obdělávat bez ohrožení vlastního hospodářství.²⁷⁴ Tento povinný pacht byl v roce 1955 opět prodloužen na následující tři roky.

Josef Hrabal a František Červinka vstoupili do JZD ve Vlkoši k 1. lednu 1958. Svým vstupem vložili do JZD živý a mrtvý inventář.

²⁷² SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Zpráva MNV ve Vlkoši pro ONV v Přerově*.

²⁷³ Ve skutečnosti pracovními silami byla nemocná manželka, o kterou se starala dcera, která se ještě starala o svoji šestiměsíční dceru. Zde je vidět, jak se lišil názor a pohled na množství pracovních sil v hospodářství.

²⁷⁴ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr ONV v Přerově – František Červinka*.

2.5.2. Role středních zemědělců v kolektivizaci

O významu středních zemědělců v procesu kolektivizace hovoří také odpovědi ONV v Přerově na odvolání proti přidělení pachtu, které obdrželi např. Josef Hrabal, František Červinka, Vladimír Hradil, Antonín Rozkošný, Marie Zahradníková. V těchto odpovědích byl uveden nejen důvod zamítnutí, ale také doporučení pro budoucí postup, který by vedl ke zlepšení situace u jednotlivých zemědělců. ONV v odpovědích proti odvolání apelovala na založení JZD v obci a uváděla, co by zemědělci nemuseli dělat v případě vzniku družstva. „Kdyby bylo v obci Vlkoš založeno již JZD, nemusela se půda dávat do povinných pachtů rolníkům, protože by její obdělání zajistili družstevníci společnou prací za použití mechanizačních prostředků. Protože však rolníci ve Vlkoši i s Vámi chtějí hospodařit po staru, jako soukromí podnikatelé, musíte se také samostatně vypořádat s obděláním půdy, jejíž obhospodařování není zajištěno. Neotálejte, proto ve svém vlastním zájmu se založením družstva a učiňte vše, aby také ostatní rolníci pochopili nutnost společného hospodaření na půdě.“²⁷⁵ „Konečným řešením při zajištění obdělání rezervní půdy bylo by ustavení JZD ve Vaší obci, které by využitím mechanizačních prostředků STS mohlo převzít obdělání této půdy. Přičiňte se proto o založení družstva, staňte se jedním z jeho zakladatelů.“²⁷⁶ Josefu Hrabalovi byla dána rada, že již dávno nemusel používat kravský potah, kdyby spolu s ostatními středními a drobnými rolníky založil JZD a společnou prací za pomoci mechanizačních prostředků hospodařil. „Až poznáte, že zaostalá individuální zemědělská malovýroba nemůže v žádném případě konkurovat společnou družstevní velkovýrobou a přičiníte se o založení JZD ve Vlkoši, nebudete mít důvodů ke stížnostem. Než se tak stane, musíte hledat cesty, jakým způsobem se vypořádat s uloženými výrobními a dodávkovými úkoly.“²⁷⁷ Františku Červinkovi bylo doporučeno: „Bylo by ovšem výhodnější, kdyby v obci bylo již založeno JZD za součinnosti všech drobných a středních rolníků, kde společnou prací všech a za využití mechanizačních prostředků byla by celá usedlost Fr. Rozkošného bez obtíží obhospodařována. Přičiňte se, aby bylo ve Vaší obci co nejdříve založeno dobré JZD za účasti všech

²⁷⁵ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr od ONV v Přerově*.

²⁷⁶ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 11, inv. č. 137, *Živočišná výroba – Výměr od ONV v Přerově*.

²⁷⁷ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr ONV v Přerově – Josef Hrabal*.

drobných a středních rolníků v obci. Nebudete pak mít důvodů ke stížnostem.“²⁷⁸
Vidíme důraz na založení JZD a zdůraznění výhod, které by založení JZD přineslo.

Výměry, které obdrželi sedláci, naopak uvádějí, že je věcí hospodáře, jak bude hospodařit. „Jak budete práci ve svém hospodářství organizovat, je Vaší věcí, neboť jste soukromý podnikatel. Jako takový ručíte však také státu za to, že všechny práce na obhospodařované půdě budou provedeny řádně a včas podle výrobního plánu a že budou také řádně plněny dodávkové úkoly, uložené Vašemu zemědělskému závodu.“²⁷⁹

U sedláků je jasně řečeno, že „jsou v tom sami“ a je jen jejich problém, jak budou hospodařit a plnit povinné dodávky. Naopak středním a drobných zemědělcům je nabídnuto východisko. Výměry potvrzují, že ONV si uvědomoval námitky zemědělců, ale zároveň si byl vědom, že jsou přesně těmi, které přesvědčí hospodáře ke vstupu do JZD.

Role drobných a středních rolníků byla velmi důležitá, protože se očekávalo, že se postaví proti sedlákům a založí jednotné zemědělské družstvo. Nejenže obhospodařovali půdu a odváděli povinné dodávky, ale bylo na ně pohlíženo jako na důležitý prvek při kolektivizaci, neboť komunisté mohli ke vzniku JZD přemluvit kovozezemědělce, ale důležitou složkou byli právě drobní a střední zemědělci, kteří vlastnili živý a mrtvý inventář, tak potřebný pro chod JZD. Také byli důležitými pracovními silami a znalci v agrotechnických lhůtách.

Střední zemědělci ve Vlkoši se projeví jako odpůrci kolektivizace, kteří byli proti založení JZD. Lidé se bránili vstupu do jednotného zemědělského družstva, neboť chtěli soukromě hospodařit na vlastní půdě. Jejich postoj podporuje ta skutečnost, že JZD ve Vlkoši bylo založeno až v roce 1956 a převahu měli sedláci.

²⁷⁸ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr ONV v Přerově – František Červinka*.

²⁷⁹ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Výměr ONV v Přerově*.

2.6. Jednotné zemědělské družstvo ve Vlkoši

Otázka založení JZD ve Vlkoši

Vztah občanů a představitelů MNV ve Vlkoši ke kolektivizaci byl z počátku dosti pasivní. Problematika kolektivizace nebyla MNV ve Vlkoši, dle dochovaných zápisů, často probírána a nátlak na místní zemědělce byl v počátcích kolektivizace minimální. Rada MNV ve Vlkoši se v roce 1949 shodla (v reakci na vydání zákona o JZD), že „nikdo nebude do kolektivizace nucen“.²⁸⁰

Na 33. schůzi místního akčního výboru Národní fronty dne 6. září 1951 Dr. Hodousek přednesl referát, ve kterém nabádal k založení přípravného výboru JZD. Předseda MAV NF ve Vlkoši namítl, že „přípravný výbor bude založen ve vhodné době a doufá, že i ve Vlkoši bude založeno JZD“.²⁸¹ Dodal, že „JZD bude založeno za takového předpokladu, který bude zárukou, že toto JZD bude na okrese vzorem, poněvadž se bude moci vyhnout všem nedostatkům, které prodělávají stávající družstva.“²⁸² Na počátku padesátých let se tedy představitelé MNV ve Vlkoši k otázkám socializace vesnice a vzniku jednotného zemědělského družstva stavěli opatrně s konstatováním, že v obci zatím nepanují ani správné podmínky pro založení přípravného výboru pro JZD. Tato situace byla způsobena i sociální skladbou MNV a obyvatelstva obce. Stejně jako v ostatních obcích, i ve Vlkoši se našlo pár představitelů, kteří nepochybovali o zemědělské politice komunistické vlády a usilovali o prosazení této politiky v obci. Velmi horlivým zastáncem založení JZD byl pozdější tajemník MNV ve Vlkoši František Kindl.

Ve Vlkoši byl malý zájem o založení JZD způsoben také hlubokou tradicí soukromého hospodářství. Situaci v obci a roli MNV v kolektivizaci zhodnotil v roce 1953 František Červinka, když v odvolání proti povinnému pachtu napsal: „Dále nezdá se mi správným postup místního národního výboru, že malým zemědělcům se půda nepřiděluje, ač by na to stačili více půdy řádně obdělávat, práci přetížení nejsou, také ne dodávkovými úkoly, prodávají své výrobky i na volném trhu, příjmů mají dostatek, mnozí mají členy své rodiny zaměstnané v průmyslu, lístky potravinové a šatenky dostávají i domácí porážku si mohou provést a pak byste chtěli, aby

²⁸⁰ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, inv. č. 1, *zápisů ze schůzí pléna MNV*.

²⁸¹ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, inv. č. 1, *zápisů ze schůzí pléna MNV*.

²⁸² SOkA Přerov, fond AV NF Přerov, inv. č. 80, *zápisů MAV Vlkoš*.

založili JZD? Vždyť je jim dobře tak. A ti velicí zemědělci, kteří jsou zralí pro všechno, co ti mohou dělat?“²⁸³ Citovaný odstavec ukazuje nejen situaci ve Vlkoši, ale také způsob jakým byla kolektivizační politika prováděna. Drobní zemědělci nebyli přetíženi prací, naopak opatření se hlavně dotýkala středních zemědělců a sedláků.

Nová celostátní vlna kolektivizace započatá v roce 1955 se Vlkoše dotkla v plné síle. Následovala zesílená agitační kampaň, odsouzení místních sedláků Oldřicha Macháčka a Oldřicha Hánečky. Jejich uvěznění vyvolalo silný psychologický tlak na ostatní zemědělce, kteří se začali obávat podobného osudu. Výsledkem bylo založení JZD k 19. dubnu 1956 jako družstva III. typu. Od 5. dubna 1956 probíhala v obci agitace do JZD a místní zemědělci byli předvoláváni do kanceláře MNV. Ustanovující schůze JZD se konala ve čtvrtek 19. dubna 1956.²⁸⁴ Místní JZD bylo založeno s velkou zásluhou místní KSČ ve spolupráci s okresními stranickými funkcionáři z Přerova a MNV ve Vlkoši.²⁸⁵ Zakladateli byli převážně sedláci s velkou výměrou a členové MNV ve Vlkoši. Střední a drobní zemědělci se k hromadnému vstupu zatím neodhodlali. Jednalo se o tzv. první vlnu zakladatelů. Tito zakladatelé byli v dalším roce doplněni o několik členů, kteří vstoupili do družstva na základně velké agitační kampaně a individuálního přesvědčování. Díky individuálnímu přesvědčování vstoupil do JZD ve Vlkoši např. Fr. Rozkošný (cca 9 ha).²⁸⁶

Mezi dny 5. září až 11. září 1957 probíhal nábor do JZD, v rámci kterého podepsalo přihlášku 82 nových členů.²⁸⁷ Reakcí na tuto aktivitu, byla tzv. druhá vlna vstupu do družstva, která vyvrcholila k 1. lednu 1958. Od tohoto data vstoupila většina zemědělců v obci do JZD. Již druhý den (2. ledna 1958) probíhal svod dobytka a 9. ledna proběhl zájezd členů JZD do Olomouce, Litovle, Náměšti a Příkazu.²⁸⁸ Vzniklo tzv. druhé družstvo, které existovalo do roku 1973, kdy se

²⁸³ SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 607, inv. č. 1038, *Odvolání Fr. Červinky proti přidělení povinného pachtu.*

²⁸⁴ Deník Vladimíra Sobka, s. 98, v soukromém vlastnictví Pavla Sobka.

²⁸⁵ SOkA Přerov, fond Archiv obce Vlkoš, *Pamětní obce II. díl*, s. 88.

²⁸⁶ SOkA Přerov, fond NF Přerov, inv. č. 7, kart. 2, *Zápisy ze schůzí.*

²⁸⁷ Deník Vladimíra Sobka, s. 106, v soukromém vlastnictví Pavla Sobka.

²⁸⁸ Deník Vladimíra Sobka, s. 100, v soukromém vlastnictví Pavla Sobka.

sloučilo s JZD v Říkovcích a s JZD v Bochoři pod názvem JZD HANÁ se sídlem ve Vlkoši.

O tom, jak byla otázka kolektivizace osobním tématem, svědčí zápis v deníku místního sedláka Vladimíra Sobka. Ve zkrácených záznamech je psáno, že byl několikrát předvolán do kanceláře MNV ve Vlkoši, až nakonec dne 6. září 1957 podepsal vstup. Dosti výmluvná je poznámka k následujícímu dni (7. září 1957), kdy píše „tento den jsem nic nedělal – plakal jsem.“²⁸⁹ Kolektivizace byla pro mnoho sedláků bolestnou zkušeností, neboť přišli o majetek a rodovou půdu, která rodině patřila mnoho generací.

Organizace, majetek, výstavba

Jednotné zemědělské družstvo ve Vlkoši bylo založeno dvaceti členy v čele s Františkem Hradilem. Dalšími členy byli František Macháček, Oldřich Macháček ml., Vladimír Kužela, František Macháček ml. (č. 7), Vladimír Macháček, Marie Nesvadbová a Vlasta Štiborová. Družstvo tehdy obhospodařovalo 112,70 ha orné půdy.²⁹⁰ Do konce roku 1956 se počet členů zvýšil a přibýlo orné půdy na celkovou výměru 143,90 ha.²⁹¹ V následujících letech se členská základna dále rozšiřovala. V roce 1958 stoupl počet členů na 262 a orné půdy bylo celkem 622 ha. V roce 1960 se stav členů snížil na 250 a obhospodařováno bylo 620 ha půdy.²⁹² Snížení bylo zapříčiněno odchodem některých členů ze zemědělství do průmyslu.

Nově založené jednotné zemědělské družstvo mohlo získat potřebný majetek dvěma způsoby: (1) majetek vložili do trvalého užívání členové JZD a (2) majetek patřil MNV ve Vlkoši. V prvním případě byl o převzetí majetku od členů JZD sepsán zápis, který obsahoval údaje o druhu zvířat, stáří jednotlivých kusů a jejich cenu, kterou bylo JZD povinno za tento majetek zaplatit.²⁹³ Mezi převzatým majetkem bylo i hospodářské nářadí, jako secí stroje, žací stroje apod., za které měla

²⁸⁹ Deník Vladimíra Sobka, s. 100, v soukromém vlastnictví Pavla Sobka.

²⁹⁰ SOkA Přerov, fond Archiv obce Vlkoš, *Pamětní obce II. díl*, s. 88.

²⁹¹ Tamtéž, s. 96.

²⁹² Tamtéž, s. 96.

²⁹³ Průměrná výkupní cena např. za valacha ve stáří 7–10 let byla 6 000–8 000,- Kčs, za krávu ve stáří 4 roky 2–3 000,- Kčs a za vepřový dobytek kolem 1 000,- Kč. - SOkA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 622, inv. č. 1053, *Zápisy o převzetí majetku jednotlivých členů*.

být hospodáři také vyplacena náhrada. JZD díky tomu přišlo ke značnému majetku za malého přispění a za nízké ceny. Přejímací cena majetku se lišila od částky, která měla být za majetek majiteli zaplacená. Z celkové ceny bylo sraženo 20 % do nedělitelného fondu JZD. Tak např. František Macháček č. 22, jako zakládající člen JZD, hospodařil na výměře 24 ha půdy. Jeho majetek byl vyčíslen na 128 119,- Kčs, ale po srážce do nedělitelného fondu měl dostat 102 493,- Kčs. Ladislav Kužela č. 23, hospodařil na výměře 16,58 ha půdy. Celková cena jeho majetku byla vyčíslena na 122 556,- Kčs, srážka do nedělitelného fondu činila 24 511,- Kčs. Ondrušková Františka č. 86 vlastnila 2,51 ha půdy. Její majetek byl vyčíslen na 2 584,- Kč, z toho do nedělitelného fondu mělo připadnout 526,80,- Kčs.²⁹⁴

V případě druhého způsobu převzetí majetku se jednalo o získání převzetím od MNV ve Vlkoši. Konkrétně šlo o majetek Farního úřadu ve Vlkoši o výměře 9,5271 ha orné půdy.²⁹⁵ Farní půda byla farností v roce 1949 odebrána na základně § 1 odst. 3 zákona č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě. Od té doby půdu zpravovala MNV, která ji pronajímala drobným pachtýřům. Po vzniku JZD přešla do jeho správy.

Mezi národní majetek, který byl trvale přidělen do užívání JZD, patřila také ½ majetku usedlosti Oldřicha Macháčka (polnosti, stodola a hospodářská usedlost) a ½ majetku usedlosti Oldřicha Hánečky (polnosti, stodola a hospodářská usedlost).²⁹⁶ V obou těchto případech se jednalo o propadnutí majetku na základně rozsudku Lidového soudu v Přerově z roku 1956.

JZD využilo majetek členů k zajištění vhodných podmínek pro ustájení zvířat. První stáje byly v hospodářských budovách členů JZD. Při adaptaci odchovny drůbeže a stáje na výkrmnu vepřů bylo využito chlévu v hospodářské usedlosti Josefa Rozkošného, stájí několika sedláků a kůlny v domě Františka Macháčka. Výstavba kravína byla započata v roce 1956 a dokončena na začátku roku 1959. Nové hospodářské budovy měly kapacitu 535 kusů skotu, 870 kusů vepřového dobytka, 40 kusů koní, celkem tedy pro 1 415 kusů dobytka.²⁹⁷

²⁹⁴ SOKA Přerov, fond ONV Přerov, kart. 622, inv. č. 1053, *Zápisy o převzetí majetku jednotlivých členů*.

²⁹⁵ SOKA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 13, inv. č. 178, *Církevní záležitosti*.

²⁹⁶ SOKA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 10, inv. č. 126, *Zpráva o majetku JZD*.

²⁹⁷ SOKA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 8, inv.č. 98, *JZD – adaptace kravína*.

Členové a jejich práva

Prvním předsedou v JZD byl František Hradil, skladníkem František Macháček, zootechnikem Oldřich Macháček ml., hospodářem Vladimír Kužela, účetním Vlasta Štiborová a pokladní Marie Nesvadbová.²⁹⁸ František Macháček a jeho syn Oldřich Macháček ml. získali funkce v JZD, ačkoli byli považováni za vesnické boháče. Dalším takovým byl Metoděj Černošek, který pracoval jako vedoucí chovu skotu.²⁹⁹

Každý rok se v měsíci únoru konala v místní sokolovně výroční schůze za hojné účasti členů družstva, která měla za úkol veřejně projednat finanční situaci, pracovní normy, plán splnění dodávek, počet členů a případně žádosti některých členů o vystoupení z družstva.

Členové zemědělského družstva ve Vlkoši hospodařili na tzv. záhumenkovém hospodářství o výměře 0,50 ha půdy, které mělo sloužit jako doplněk k jejich potřebám. Toto hospodářství se vyskytovalo ve formě individuální nebo kolektivní.

Každý člen mohl z JZD taktéž vystoupit. Vystoupit z družstva bylo možné po podání žádosti a jejím následném schválení. Žádost musela být řádně odůvodněna a o kladném či záporném vyřízení bylo rozhodováno hlasováním na členské schůzi. V praxi platilo pravidlo, že z JZD mohl být propuštěn pouze člen, který nevnesl do družstva žádný majetek nebo majetek minimální. Vesniční boháči a ostatní zemědělci, kteří do společného hospodaření vložili majetek, propuštění být nemohli, ale byli přeřazeni na jinou odpovídající práci. V zápisech z výročních schůzí je uvedeno několik žádostí o propuštění. Žádost Metoděje Černoška z roku 1959, kdy žádal o propuštění z JZD pro své stáří a nemoc. Této žádosti nebylo vyhověno s odůvodněním, že „výkonní zemědělci, kteří vložili do družstva půdu, nemohou být propuštěni.“³⁰⁰ Z tohoto důvodu byl přeřazen na méně namáhavou práci, kde zůstal až do odchodu do důchodu, jeho majetek však zůstal v JZD.

²⁹⁸ SOkA Přerov, fond Archiv obce Vlkoš, *Pamětní obce II. díl*, s. 88.

²⁹⁹ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 10, inv. č. 126, *JZD –funkcionáři*.

³⁰⁰ SOkA Přerov, fond JZD Vlkoš, nezpracovaný, *Zápisy ze schůzí*.

Kulturní role JZD

Se založením JZD ve Vlkoši souvisela i změna využití času, neboť zemědělci vstupem do družstva získali více volného času, než měli dříve. Před vstupem do JZD se jejich každodenní život točil kolem poklidu zvířat, práci na poli, kdy neznali volné víkendy a svátky, neboť o dobytek se museli starat každý den. JZD mělo za úkol postarat se také o náplň volného času svých členů a za tímto účelem pořádalo jednodenní zájezdy do Lednice, Bratislavy, zájezdy do divadel, ale i vícedenní zájezdy, jako např. týdenní zájezd do severních Čech. V zimních měsících byla pořádána za hojné účasti členů družstevní škola práce.³⁰¹

V rámci upevnění morálně-politické jednoty pracovníků v průmyslu s pracujícími družstevníky v JZD byly uzavírány patronátní smlouvy.³⁰² Patronátní smlouva byla uzavřena ve Vlkoši mezi JZD a Národním podnikem Jesenické dřevařské závody Šumperk, závod ve Vlkoši. Další patronátní smlouva byla uzavřena s vojenským útvarem v Přerově, kdy na základě této smlouvy vojáci útvaru vypomáhali při sezónních pracích.³⁰³

³⁰¹ SOkA Přerov, fond Archiv obce Vlkoš, *Pamětní kniha obce II. díl*, s. 159–160.

³⁰² Mělo se jednat o výpomoc při pořádání kulturních a zábavných akcí, pořádání společných besed, organizování propagační činnosti.

³⁰³ SOkA Přerov, fond MNV Vlkoš, kart. 10, inv. č. 126, *JZD – patronátní smlouvy*.

Závěr

Cílem práce bylo popsat problematiku zemědělství ve Vlkoši v letech 1948 až 1960. To se povedlo různě v různých letech. Důvod tohoto výsledku lze spatřovat v celkovém obsahu dostupných pramenů. Jistá období poskytovala dostatek pramenů, k jiným se prameny daly těžko dohledat.

Zemědělská situace popsaná v této práci ukázala, že každý občan a každá organizace měla určitý podíl na kolektivizaci v obci. Významná část práce připadla MNV ve Vlkoši, který hrál hlavní roli v kolektivizaci ve Vlkoši, a osudům místních sedláků, kterých se jednotlivá opatření režimu výrazně dotkla.

Při sepisování práce jsem objevila „velkou osobnost“ kolektivizace. Již před začátkem práce jsem si byla vědoma významu osob Oldřicha Macháčka a Oldřicha Hánečky, ale až studium pramenů a rozhovory s pamětníky napomohly k uvědomění si velkého významu a jejich vlivu na život v obci a na kolektivizaci. Překvapením pro mne byly výsledky členů MNV ve Vlkoši při soudních přeličeních, respektive řečeno jejich výpovědi. Očekávala jsem ze strany MNV silný tlak na kolektivizaci v obci, který se projevil i při výsleších ve formě negativních charakteristik vesnických sedláků. Naopak jsem našla spíše pozitivní hodnocení sedláků, obhajování důvodů neplnění dodávek. Tyto výpovědi mi přišly spíše polehčující než přitěžující. Všechny v práci uvedené soudní procesy však skončily stejně bez ohledu na svědecké výpovědi (ať se již jednalo o kladné či záporné informace). Lidové soudy, vláda, národní výbory nebraly ohled na individuální problémy jednotlivých zemědělských hospodářství či na problémy a nemoci, které zasáhly v obcích dobytek. Cíl byl totiž daný, a to dosáhnout likvidace soukromého sektoru.

Práce odhalila také zvláštnost, a to relativně pozdní založení JZD ve Vlkoši. Na rozdíl od některých obcí zde kolektivizace probíhala velmi pomalu, což bylo způsobeno i vlivem sedláků na ostatní zemědělce v obci a postojem MNV. Dalším netypickým jevem je pozdní založení JZD, navíc v čele s několika kulaky a jejich rodinnými příslušníky. V případě Vlkoše se jednalo o Františka Macháčka a jeho syna Oldřicha Macháčka ml., Vladimíra Macháčka (syna Oldřicha Macháčka st.).

Závěrem je potřeba zdůraznit, že téma kolektivizace je smutným obdobím našich dějin, s jejichž následky se vypořádáváme i dnes, nejen co se týče

ekonomických problémů v zemědělství, ale i ran, které zanechala v osudech jednotlivých rodin.

Seznam zkratek

AV NF - Akční výbory Národní fronty

č. - číslo

ČSČK - Československý červený kříž

ČSD - Československé státní dráhy

ČSR - Československá republika

dr. - doktor

ha - hektar

HD - hospodářské družstvo

inv. č. - inventární číslo

JSČZ - Jednotný svaz českých zemědělců

JZD - Jednotné zemědělské družstvo

K - koruna

kart. - karton

Kčs - koruna Československá

KNV - Krajský národní výbor

KSČ - Komunistická strana Československa

KSSS - Komunistická strana Sovětského svazu

MAV NF - Místní akční výbory Národní fronty

MNV - Místní národní výbor

NF - národní fronta

NPT - Nápravně pracovní tábor

NV - národní výbor

OKZVV - Okresní komise pro zemědělskou výrobu a výkup

ONV - Okresní národní výbor

OÚ - okresní úřad

OV KSČ - Okresní výbor Komunistické strany Československa

OV NF - Okresní výbor Národní fronty

PTP - Pomocný technický prapor

ROH - Revoluční odborové hnutí

RVHP - Rada vzájemné hospodářské pomoci

Sb. - sbírka

SČM - Svaz české mládeže

SČSP - Svaz československo-sovětského přátelství

SNB - Sbor národní bezpečnosti

SOkA - Státní okresní archiv

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

STS - Strojní a traktorová stanice

Svazarm - Svaz pro spolupráci s armádou

ÚNZ - Úřad národního zdraví

ÚV KSČ - Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Literatura

- BŘEZINA, Vladimír: *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955-1960*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 128–135.
- FEIERABEND, Ladislav Karel: *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary 2007.
- HLEDÍKOVÁ, Zdenka - JANÁK, J.: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha 2005.
- JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha 2008.
- KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005.
- MÍČKOVÁ, Klára: *Sedláci v období kolektivizace*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41.
- PÁTEK, Zdeněk: *K otázce specifických rysů v kolektivizaci zemědělství*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, 190–195.
- PERNES, Jiří: *Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 77–87.
- *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha 1958.
- STRNADOVÁ, Dana: *Sovětský svaz – vzor československého zemědělství 50. let 20. století*. In: *Prameny a studie – zemědělství a 50. léta*. Praha 2008, č. 41, s. 98–106.
- URBAN, Jiří: *Venkov pod kolektivizační knutou*. Praha 2010.
- VOMELA, Martin: *Kolektivizace v Československu a její politické motivy*. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 119–127.

Tištěné prameny

- Rozhodnutí presidenta republiky a vlády ze dne 4. května 1953 o amnestii. (č. 1/1953 Ú.1.). Dostupné on-line: <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/amnestie-z-4-kvetna-1953>
- Zákon č. 55/1947 Sb. o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu. In: Sbírka zákonů 1947, částka 29. Dostupné on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1947&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=8>
- Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). In: [Sbírka zákonů](#) 1948, částka 21. Dostupné on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1948&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=9>
- Zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech. In: Sbírka zákonů 1949, částka 22. Dostupné on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1949&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=7>
- Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. In: Sbírka zákonů 1949, částka 67. Dostupné on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1949&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=3>
- Zákon č. 86/1950 Sb. trestní zákon. In: Sbírka zákonů, 1950, částka 39. Dostupné on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1950&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4>
- Zákon č. 65/1951 Sb., o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy. In: Sbírka zákonů 1951, částka 34. Dostupné on-line: <http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=onrf6mjzguyv6nrvfuya&conversationId=1081017>
- Zákon č. 77/1952 Sb., o zemědělské dani. In: Sbírka zákonů 1952, částka 37. Dostupné on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1952&typeLaw=zakon&What=Rok>

- Zákon č. 102/1953 kterým se mění a doplňují některá ustanovení trestního práva správního. In: Sbírka zákonů 1953, částka 59, s. 390. Dostupný on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1953&typeLaw=zakon&What=Rok>
- Ústava ze dne 9. května 1948. In: Sbírka zákonů 1948, částka 52. Dostupná on-line: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html
- Vládní nařízení č. 105/1952 Sb., kterým se se vyhlašují dodávkové normy některých zemědělských výrobků a stanoví dodávkové oblasti pro rok 1953. In: Sbírka zákonů 1952, částka 44. Dostupné on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1952&typeLaw=zakon&what=Rok>
- Vládní nařízení č. 57/1952 Sb., kterým se provádí zákon o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků. In: [Sbírka zákonů](#) 1952, částka 33. Dostupné on-line: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1952&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=2>

Archivní prameny

Státní okresní archiv Přerov

- Archiv obce Kanovsko (1850 – 1945)
- Archiv obce Vlkoš (1871 – 1949)
- AV NF Přerov
- JZD Vlkoš (1948 – 1973), nezpracováno
- Místní národní výbor Vlkoš (1945 – 1989)
- Okresní národní výbor Přerov (1945 – 1991)
- Okresní soud Přerov (1850 – 1995), nezpracováno

Farní úřad Vlkoš

- Farní kronika

Prameny v soukromém držení

- Dodací listy Josefa Hrabala (v péči dědiců)
- Deník Vladimíra Sobka (v péči dědiců)

Orální prameny

- Rozhovor s Marií Černoškovou, Vlkoš, dne 5. září 2013.
- Rozhovor s Jarmilou Červinkovou, Vlkoš, dne 20. října a 22. října 2013.
- Rozhovor s Františkem Červinkou, Vlkoš, dne 20. října a 22. října 2013.
- Rozhovor s Vladimírem Macháčkem, Vlkoš, dne 5. listopadu 2013.

Summary

The thesis deals with the agriculture in the village of Vlkoš from 1948 to 1960. Master thesis is divided into two thematic parts. The first one is devoted to the political history in Czechoslovakia with the focus on the agriculture sector. The second part of the thesis concentrates on the agriculture in Vlkoš from two points of view. Firstly, it introduces the meanings of measures enforced by the communist regime in Vlkoš within the collectivization of the village and the role of the Local National Committee for the life of the village in Vlkoš. Secondly, this part of the thesis concentrates on lives and fates of local peasants and farmers.

Reader can see the impact of the Local National Committee on collectivization as well as he is confronted with the particular fates of local people.